HRVATSKI TJEDNIK

NAKLADA MATICE HRVATSKE

novine za kulturna i društvena pitanja

zagreb,
12. studenoga 1971.
godina I.
broj 30.
cijena 2 dinara

VLADO GOTOVAC

POPIS NAŠIH GRIJEHA

Optuživanje bez dokaza tako je lak i tako ugodan posao da vrlo brzo pređe u naviku, čak u pravu strast. Taj način likvidiranja onih mišljenja koja se ne slažu s našim ne traži od nas ništa drugo osim sposobnosti da izreknemo sud. To opija, jer u nama razvija osjećaj vlastite moći i veličine, istodobno smanjujući druge, prazneći njihovu sudbinu.

Lakoća raste s neodgovornošću kao što ležernost raste s opadanjem ideja.

A krivac se lako pronalazi! Ne samo zato što Andrićev Karađoz (iz »Proklete avlije«) ima pravo tvrdeći da smo svi krivi, nego i zato, što svako samostalno mišljenje uspostavlja razlike i time izaziva bijes jednoličnosti.

Jedan od tako pronađenih krivaca je i »Hrvatski tjednik«. Od samog početka on je optuživan za mnoge grijehe.

PRVO: NAŠE DJEČJE POTREBE

Odmah nakon prvog broja izjednačeni smo s novorođenčetom: s njegovom fiziološkom nedisciplinranošću! Ali, naravno, bez onih dirljivih okolnosti te nevinosti: ljubavi, pažnje i srdačnosti koja prati sve njegove neurednosti. Ta slikovita kritika nije pomišljala na dražest! Ona se bavila analogijom samo u onome što je nedelikatno u tom slučaju. Bio je to doček koji izaziva grimasu nelagode.

DRUGO: STARMALI KONZERVATIVCI

Samo nekoliko brojeva kasnije već smo napadnuti kao opasni konzervativci: zabavljeni prošlošću i njezinim glorificiranjem. Veoma brzo izgubili smo i sadašnjost i budućnost! I to samo zato što smo počeli izlaziti u godini velikih obljetnica, koje nismo ignorirali. Naše uvjerenje da u prošlosti postoje dokazi, objašnjenja i razlozi za sadašnjost ocijenjeno je kao potcjenjivanje Revolucije!

TREĆE: POD TUĐOM ZASTAVOM

Uskoro je došlo do novog prigovora: naša podrška duhu i praksi X sjednice CK SK Hrvatske proglašena je licemjerjem! Optuženi smo da jedno govorimo, a drugo mislimo; da se guramo pod zastavu obnove, da želimo iskoristiti parole SK za svoje skrivene, sasvim druge ciljeve! Ali, jasno, naše su kombinacije odmah otkrivene i dobile svoje pravo ime: nacionalizam! Više nam ništa nije moglo pomoći! Denuncirali su nas naši zahtjevi da se čini ono što se govori. Naš radosni radikalizam ocijenjen je kao sabotaža! A pozivi na dosljednost i odgovornost proglašeni su za antisocijalizam.

ČETVRTO: KABINET U SJENI

Onda je odjednom otkriveno da želimo vlast! Napadnuti smo za tajnu podjelu resora, za održavanje različitih veza koje bi nam pomogle u ostvarivanju naših planova. Govorilo se već o kontrarevoluciji! Istodobno smo okrivljeni za takozvano prebrojavanje, zavađanje radnika, diskreditiranje uglednih rukovodilaca. I tako dalje. Zato što smo vjerovali u snagu i stvarnost obnove, zato što smo odbijali reprezentativno značenje ekscesa za našu sredinu i lažne uzbune zbog njih, zato smo proglašeni za punkt zavjere!

PETO: NASTAVAK ČEDE GRBIĆA

U raspravi o amandmanima ustavu SR Hrvatske osuđeni smo kao pristalice zastarjele teze o nedjeljivosti suvereniteta. Naše stajalište proglašeno je za separatističko, nacionalno isključivo, upereno protiv (nacionalne) ravnopravnosti, malograđansko, buržujsko, bez revolucionarne tradicije.

Govoreći na 22. sjednici CK SK Hrvatske Čedo Grbić ponovio je i tu već ponavljanu ocjenu i način na koji je uvijek bila iznošena: bez ikakvih dokaza. Jedina novost je njegovo priznanje da smo utjecali na sveučilišne profesore, odvjetnike, književnike, likovne umjetnike, na mnoge intelektualce i drugih područja, na studente i – naravno! – na malograđane. Ja bih mu se na tome rado zahvalio kad bi vedra ironija više bila moguća!

Ali pred sumornom ustrajnošću u ponavljanju može se osjetiti jedino tjeskoba. To je odviše opasna sposobnost! Nju posjeduju samo oni za koje javno mnijenje ima samo jednu jedinu ulogu: da se složi s njihovim stajalištem. Sve drugo spada u neprijateljsko djelovanje! Njima se suprotstavljaju samo konzervativci i reakcionari: najčešće znanošću zavedeni protivnici dilentatizma naših ustavotvoraca!

Tako nije kriv onaj tko pogreške pravi, nego onaj tko ih vidi! I zato je Čedo Grbić »Na kritike o nestručnosti i nesposobnosti tzv. ustavotvoraca ... odgovorio da se dijelom mogu i primiti, ali da se pod nesposobnošću misli na nešto drugo. Radi se, smatra on, o bitnim razilaženjima.« (Vjesnik, subota, 6. studenog 1971.)

Veličanstveno! Prvo se kritike »dijelom mogu i primiti«, a onda se tvrdi da je u pitanju »bitno razilaženje«! Prema tome, samo neprijatelji vide pogreške ustavotvoraca, jer se samo oni s njima mogu »bitno razilaziti«: već radi svog znanja!

Sve nas vodi istom zaključku: Ma što učinili, ma kakvi bili njihovi prijedlozi, naši su ustavotvorci – po svome mišljenju! – napredni, revolucionarni, oni izražavaju volju samoupravnog socijalizma i njegovu misao o državi. Njihove pogreške ništa protiv njih ne govore! One optužuju jedino kritičare, te »opozicione snage« koje su »amandmani uspjeli natjerati... da se oslobode kamuflaže i iznese svoje prijedloge.« Među oslobođene od kamuflaže, dakako, spada i »Hrvatski tjednik«!

Krivnja je unaprijed podijeljena: još prije početka rasprave. Za svako neslaganje s prijedlozima ustavne komisije pripremljene su političke diskvalifikacije. Taj plan je odmah i otkriven, ali nikoga nije zbunio. Jedino su ustavotvorci bili iznenađeni, jer nisu očekivali da će javnost tako ozbiljno prihvatiti raspravu: mislili su da je ona ravnodušna, da će se s njima bez razmišljanja složiti. Zaboravili su već da slobodnim ljudima nije svejedno kako će im izgledati, kakva će im biti država! I uzalud Čedo Grbić pokušava za tu fatalnu pogrešku ustavotvoraca optužiti druge: njegova metoda dokazivanja pripada prošlosti, što pokazuje njena nedjelotvornost.

ZAKLJUČAK: NA KRAJU POPISA

Spisak optužaba protiv »Hrvatskog tjednika« predstavlja skicu jedne negativne kronike: pokušaja da se suzbije istup svih narodnih snaga na novi put, izraza nepovjerenja u njihov izbor. Ali rasprava o amandmanima već pripada novom: u noj je uspjela javnost, a ne ustavna komisija! Plebiscitarno prihvaćanje obnove počinje pokazivati svoj pravi razum! Pred njim su krivi samo oni koji ga ignoriraju. Taj sud će sigurno zaključiti i naš popis.

O GRBU I KUPUSARIJAMA

Dragi prijatelji iz »Hrvatskog tjednika«,

Čitajući zadnji broj meni najmilijeg tjednika ne samo u Hrvatskoj nego općenito u Jugoslaviji bio sam, a to sam i sad, ogorčen na postupke protiv mladića iz Makarske.

Nepismenost načelnika tamošnje Službe javne sigurnosti jest očita. Taj drug nema pojma o povijesti Hrvata. Njegovo neznanje o značenju povijesnog grba Hrvatske očito je. Je li taj drug uopće zapitao koliko je ljudi tijekom stoljeća izginulo za svoj HRVATSKI povijesni grb? Nije li sramota za jednog čovjeka na toj dužnosti da negira i osporava isticanje lijepog hrvatskog grba? Najoštrije osuđujem postupke takvih neznalica. A vi, hrvatski omladinci, živite u potpunoj slobodi i nemojte ni u jednom trenutku zaboraviti zasluge svojih slavnih predaka, koji su za hrvatsku stvar teško ali časno izginuli! Na vašoj će se strani naći sve više razumnih ljudi i izvan Hrvatske, koji će vas u bilo kojem pogledu podržavati.

A sad, dragi prijatelji, napisao bih nešto i u vezi »Pisma iz Zagreba« od nekog Kupusovića (u sarajevskom studentskom listu »Naši dani«).

Molio bih toga, a i ostale njemu slične Kupusoviće, da malo pročešljaju povijest i neka se ne miješaju i ne nazivaju nacionalne heroje Hrvatske »šovinistima«, a himnu Hrvata »Lijepa naša...«, te pjesme o banu Jelačiću, Zrinskom i Frankopanu (koji su časno izginuli) »šovinističkima«.

A ti, druže Kupusoviću, neka te bude stid, oprosti, ali ti si lažov! To što si napisao iz Zagreba (gdje se školuješ) samo može pospješiti da dođe do rascjepa u studentskom pokretu. Ne zaboravi da u Zagrebu (kolega, to je glavni grad Hrvatske!) ima i drugih vanjskih studenata koji mogu posvjedočiti da su sve to neistine i klevete.

Toliko znanja radi.

Refik Idrizi, student iz Makedonije

JADAN TI JE SELJAK

Kad seljak dođe u grad u općinu zbog kakvih poreskih isprava, ili pak u katastar, obično mu kažu: »Kako ste vi seljaci nelojalni prema sadašnjoj vlasti, a živite kao nikad prije: imate zemlju i — što vam manjka?« Da, ali zemlju valja obrađivati, a u mojim godinama to ne ide. Rođen sam 1889. god., a žena 1894. god. Imam dva jutra i nešto hvati zemlje, a sastoji se od nekoliko komada; godišnje moram platiti oko 50.000 starih dinara poreza, tako da sam svu pokretnu imovinu već rasprodao za porez i obradu zemlje, a svi ljudi u mojim godinama dobivaju penziju i ne plaćaju bolnicu niti lijekove, dok samo mi seljaci u slučaju bolesti nemamo nikakve zaštite. Seljaci bi morali biti oslobođeni barem poreza, kad već ne dobivaju nikakvu novčanu penziju. Dok su postojale obiteljske zadruge, mladi su radili a stariji su seljaci imali penziju i živjeli su u miru. Sadašnja je vlast raspršila obiteljske zadruge, a to je pogodilo ponajprije starije seljake. Učenost se dakle naših rukovodilaca očituje u tome što su oštetili temelj države, jer seljački je stalež temelj svake države, pa tako i Hrvatske. Pravedno bi bilo da se starijim seljacima vrati u novcu sav porez koji su platili poslije svoje 65. godine starosti, jer u tim godinama svi drugi dobivaju penziju.

No, kako sa seljacima, tako se radi i s hrvatskim narodom uopće: govori se o ustavnim amandmanima, o pravima Srba u Hrvatskoj, a ništa se ne govori o pravima Hrvata koji su rasijani po svim zemljama Europe i drugih kontinenata, a ima ih, kako neki kažu, više od 1,000.000 po cijelom svijetu. I za taj bi se narod morala pobrinuti hrvatska vlada, kako bi se ti ljudi vratili u svoju domovinu, da ne budu vječni tuđi sluge i da ne smetaju drugim narodima u njihovim zemljama, te da znanjem stečenim u naprednim zemljama podignu svoju domovinu, za bolji život i slobodu svojoj djeci i potomcima.

Martin Domladovac,
Lazina Draganići

OTVORENO PROTIV ANONIMNIH

U Hrvatskom tjedniku br. 29. u rubrici »Pisma čitatelja« pod naslovom NADOPUNE IZ PRIMOŠTENA, na nepunih tridesetak redaka, iznijeli ste niz kleveta i neistina da ih se toliko ne može naći ni u jednom peterostupačnom novinskom listu. Sve ste ih »nakalemili« na moje ime. »Pisanija« je, uobičajeno za klevete, potpisana kao grupa građana, a motivirana je potrebom da se nadopune neke manjkavosti u informiranju.

I sad upravo, kad bi prema toj nazovi »grupi građana« trebalo biti čitateljima sve jasno, dokazat ću na koji se način i zašto pokušava koristiti vaša rubrika i one famozne riječice »GRUPA GRAĐANA«.

U pobijanom članku navedeno je: NAVELI STE SEDAM FINANCIJSKIH STRUČNJAKA KOJI SU HONORARNO ZAPOSLENI U GENEXU. JEDAN OD TIH JE VLADIMIR ŽAJA SA STANOM U ULICI HANIBALA LUCIĆA BR. 22 A NE ANTUN ŽAJA.

Potražio sam vaš list br. 22 i na str. 7 našao da se Ante Žaja iz Zagreba spominje kao nekakav investitor koji ulaže osam milijuna starih dinara, a ne kao savjetnik. Dakle, želi li se zaista ispraviti ime Ante u Vladimir ili je nešto drugo u pitanju. Ta bijedna grupa anonimaca nije u stanju pošteno čak ni pročitati ono što je napisano.

Reda radi zatražio sam podatke od privrednog poduzeća »Primošten« i javljeno mi je da niti Ante niti Vladimir Žaja nisu proknjiženi kao investitori za tamo inkriminiranu izgradnju. Pitam se kome je potrebna ta dezinformacija iako biti investitor ne znači ništa loše.

Međutim, prema navodima pobijanog članka Antu Žaja, odnosno Vladimira Žaju sad se proglašava honorarnim službenicima »Genexa«. Navodi se da postoji sedam financijskih stručnjaka a inače se aludira da su ti stručnjaci obično iz drugih naših republika. Ta »dobronamjerna« grupa građana eto pronalazi ipak i jednog Hrvata iz Hrvatske. Za ostale ostaje nijema. Možda ne bi nabrajanjem ostalih imena postigla željeni dojam.

Da li je sramotno biti namješten u »Genexu« ili honorarno raditi za to poduzeće? U vrsti poslovanja kojom se ja bavim nije važno da li se poduzeće zove »Genex« ili »Inex«, važno je da ono može platiti naručenu robu ili uslugu. Zaista nisam smatrao do danas za potrebno da se moram nekoj anonimnoj grupi građana obratiti za odobrenje smijem li raditi s ovom ili onom strankom, pa čak ni tada ako ti anonimci upotrebljavaju i Hrvatski tjednik kao svoj medij.

Ako bismo neku radnu organizaciju morali kao društvo bojkotirati, zašto joj tada ne bismo uskratili upotrebu komunalnih usluga — ukinuli dovod struje, vode, telefona itd. i da idem tako daleko. — ne bi im se smjelo prodati niti jedan primjerak Hrvatskog tjednika!

I na kraju da dovršim ovu misao — KATEGORIČKI IZJAVLJUJEM DA DO DANAS NISAM BIO U POSLOVNOM ODNOSU S GENEXOM, PA PREMA TOME TAJ FAMOZNI GENEX NIJE IMAO RAZLOGA DA MI VRŠI SVE ONE USLUGE KOJE MI SE U LISTU IMPUTIRAJU.

Navodite da mi je platio (valjda »Genex«) TROŠKOVE PRENOSA TELEFONA I UREĐENJE STANA (LAKIRANJE PARKETA, BOJENJE VRATA I PROZORA).

Tvrdim da riječ obična laž prelijepo zvuči za takve zlonamjerne inkriminacije.

Prema ugovoru kojeg sam sklopio s poduzećem PTT saobraćaja — gradski telefon u Zagrebu, Jurišićeva ul. 13, dana 23. 7. 1970. ukopčan mi je telefon, a troškove sam otplaćivao u ratama i to 29. 8. 1970., 14. 9. 1970., 7. 10. 1970. 10. 11. 1970. i 8. 12. 1970.

Bojenje zidova i ličenje drvenarije u stanu obavio mi je zagrebački majstor V. V. i njegovu uslugu isplatio sam u tri rate 2. 9. 1970., 7. 9. 1970. i 1. 11. 1970.

Lakiranje parketa u stanu obavio je lično moj stariji sin, inače student IV godine jednog zagrebačkog fakulteta, a materijal je kupljen u prodavaonici br. 20, trgovačkog poduzeća »Sava« na Trnjanskoj cesti dana 1. 9. 1970., prema paragon bloku L-01-6673.

Iza ovih podataka stojim lično ja sa svim svojim točno definiranim nazivom i odgovornošću čovjeka građanina ove zemlje koji ne istura Hrvatski tjednik na tanak led iz nekih niskih ali još uvijek nažalost ljudskih pobuda.

Postavljam otvoreno pitanje kamo su onda utrošena novčana primanja moje supruge i moja koja su legalna i vidljiva, a nisu neznatna? Njima pokrivamo vlastite potrebe. Ako imam nešto više stečenih dobara od nekih drugih sada anonimaca, to treba analizirati pomoću drugih podataka. Dosta radim. Mislio sam da to nije sramotno.

Nadalje navodite: ... OMOGUĆENA JE GRADNJA VIKENDICE I SESTRI ŽAJINE SUPRUGE ..

Sestra moje supruge na svom vlastitom terenu gradi vikendicu, to je točno, ali zaboga zar je to jedina vikendica koja se gradi na Jadranu? Ili sam pak ja svima osigurao sredstva za gradnju?! Sestra moje supruge punoljetna je osoba, ima zasnovano svoje domaćinstvo a anonimci je jako dobro poznaju, često se i susreću, pa koristim Hrvatski tjednik, ako mi je dozvoljeno da ih uputim da se za takve »sitnice« obrate direktno toj sestri koja, za pravo čudo od slučaja, ima svoje ime i prezime, adresu stana pa čak i telefonski broj.

U daljnjem tekstu slijedi DA SAM OMOGUĆIO BORAVAK U HOTELU DIREKTORU FINANCIJSKOG SEKTORA GDJE RADI MOJA SUPRUGA ZA ČETIRI ČLANA OBITELJI UZ CIJENU ZA DNEVNI PANSION OD samo 5.000. starih dinara.

Taj financijski direktor (koji također ima i svoje ime i prezime, pa čak i titulu) koristio je godišnji odmor preko domaće radinosti u Primoštenu, a ne u hotelu. Bio je smješten kod PERKOV JURE u periodu od 1. do 16. 8 1971. Usluge smještaja i ishrane domaća radinost mu je fakturirala svojom fakturom br. 1617 po svojim normalnim cijenama.

Dalje se navodi: VLADIMIR ŽAJA ZAPOSLIO JE DOKTORA EMILA LUČEVA S CIJELOM OBITELJI, DAO MU STAN I BROJNE POVLASTICE. Darežljivog li čovjeka!

Ta cijela obitelj dr Lučeva koju sam ja prema navodima članka kompletnu ZAPOSLIO sastoji se od sinčića Stanka danas starog pet mjeseci, male Maje od tri i Nade od četiri godine. Za supruga i suprugu te obitelji da i ne govorim. Ako će se dr Emil upotrijebiti za nekakva liječenja ne znam šta će raditi oni malodobnici. Kakve li eksploatacije!

Dr Emil Lučev otišao je iz Zagreba u provinciju, od BROJNIH POVLASTICA je dobio plaću prema pravilniku koji vrijedi za sve članove tog kolektiva. Umjesto stana dobio je dvije hotelske sobe od kojih obje imaju direktan izlaz na dvorište. Ako se u jednoj sobi provodi dnevni dio dana, u drugoj spava čitava peteročlana obitelj. Vidite koliku povlasticu uživa taj moj prijatelj.

Od objavljivanja lista i napadnutog člančića prošlo je dosta dana, sasvim dovoljno da je bilo koja stranka mogla pokazati makar volju da demantira neke navode koji ne stoje, bilo da su lažni ili slično. Međutim, radna organizacija GENEX ostala je gluha, mada se navodi da sam njezin honorarni službenik i da su se neki novci nekontrolirano odlijevali. Rukovodioci GENEXA mogu njegovati mišljenje o listu Hrvatski tjednik kako žele, to je njihova privatna stvar, ali civilizacijom i poslovnošću ne smatra se samo davanje kredita i ubiranje kamata.

I na kraju jedan rado čitani list dobrog dijela građanstva ne bi smio od sebe napraviti arenu gdje će jedni nekontrolirano, koristeći se listom kao medijem klevetati po miloj volji nekoga, očekujući da će taj u drugom broju lista na te klevete odgovoriti. Uvjeren sam da Hrvatski tjednik nije radi toga osnovan.

Tražim mišljenje redakcije lista po ovom konkretnom slučaju kao i da se klevetnike, anonimne autore pobijanih navoda izbaci na brisani prostor.

Ako bi mi se drugom zgodom nešto slično dogodilo. Vjerujem da bi satisfakciju tražio odmah sasvim drugim putem. Neka mi za ovu kritiku oproste drugovi pa i kolege, ali čistoće u poslu mora biti. Izdavanje jednog lista posao je.

Žaja Vladimir, Zagreb

Pripomena uredništva: 1) Ako ste druže Žaja, stalni čitatelj našeg lista, onda ste morali zamijetiti da je rubrika »Pisma čitatelja« tek jedna od nekoliko stalnih rubrika u našem listu (nije zbog toga osnovan). Također, da je ovo — od izlaženja lista — prvi slučaj pobijanja navoda u nekom od pisama objavljenih u toj rubrici. Usporedba sa istim rubrikama u bilo kojim drugim novinama lako će vas uputiti na zaključak o tome s koliko ozbiljnosti tu rubriku vodimo. 2) Po važećem zakonu o štampi bili smo obvezatni objaviti vam odgovor najviše dvostrukog većeg opsega u odnosu na tekst kojeg pobijate. Unatoč nekim skraćenjima nebitnih dijelova vašeg odgovora verzija koju objavljujemo još uvijek je po opsegu preko 12 puta veća od pobijanog teksta. Toliko o našem odnosu spram vas i naših čitatelja.

NEBRIGA I »BRIGA«

Dragi prijatelji,

čitajući HT broj 28. po običaju kao i sve do sada izašle brojeve od A — Z, ne mogu, a da Vam ne napišem nekoliko riječi o svom mišljenju u vezi članka »Primošten bez Primoštenaca«, zatim »Ti meni — ja od tebe« i »Istina i falsifikati«.

O Primoštenu i Primoštencima. Na sreću poznajem dosta ljudi i znam da se u mnogočemu ne slažu sa biznisom gospodina Marka Skorina i da i oni postavljaju ista pitanja kao i HT. posebno o bogaćenju Skorina, ali odgovor na to pitanje nikada i ni od koga nisu dobili. A usputno se postavlja isto pitanje i odgovarajućim »odgovornim ljudima« u Skupštini općine Šibenik, kako to da M. Skorinu sve uspijeva, dok u isto vrijeme mnogi Primoštenci da ne crknu od gladi, moraju u pečalbu ili na more. Pa neka M. Skorin bude toliko dobar, kao i njegovi »stručni saradnici« iz Skupštine Šibenika da odgovore na pitanja u HT i mnogima prijateljima Primoštena.

O Jelšanskom slučaju, kao karakterističnom o kupovini vlastite zemlje neka bude čast, slava i ponos SIV i svima onima koji su njegov amanet primali i dalje »darivali«, pa pošto svi akteri ne znaju ili neće da izvuku pouku, neka se i ovakav vid trgovine ozakoni javnim zakonima, pa će onda biti i vuk sit i ovca cijela.

O slučaju Josipa Tomc, gen. direktora ŽTP Zagreb, želim reći samo to, da sam kao birač izborne jedinice Zgb-Trnje bio prevaren, kada se je Tomca kandidiralo za saveznog poslanika, jer se o njemu toliko toga iznijelo, da mu je po izrečenim karakteristikama i osobinama i kvalifikacijama trebalo dati bar da bude savezni ministar. Međutim, sada čitajući istinito stanje o njemu (bez obzira što mu CK SKH daje punu podršku), a vjerujući radničkoj klasi u ŽTP, smatram da sam bio gadno prevaren za vrijeme izbora, pa predlažem da mu se izglasa nepovjerenje od strane birača sa Trnja-Zagreb i opozove.

Toliko, da se čuje mišljenje i najobičnijega radnika iz »radničke klase« o kojoj u zadnje vrijeme svi toliko vode brige.

Sa prijateljskim pozdravom i željom za napredak.

Petar Ilić, Zagreb

SRBO-HRVATSKA

Pročitao sam članak J. Ivičevića »Što je sporno«, u HT-u 29. X. 1971., i ne začuđuju me razni zaključci sjednica SKD »Prosvjeta« i mišljenja pojedinih njegovih članova, ali me čudi, da nije podnesen prijedlog da se naša republika nazove »Srbo-Hrvatska«.

Zvonimir Arnold-Gregorčić,
Zagreb

Pripomena uredništva: Vaše je čuđenje — možda — preuranjeno!

ČEDI GRBIĆU

U »Borbi« od 6. XI 1971. broj 306 objavljeno je izlaganje zamjenika predsjednika Ustavne komisije druga Čede Grbića održano na XXII. sjednici Centralnog komiteta SKH 5. XI 1971., te je u tekstu, kojim je izlaganje interpretirano između ostalog navedeno:

... Istovremeno Advokatski zbor Zagreba i neki drugi traže da se u Ustavu SRH definira isključivo položaj hrvatskog naroda zato, »što je to za ostale narode i narodnosti već riješeno saveznim Ustavom«. Grbić smatra da ovi stavovi znače — unitarizam ...

Na skupnom sastanku Odvjetničkog zbora grada Zagreba 20. X 1971. doneseni su u pogledu Nacrta Ustavnih amandmana SRH zaključci koji su dostavljeni Ustavnoj komisiji i Centralnom komitetu SK Hrvatske, slijedećeg sadržaja:

»Ustav je temeljni zakon države i zbog toga je potrebno njegovoj izradi i donošenju posvetiti najveću pažnju. Ovo nije moguće učiniti u vremenu ostavljenom za provođenje rasprave o ustavnim amandmanima. Predlažemo stoga, da se rasprava o amandmanima produži.

Formulacije pojedinih Ustavnih amandmana su preširoke i neprecizne te ih treba sažeti i pojednostavniti uz suradnju znanstvenih institucija.

Jedinstveni je zaključak, da je narodni suverenitet jedinstven i nedjeljiv. Zbog toga u amandman I. treba unijeti formulaciju: »Socijalistička Republika Hrvatska suverena je nacionalna država hrvatskog naroda«.

Suvišno je i neodrživo garantiranje ravnopravnosti drugim narodima uz hrvatski, u Hrvatskoj, putem podjele suvereniteta. Ovo tim više, jer je ravnopravnost svih naroda i narodnosti u SFRJ zajamčena već Saveznim Ustavom. Stoga, adekvatni amandman Ustava SR Hrvatske o garantiranju ravnopravnosti, može se i mora očitovati u posebnoj odredbi, ali sa istaknutom intencijom, da takva odredba ne predstavlja diobu suvereniteta hrvatskog naroda.

U amandmane neophodno je unijeti odredbe o državljanstvu SR Hrvatske.

Neophodno je također unijeti u amandmane odredbu prema kojoj je hrvatski jezik, službeni jezik na području SR Hrvatske.

Potrebno je formulirati poseban amandman u kojem će se ustanoviti osobna odgovornost vršilaca javnih funkcija sa odgovarajućim sankcijama za slučaj povrede svojih funkcija.

U amandmanu IX. potrebno je ispustiti riječi »u načelu« i »u osnovi«, jer iste predstavljaju diskriminaciju određenog dijela građana, koji ostvaruju dohodak samostalnim osobnim radom.

Neprihvatljiva je postavka amandmana o organiziranju i osnivanju organa vlasti. Organe vlasti potrebno je u amandmanima navesti određeno i to po obliku i po načinu formiranja.

Nepotrebno je osnivanje Odbora za međunacionalne odnose, jer je ravnopravnost svim građanima Hrvatske zajamčena Ustavom«.

Radi pravilnog obavještavanja građana molimo Vas da gornje zaključke objavite u Vašem listu, kako bi javnost ocijenila da li stanovišta Odvjetničkog zbora grada Zagreba znače — unitarizam, kako to prema pisanju »Borbe« tvrdi Čedo Grbić.

ODVJETNIČKI ZBOR GRADA ZAGREBA

»Hrvatski tjednik« primio je na dar 13,94 funti sterlinga od Hrvatskog folklornog društva »KOLEDA«, Sydney, Australija Svojim prijateljima redakcija najsrdačnije zahvaljuje.

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska Zagreb Matice hrvatske 2. tel. 39-393.

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Vladimir Vuković.

Stalni suradnici: Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar.

Glavni urednik: Vlado Gotovac

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Marija Funes

Tehnički urednik: Drago Cvrljak

Fotografija: Ranko Karabeli

Lektor: Roman Turčinović

Služba organizacije: Boriša Grgić i Zlatko Šešerin

Uredničko vijeće: Zdravka Ašperger, Stjepan Babić, Zvonimir Bartoli (Čakovac), Nikola Batušić, Vlaho Benković, (Dubrovnik), Tihomir Bortić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrić (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin) Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik) Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Ivaković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Rodoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol, (Bjelovar) Ante Sekulić (Delnice) Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin Šerif Šehović, Krešimir Sipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagel (Vinkovci), Dragutin Tadijanović Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić Marko Veselica Vice Vukov Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.

Rukopisi se ne vraćaju

Stranke se primaju utorkom i četvrtkom od 12 do 14 sati.

Novine izlaze svakog petka

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.

Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko

Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb. Matica hrvatska IZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Cijena oglasa: cijela stranica 8000 d, polovica stranice 5000 d, četvrtina 3000 d, 1 cm^2 40 d.

Poštarina plaćena u gotovu

HRVATSKI USTAV (IX)

USTAV NADE ILI USTAV STREPNJE?

Uzalud nas učenjaci i umni političari upozoravaju na jalovost toga pogleda unatrag. Povijest je naše sjećanje i okrijepljenje; ona je destilirana istina o našem životu, našoj snazi i slabosti; ona je svjedočanstvo o prolaznosti svega, pa i svih naših muka; ona je zlatni san o o životu bez stida i suza.

Nagla provala bjesomučja i izravne harange što je došla do izražaja u odgovorima pojedinih političkih radnika naše republike na naše članke o hrvatskom ustavu zaprepastila je svojim intenzitetom i sadržajem. Ipak je to bilo, u stanovitoj mjeri, okrepljujuće — ponovno nas je poučilo koliko su politički mentalitet, metoda i stil u nas snažno impregnirani staljinizmom. Tješimo se doduše da on nije više tako djelotvoran, jer tada odoše sve lijepe priče o demokraciji, i da nije više tako monolitan, jer su stvoreni novi društveni odnosi i djeluje nova društvena svijest.

»Hrvatski tjednik« pokrenuo je seriju o hrvatskom ustavu smatrajući da hrvatskom narodu, čija je državno-pravna svijest duboko ukorijenjena u njegovoj političkoj kulturi i iskustvu, nije i ne može biti svejedno što mu nudi njegov ustav i kakvu mu budućnost određuje. U tome se nismo prevarili: odjek je bio silan i senzibilan, onakav kakav je uvijek bio u našoj mukotrpnoj povijesti.

Mi nismo zbog toga posebno ponosni. Kamo divne sreće da je Nacrt amandmana takav da ga — poput druga Bakarića — možemo opetovano hvaliti! Ali mi to, nažalost, ne možemo. On je nedostatan, i to bitno nedostatan. On je direktno djelo ahistorijske svijesti koja u svojoj svetoj jednostavnosti smatra da je ona Geneza hrvatske povijesti, nacije, države i kulture.

Mi to moramo naglasiti posebno zbog toga što smatramo da su Hrvati **povijesni narod.** I u tom smislu, da njihovu sadašnjicu, baš kao i njezin temelj — socijalističku revoluciju, određuje gotovo 14 stoljeća našeg stradanja, ali i u tom smislu da imamo živu i djelotvornu povijesnu svijest, svijest o sebi, svome historijskom pravu, a time i svojoj državnosti. Mi znamo, mi se sjećamo da se sva naša historijska opstojnost, sva naša historija svodi praktički na obranu vlastite egzistencije, što se sudbonosno poistovjećivalo s obranom egzistencije vlastite države.

Samo se time može objasniti onaj snažni politički senzibilitet kojim je hrvatska javnost dočekala nedopustivu formulaciju nacrta amandmana I o hrvatskoj državi. Odmah smo se sjetili **kontinuiteta zakidanja hrvatske državnosti, što je,** na našu najveću žalost i štetu, **perenirajući elemenat hrvatske nacionalne sudbine.** Odmah smo se sjetili glasovite rasprave iz 1861. godine, kada se ponovno sastao hrvatski sabor da utvrdi temelje hrvatske državne samostalnosti i odnose prema svojim drugim političkim partnerima. Sva ta rasprava i suviše je indikativna i aktualna **a** da je ne bismo, u osnovi, prenijeli.

Tada se naime na prijedlog Jovana Subotića, zahtijevalo da se u adresi Hrvatskog sabora umjesto riječi: »naš narod« stavi riječ: »hrvatsko-srbski narod«.

Tome su se odlučno suprotstavili narodnjaci, a zna se tko su oni bili. Tako je Jakić rekao da se »u adresu, koja je skroz političke naravi, ne mogu uplitati pitanja genetičke naravi, pa ako bi u adresu imalo već biti kakova spomena o narodnosti, imala bi se spomenuti politička narodnost zemlje, a to je hrvatska. Mi za volju sloge nehtjedosmo spomenuti rieč 'hrvatska', no braći Srbom nije ni to dosta«.

Pouka iz prošlosti

Na izjavu Mihaila Polita da Hrvati i Srbi nisu izjednačeni i da on traži da mu se prizna državno-pravno ime, odgovorio je »crveni barun«, Dragutin Kušlan.

»Ovu državu našu, koja se naprama vladaocu, naprama ostalom diplomatičkom svietu nazivlje isključivo hrvatskom, niti se drugačije nazvati može, mi nikakovoj slozi za volju s nikim na svietu dieliti nemožemo. Zato neka braća toga od nas i neištu, jer time ištu našu smrt, pošto sumnje neima, da braća Srblji, koji, ostajući vjerni svom dosljednom postupku, danas traže, da se u javnom diplomatičkom svietu mjesto naziva hrvatskoga upotrebi hrvatsko-srbski, neće propustiti, za koju godinu tražiti, da se naziv hrvatski izpusti i da ostane samo srbski. Što smo mogli sa srbskom braćom podieliti, to podielismo; time mislim, da bi se imali zadovoljiti i netražiti od nas, što im dati nemožemo, ako nismo radi sami sebi grob izkopati. Država, kruna, javno pravo, to su osebine, koje si Hrvat pridržati mora, pa dok jedan pravi Hrvat živi, ja mislim, da će voljeti umrieti nego podnositi, da se dira u ove njegove svetinje«.

Na to je Subotić opetovao svoj zahtjev, jer da on proizlazi iz zaključka što ga je donio Sabor od godine 1861. »priznavši srbski narod za ravnopravan hrvatskomu«.

Sabor nije usvojio njegov prijedlog. On je — prenesimo i ustavno-politički komentar — »nastojao, da pribavi priznanja i poštovanja pravima naroda i zemlje, osnovanim na njegovom historičkom životu; ovakav sabor ili nemože u svojem najsvetčanijem spisu, kao što je odgovor na kraljevsku poruku, odstupiti od narodnog naziva, koji je na tom povjestničkom životu utemeljen ili ako već odstupa za volju sloge sa srbskom braćom, nemože ga zamieniti takovim nazivom, koji može dati povoda najvećim nesporazumcima stvarajući novotarije ondje, gdje takove pomućuju sam pravni izvor i slabe snagu narodnoga prava. Ovako je to pitanje shvaćao godine 1861 Polit, priznavši, da u zemlji može biti samo jedinstveni politički narod, koji se ima nazivati historičkim hrvatskim imenom. Da je Polit od toga svoga uvjerenja odstupio može se požaliti, al zato njegovi tadanji razlozi negube svoju načelnu vriednost. No napokon Polit, Živković i Miletić mogu kao srbski rodoljubi nešto zahtievati u interesu svoje narodnosti, pa im se to neće upisati u grieh al je grieh, kada čitava jedna saborska stranka, kao što je samostalna stranka, podupire takav zahtiev, pokazujući se sasvim ravnodušnom prema jedinstvenom imenu naroda. Može se shvatiti ali se nemože nipošto odobriti Čepulićeva ravnodušnost prema imenu; neka je narod samo sretan i zadovoljan, briga onda mene, kakovim će se on imenom nazivati; tako misli Čepulić. Ovaj nazor može nešto vriediti, kada se pred očima ima sreća i blagostanje naroda, al je taj naziv lahkouman ondje, gdje se traži povrata narodnih prava na temelju takovih povjestnih činjenica, koje to pravo vindiciraju imenu i narodu hrvatskomu. Čepulić je bio prototyp oportunističkoga političara ne samo u dnevnim političkim pitanjima, gdje se svaka transakcija može lasno opravdati, nego je on, pokazujući svoju neodvisnost od starodavnoga ustava, taj svoj oportunizam protezao i na takove stvari, gdje transakcije nisu opravdane niti sa gledišta onoga utiliteta, kojemu se je on toliko klanjao. Samostalna stranka imala je u toj stvari pred očima izvjesnu stranačko-političku svrhu i ona je išla za tom svrhom, puštajući s vida, kakova će načela i interese povriediti svojom stranačkom taktikom. Vriedno je znati, kako su o tome pitanju sudili uvaženi krugovi izvan sabora. Dva za onda uvažena glasila u prestolnici srbske kneževine, V i d o v d a n i S v e t o v i d, govoreći o tom hrvatsko-srbskom sporu, žele razdor al niti jedan niti drugi neodobravaju niti jednom riečju težnju zastupnika srbske narodnosti; pače ih uvaženi za onda 'S v e t o v i d' otvoreno osuđuje. On doslovce piše: Južna slavenska plemena neće doći do prave zajednice, ako nebudu jedno drugomu poštovali ime kod kuće. Srbin mora ostati Srbin u državi svojoj a isto tako i Hrvat i Bugarin i Slovenac, a svi skupa sačinjavaju jugoslavensku zajednicu. Ako se jedan doseli drugomu u kuću nemože zahtjevati, da u kući promjeni ime. To su naše misli o pravu plemenstva u narodnoj zajednici i nebojimo se, da nam ih tkogod može opovrgnuti. Hrvat dakle mora ostati Hrvatom u državi, koja je starimi hrvatskimi kraljevi osnovana a do danas se je održala. On može priznati genetično, da u toj državi ima žitelja i drugoga plemena ali nikada diplomatično. U našoj Srbiji mi priznajemo genetično, da ima i Bugara i Vlaha ali diplomatično mi kažemo narod srbski a ne bugaro-vlaški narod. Zašto se nekoji bacaju kamenjem na Hrvate i podmeću im dušmanluk na Srbstvo za to, što oni hoće da budu Hrvati kod svoje kuće? Zašto u Hrvatskoj zahtjevaju ono, što u Srbiji nebi nikada dopustili? Hrvati su pristali uz Srbe u jeziku, Hrvati su priznali u saboru godine 1861 da i jedan dio srbskoga plemana živi u njihovoj državi, Hrvati su na ovogodišnjem saboru, iz obzira na to hrvatsko pleme, zatajili u jednom od najvažnijih diplomatičkih akta svoje sobstveno ime te umjesto što su mogli punim pravom kazati 'hrvatski narod' kazali su, 'naš narod' pa nam još Hrvati nisu prijatelji . . .«

Protiv nepriznavanja historijskog prava hrvatskog naroda

Tako su se dakle postavljale stvari 1861. godine i tako se na definiciju hrvatske državnosti tada gledalo i za nju zalagalo. Mogli bi se navesti i drugi povijesni primjeri, ali je ovaj sasvim dostatan. Mora se priznati da ova rasprava o ustavnom određenju hrvatske države u tadašnjoj državnoj cjelini ima sasvim aktualni sadržaj i rezonanciju.

Mi znamo veoma dobro da će nam naši bogomdani »marksistički« pravovjernici očitati — **a to su,** uostalom, već učinili — da smo potpuno lišeni historijskog pogleda i smisla, da namjerno zaboravljamo principijelnu razliku između »reakcionarnog feudalno-kapitalističkog sistema« i »progresivne socijalističke zajednice«, da, kao pravi politički reakcionari i neprijatelji, negiramo »ostvarenje socijalističke revolucije« i što je sve ona novo učinila, itd, itd. Ali baš je sve to glavni argument protiv njih, a za naše postavljanje pitanja. Jer ako jedna ista tema i dilema nastaje i u »reakcionarnom feudalno-kapitalističkom sistemu« i u »progresivnoj socijalističkoj zajednici«, i to nakon »ostvarenja socijalističke revolucije« i svega novoga što je ona učinila, onda se to nikako ne može upisati u pozitivnu bilancu ove posljednje. Jer nešto što se postavlja u jednom reakcionarnom sistemu ne bi se uopće smjelo javiti u jednom progresivnom sistemu. A ako se ipak javlja, onda nešto nije u redu upravo s realiziranjem progresa u suvremenom socijalističkom razvoju u nas.

Eto pravog razloga, zašto smo federalističku formulaciju SRH nacrta amandmana I doživjeli tako teško, tako osjetljivo, tako dramatski i kao nešto politički regresivno. U njoj smo prepoznali odmah preko stotinu godina staro posezanje na hrvatsku državnost, hrvatsko ime, hrvatsku slobodu i istinu, ukratko — kontinuitet zakidanja hrvatske državnosti. Pri tome nismo pripisali nikakvu tendencioznu političku nakanu, nego smo istakli nepoznavanje stvari. I sada čvrsto vjerujemo da je nacrt amandmana I djelo nepoznavanja, a ne nepriznavanja hrvatske političke historije. Mi znamo doduše da duhu skorojevštine ta naša historija ništa ne znači i da on, u svome pobjedničkom zanosu, smatra da historija započinje od njega. Ali mi tome duhu — ufamo se misliti — ne pripadamo. Historija je za nas učiteljica života i mi hoćemo od nje učiti. Utoliko prije što ona, s obzirom na duga naša stradanja, nema za nas samo značenje legende, nego i utjehe, i pouke, i nade. Uzalud nas učenjaci i umni političari upozoravaju na jalovost toga pogleda unatrag. Povijest je naše sjećanje i okrepljenje; ona je destilirana istina o našem životu, našoj snazi i slabosti; ona je svjedočanstvo u prolaznosti svega, pa i svih naših muka; ona je zlatni san o životu — i za nas — bez stida i suza. Hoćete da hrvatski narod ne gleda u svoju povijest? Jednostavno je to: učinite da Zbilja bude takva da je narod toliko ljubi i toliko drži do nje koliko ljubi i drži do svoje Povijesti. Stoga je za svu službenu konfrontaciju s našim člancima o ustavu temeljna metodologijska neprihvatljivost **da se ne temelji na zbiljskoj svijesti o povijesti hrvatskog naroda,** tj. egzistencijalnoj drami njegova višestoljetnog življenja na ovom tlu. Odatle i ustavna definicija SRH kao federacije Hrvata, Srba i drugih, i odatle potpuno ispuštanje državno-pravne tradicije hrvatske državnosti.

Na takav zaborav i takvo nepriznavanje historijskog prava hrvatskog naroda nismo mogli ni na koji način ostati ravnodušni. Utoliko prije što ga je supstituirala obnova političkog spora iz Sabora iz 1861. godine, što se, nažalost regularno-ritmički javlja uvijek kada se definira ili redefinira hrvatska državnost.

(Nastavit će se)

STUDENI	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	1	2	3	4	5	6	7

Piše: glosator

Titov povratak

Prizemljenje Titova zrakoplova na povratku iz Londona označilo je završetak izvanredno značajne i uspjele serije putovanja na četiri kontinenta, a ujedno i početak posla za procjenitelje svjetskih prilika u našoj diplomatskoj operativi koji iz globalnih razmjera osobnih kontakata našega Predsjednika moraju izvući sve poučke i konzekvencije za praktičnu djelatnost u raznim područjima naše vanjske politike. Nema nikakve dvojbe da je svjetski nastup čovjeka koji uživa nepodijeljeni ugled posvuda — kod međusobno oprečnih supersila, kao i kod opredjeljenjem sličnih, ali brigama različito opterećenih nesvrstanih zemalja — pridonio ne samo onom generalnom ugledu SFR Jugoslavije na koji smo već toliko navikli da ga koji put olako smatramo imunim od svakog ugrožavanja, nego i sasvim konkretnim elementima našeg aktualnog položaja u svijetu zahvaćenom korjenitim promjenama. U mjesec i pol intenzivne Titove vanjskopolitičke djelatnosti — od prve beogradske zdravice Leonidu Brežnjevu u rujnu do objeda u Buckinghamskoj palači ovog ponedjeljka — uočljivo su otklonjene neke sasvim realne napetosti i uznemirenosti o kojima smo morali voditi računa, a pozicija respektirane nesvrstanosti potvrđena je i od onih do kojih nam je ponajviše stalo da je trajno respektiraju. Otklonjeni su tako povodi za poneka špekuliranja sa stabilnošću našeg položaja na osjetljivom području između Dunava i Mediterana, špekuliranja kojih je podjednako bilo izvan i unutar naših granica, a često su znala biti sinhronizirana s našim unutarnjim političkim uzbuđenjima oko novih inicijativa koje su nailazile — i, na žalost, još uvijek nailaze — na stare otpore.

Nakon Sjedinjenih Država, Tito je posjetio i Kanadu, drugu izvaneuropsku zemlju za koju je osigurano mjesto na budućoj konferenciji o europskoj sigurnosti, što je godinama postojala u sferi želja kao više-manje jednostrana istočna incijativa, da bi nakon opipljivih rezultata stišavanja napetosti u središtu našega kontinenta stekla šansu da bude i ostvarena — možda već slijedeće godine. Golema sjeverna zemlja (s nešto manje stanovnika nego SFRJ) u oba je svjetska rata pritekla u pomoć Europi — na čiji je ljudski potencijal ostala upućena od svog nastanka sve do danas — pa se stoga njezina riječ ne može izbjeći kad god se radi o trajnijem reguliranju osnovnih pitanja staroga kontinenta. Naša zemlja također želi biti nazočna i aktivna u takvoj prilici, jer europska konsolidacija mora, doduše, započeti popuštanjem odnosa između dvaju blokova, ali nikako ne smije na tome i završiti, to prije što se čak i zemlje unutar blokova sve više individualiziraju u svojim htijenjima i postupcima. Kratko Titovo zadržavanje u Londonu dopunilo je sliku o našem interesu za Europu kao prostor novih odnosa suradnje i uvažavanja između svih zemalja, bez obzira na specifične ugovorne obveze i ideološke srodnosti, a nadovezuje se ne samo na posljednju seriju putovanja, nego i na prošlogodišnji obilazak svih šest zemalja utemeljitelja Zajedničkog tržišta. Realnost Europske gospodarske zajedice kao druge gospodarske sile svijeta (koja, unatoč međusobnim razlikama svojih članica, ima i sve veću političku težinu) ne može više biti ignorirana ni od koga, ponajmanje od zemlje koja s njom obavlja najveći dio svoje trgovine, a u političkom pogledu teži odnosima ravnopravne suradnje na temelju osvjedočene otvorenosti za kretanje ljudi, dobara i ideja. Osim ove »europske« komponente Titova prekooceanskog putovanja, boravak u Kanadi bio je zanimljiv — premda lišen senzacija — i u sferi međusobnih odnosa. Pored postignutog sporazuma o promicanju razmjene znanstvenih i tehničkih znanja, razgovaralo se i o drugim konkretnim oblicima suradnje: od zajmova i stimuliranja investicija u jugoslavenske gospodarske pothvate sve do mogućnosti otvaranja stalne zrakoplovne linije između dviju zemalja i eventualne nabavke — što je za Hrvatsku posebno važno — specijalnih, u kanadskim šumskim kompleksima provjerenih, zrakoplova Sl-215 za gašenje požara. Kanada kao imigraciona zemlja koja želi imati nadzor nad pritjecanjem novih stanovnika teška srca pristaje na ukidanje viza, ali i u tom pitanju čini se da je osnovni sporazum postignut, pa će i to olakšati međusobne veze.

Kanada je federacija sa svojim problemima — posebno u vezi s Quebecom, francuskom jezičnom i kulturnom oazom u anglofonskom kontinentu, gdje mnogi vide osnove za usporedbu s Hrvatskom — pa je stoga razumljiv tamošnji interes za naša iskustva i nova ustavna rješenja. Dok je drugdje, pa i u susjednim Sjedinjenim Državama, čovjek iz SFR Jugoslavije (čak i njezin Predsjednik) primoran argumentima raspršivati sumnje o mogućoj »balkanizaciji najveće balkanske zemlje«, kako je otrcane teze o »raspadanju« sročio jedan inozemni novinar, dotle je u Kanadi zanimanje za postamandmansku Jugoslaviju bilo realnije, neposrednije i manje opterećeno površnim apriorizmima. Tito se, dakako, dobro čuvao dijeljenja recepata (kao što nije došao ni blizu de Gaulleovom izravnom pomaganju autonomističkih težnji Quebeca), ali je iscrpno, strpljivo i odlučno svjedočio da ustavna reforma koja afirmira samostalnost suverenih republika samo pojačava, a ne smanjuje, snagu federacije, jer uklanja razloge nezadovoljstva i osjećaja zapostavljenosti.

Na svoj način oslikale su to i demonstracije malih skupina ekstremnih emigranata do kojih je došlo u Ottawi. Od gotovo 93.000 »Kanađana jugoslavenskog podrijetla« našlo se svega stotinjak hrvatskih ekstremista koji su nosili separatističke natpise na mjestu udaljenom oko 9 kilometara od aerodroma na koji je Tito toga časa sletio, a drugoga dana neki je William Đurović poveo oko 150 četnički nastrojenih demonstranata koji su »mahali pesnicama i psovali srpski« (tako navodi agencija UPI), vrijeđajući našeg Predsjednika dok je ulazio u zgradu Parlamenta. Uloga ekstremne emigracije zna se koji put precijeniti, premda ovakvim svojim nastupima ona sama, porazno po sebe, najtočnije određuje vlastite dimenzije. Dakako, kanadska je policija ozbiljno shvatila svoje obveze — naročito nakon nedavnog neugodnog incidenta, kad je Kosigin dobio pljusku od jednog mađarskog emigranta — pa je poduzela opsežne i pojačane mjere osiguranja, od kojih su — po svojoj zloj sreći! — najviše stradali novinari, tako da su fotoreporteri, navodno, čak odbili snimati ceremoniju dočeka zbog prevelike udaljenosti koja im je onemogućavala profesionalni rad. Uza sve kolegijalno razumijevanje za nedaće prigodom obavljanja dužnosti, ipak se mora reći da je to bila minimalna loša posljedica dobre volje kanadskih vlasti da spriječe bilo kakve neugodnosti od strane onih koji neće i ne žele vidjeti da su međunarodni ugled i unutarnja stabilnost SFR Jugoslavije međusobno povezani. Titov povratak nakon obilaska četiri kontinenta suočava nas s tom istinom, jer doista samo ravnopravna zajednica suverenih samoupravnih republika može biti u punom smislu nesvrstana na međunarodnoj sceni, kao što samo stabilni međunarodni položaj SFRJ — ponovno snažno afirmiran zadnjih tjedana — stvara klimu u kojoj će nova načela zajedničkog života prestati biti tek napisano ustavno pravilo, nego će se pretvoriti i u svakodnevnu zbilju, na koju će se jednom valjda priviknuti i oni koji je još ne žele ni shvatiti ni prihvatiti.

HRVATSKA VANJSKA POLITIKA

U POVODU POSJETA DRAGUTINA HARAMIJE BAVARSKOJ

Prvi koraci Hrvatske na međunarodnoj sceni odvijaju se donekle u sjeni velikih promjena u svijetu i raznih domaćih uzbuđenja. Bez spektakularnosti i bez mnogo publiciteta hrvatska je vlada tek započela uspostavljati i učvršćivati međunarodne veze, a u prvim ostvarenim dodirima može se osjetiti nakana da se vanjskopolitičke ustavne ovlasti manje iskorištavaju za deklarativnu međunarodnu afirmaciju, a više za uspostavljanje izravnih odnosa u onim bližim europskim prostorima kamo nas upućuje aktualni nacionalni interes. Tako su, na primjer, uznapredovali odnosi s NR Mađarskom utemeljeni na mnogim zajedničkim sponama (geografskim, gospodarskim, kulturnim, uključujući i postojanje snažne hrvatske narodne skupine u Mađarskoj i mađarske u Hrvatskoj), a trenutno su najviše usmjereni na perspektive budućeg naftovoda.

Prošlog je tjedna predsjednik Haramija boravio u Münchenu gdje su vođeni službeni razgovori između delegacija SR Hrvatske i Slobodne Države Bavarske, jedne od deset zemalja članica Savezne republike Njemačke, u kojoj je tradicija neovisnosti i svijest o posebnosti unutar njemačke nacionalne obitelji čvrsto ukorijenjena. (Spomenimo kao sitnu ilustraciju da došljaka u SR Njemačku na području Bavarske ne dočekuju savezni graničari, nego zeleno uniformirani pripadnici »Bayerische Grenzpolizei«.) U Bavarskoj trenutno radi gotovo sto tisuća naših radnika, pa je već to dovoljno jak hrvatski nacionalni interes za izravne veze Zagreba i Münchena, a zajedničko saopćenje Haramija — dr. Goppel navodi i čitav niz razmatranih tema od uzajamnog interesa, među kojima se ističu neravnoteža robne razmjene na štetu Hrvatske i perspektive povezivanja Bavarske s jadranskim lukama.

Za vrijeme boravka u Münchenu predsjednik je Haramija preko dva sata proveo u živom razgovoru s našim radnicima na njihovu radnom mjestu (u krugu tvornice MAN) što je bez ikakve dvojbe, bilo obostrano korisno: nazočnost predsjednika hrvatske vlade našim je radnicima u tuđini moralo uliti nešto povjerenja da nisu zaboravljeni, a njihovo nesputano iznošenje vlastitih iskustava problema i pritužbi jednom predsjedniku vlade može biti korisnije od jednogodišnje količine šapirografiranih materijala kojim ga zasiplju njegove stručne službe.

Vanjska je politika uvijek i svagdje prostorni produžetak unutarnje, one koja se suočava s bitnim problemima jedne nacije i države. I skromni počeci hrvatske vanjske politike proistječu iz aktualnih problema svih vrsta, ponajviše gospodarskih, a s vremenom će — nadajmo se — nastupi na međunarodnoj sceni biti sustavniji i zasnovani na dugoročno formuliranim nacionalnim interesima i u sferi odnosa sa svijetom.

BLAGDANSKI DIJALOG

Obljetnica Listopadske revolucije pružila je priliku za svojevrsni sovjetsko-kineski dijalog u kojemu su sugovornici upotrijebili različit ton i upravo time izazvali neka pitanja u pogledu budućih odnosa dvije socijalističke supersile u izmijenjenim okolnostima nakon uključivanja NR Kine u život Ujedinjenih naroda.

U Moskvi je član sovjetskog Politbiroa Grišin u svom blagdanskom referatu uputio oštre riječi na adresu Pekinga (»na žalost, kinesko vodstvo nastavlja provoditi svoju razbijačku, antisovjetsku liniju«), što je bio dovoljan povod da kineski otpravnik poslova napusti svečanu akademiju, u čemu su ga slijedili i kineski novinari. Gotovo istodobno iz Pekinga je upućena u Moskvu poruka u povodu blagdana u kojoj se kineski državni (ali ne i partijski!) organi obraćaju sovjetskim državnim organima, ali bez i jedne polemične note: »Zajednička je želja naših naroda i interes je cijeloga svijeta da se važna pitanja koja postoje u odnosima između naših dviju zemalja razrješavaju i da se normalni odnosi između Kine i SSSR razvijaju na temelju pet načela miroljubive koegzistencije.« Već nekoliko godina nisu iz Pekinga upućene u Moskvu tako odmjerene riječi, što se nadovezuje na faktički prekid izravnih napadaja na Sovjetski Savez koji je zamijećen u kineskom tisku zadnjih nekoliko mjeseci (osim generalnih stavova o »američkom imperijalizmu koji je u sprezi sa socijal-imperijalizmom«). Moskovsko je ponašanje također otkrilo kratkotrajno suzdržavanje nakon vala žestokih napadaja odmah poslije najave Nixonova puta u Peking, no posljednjih dana — dakle, nakon historijskog glasanja u UN o pravima NR Kine — zabilježeno je pravo zaoštravanje.

Različiti tonovi iz Moskve i Pekinga nameću pitanja o međusobnom ponašanju dvaju kolosa u novoj situaciji kad Kina postaje djelatni sudionik svakodnevnog života međunarodne zajednice. Naglašavanje pet načela miroljubive koegzistencije — koja su, po nekim ranijim sovjetskim tumačenjima, rezervirana samo za odnose između zemalja s različitim društvenim sistemima — može poslužiti kao indikator kineskog nastojanja da međudržavne odnose odvoji od ideoloških sukoba i da ih stavi u okvir normi ponašanja koja proistječu iz Povelje Ujedinjenih naroda. Neki promatrači u tom kontekstu spominju čak i mogućnost da Kina u Ujedinjenim narodima pokrene granična pitanja sa SSSR o područjima duž Amura i Usurija, za koja se tvrdi da su uzurpirana čak preko linije koja je Rusiji pripala po »nepravednim ugovorima« iz prošloga stoljeća. Bio bi to zanimljiv razvitak događaja, to prije što se drži da SSSR duž kineske granice ima milijun vojnika spremnih na svaku eventualnost, a nedavno su neki bivši »bijeli« emigranti koji su stigli u Hong Kong iz Sinkianga posvjedočili da i Kinezi gomilaju vojsku u graničnom području.

U svakom slučaju, pojava NR Kine u Ujedinjenim narodima izaziva mnoge nepoznanice i može dati novi smjer nekim starim problemima koji su već dugo u stanju opasnog mirovanja. Za sovjetsku politiku to će značiti potrebu da izabere novi model ponašanja prema velikom rivalu, model koji će se nužno morati razlikovati od onoga dok je Kina bila izolirana od međunarodne zajednice.

TIHI NASTAVAK ŠPIJUNSKE AFERE

Afera u povodu izgona iz Velike Britanije 105 sovjetskih građana optuženih za špijunažu polako tone u zaborav, unatoč stanovitim represalijama koje je SSSR poduzeo izravno (izgon dvadesetak britanskih službenika iz Moskve i otkaz posjeta Douglasa-Homea), odnosno neizravno (otkaz gostovanja sovjetskih umjetnika). Tišina bolje pogoduje razrješavanju ovakvih slučajeva. Posebni je takt pokazala ovih dana belgijska vlada koja je — bez onakvog naglašavanja kakvo je bilo u Londonu — diskretno zatražila opoziv 33 sovjetska diplomatska i trgovačka službenika na koje je pala sumnja da su u Bruxellesu nastojali doći do strategijskih planova Atlantskoga ugovora, kojega je Vrhovno zapovjedništvo smješteno u gradiću Casteau-u blizu Monsa, a zgrada Savjeta nalazi se na rubovima glavnoga belgijskog grada, uz cestu koja vodi do aerodroma. »Bezbolna metoda« kojoj je pribjegao belgijski premijer Eyskens — rekao je da je riječ o »banalnoj aferi« — sastoji se u izgonu bez publiciteta raznih osoba, među njima i nekog Konstantina Leontjeva, poznatog kao opskrbljivača svih ambasada kavijarom. Korak belgijske vlade dovodi se u vezu s nedavnim nestankom sovjetskog trgovačkog atašea Anatolija Čeboterjeva, koji je navodno već u Americi, gdje je, čini se, pružio dragocjene obavijesti. Spominje se i prodajna organizacija za plasman sovjetskih automobila u Belgiji »Scaldia Volga« smještena u neposrednoj blizini zgrade Savjeta NATO, čiji su ljudi navodno uspjeli hvatati i registrirati sve telefonske razgovore Atlantskog pakta uz pomoć posebne aparature koja je u dijelovima dopremljena iz Moskve. Bilo je to previše čak i za prešutnu suglasnost o nužnosti međusobnog špijuniranja, pa su akteri diskretno uklonjeni. Ne mora se doista svaki put sve dati na velika zvona. Špijuni iščezavaju, špijunaža traje.

STUDENI	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	1	2	3	4	5	6	7

JEDAN ILI DVA REFERATA?

Dvadeset drugi plenum CK SKH započeo je 5. studenoga trosatnim uvodnim referatom predsjednice Centralnog komiteta dr. Savke Dabčević-Kučar, referat koji je nakon iscrpne dvodnevne diskusije u kojoj je sudjelovalo više od pedeset članova Centralnoga komiteta usvojen kao programski dokument CK SKH. Diskusija o referatu, odnosno o najvažnijim pitanjima i problemima aktualne političke i društvene situacije u Hrvatskoj, još je jednom potvrdila da je politička klima u SR Hrvatskoj iznimno dobra. Tako je — po tko zna koji put — najkompetentnije partijsko tijelo Hrvatske naglasilo, kao što je nedavno učinio i predsjednik Tito, da su sva nastojanja (dobro) organiziranih pojedinaca i skupina potpomognutih (u tome već istaknutim) dijelom tiska da se politička situacija u Hrvatskoj prikaže nestabilnom zbog tobožnjeg bujanja nacionalizma, zapravo pokušaji neprijateljskih snaga da dezavuiraju politiku Saveza komunista Hrvatske.

Predsjednica CK SKH u svojem je referatu pružila iscrpnu i izvanredno argumentiranu ocjenu političkoga stanja u Hrvatskoj, ističući **da je široki pokret, kojemu je na čelu Savez komunista, bitno socijalistički orijentiran**, te da je kao takav inspiriran programom Saveza komunista, pa stoga mora biti temeljem djelatnoj akciji Saveza komunista Hrvatske u njegovoj borbi za puno ostvarenje interesa radničke klase i hrvatskog naroda. Masovnu podršku valja međutim — naglasila je dr. Savka Dabčević-Kučar — što prije pretvoriti u akciju, i to na temeljnim pitanjima koja su od životnoga interesa za SR Hrvatsku, ali su ujedno i pitanja od temeljne važnosti za daljnji razvoj SFRJ kao socijalističke samoupravne zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti.

Program djelovanja Saveza komunista Hrvatske, formuliran referatom njegove predsjednice, valja ostvariti u efikasnom zalaganju da se slome svi otpori oživotvorenju ustavnih amandmana i njihova pretvaranja u istinsku političku i društvenu praksu. Svoj smisao i opravdanost taj će program dokazati jedino na rješavanju osnovnih problema, u prvom redu tako sudbinskih pitanja kao što su pitanje novog deviznoga sustava, razbijanje središta koncentriranog otuđenog kapitala, itd. Koliko su ti problemi sudbonosni i akutni, pokazuje i činjenica da je dr. Savka Dabčević-Kučar u referatu kazala da bi se u slučaju nastavljanja s praksom sadašnjeg deviznog sustava nametnula kao nužna **potpuna decentralizacija deviznog sustava po republikama**, što znači da bi SR Hrvatska imala svoj vlastiti devizni sustav.

Dvodnevna diskusija na plenumu, koja je slijedila referatu predsjednica CK SKH, bila je plebiscitarna podrška ocjenama iznesenima u njemu i zacrtanim pravcima za akciju. Međutim, u tom koncertu glasova podrške referatu i političkom kursu SKH ipak su, svojom upornošću i inzistiranjem na raspravi o ekscesima i »slučajevima« — za koje je rečeno i u referatu i u diskusiji da su samo pokušaj da se pozornost i akcija SKH skrene s kursa dosljednog ostvarivanja svojega programa — neki glasovi distonirali i očitovali da ima odgovornih partijskih funkcionara koji misle drugačije i to jedva »prikrivaju«. Tako su recimo, dugo izlaganje dr. Dušana Dragosavca neki sudionici plenuma, poslužívši se terminom Jure Bilića — koji se uz nešto polemike **ipak složio sa suštinom njegova izlaganja** — ocijenili kao »drugi referat«. Pošto se na riječima složio s ocjenom o pozitivnoj političkoj klimi, dr. Dragosavac je gotovo čitavo svoje izlaganje posvetio nastojanju da pokaže kako ta klima ipak nije tako pozitivna. Po njegovu mišljenju usprkos pozitivnoj političkoj klimi nužno je obratiti posebnu pozornost »na ono što se dešava na rubovima našeg socijalističkog i samoupravnog pokreta i partije, i onog što se manifestira u pokušajima da se stvore začeci nekih drugih pokreta«. Kritizirajući različite diskusije što se u javnosti vode o problemu države i državnosti, on je ustvrdio da postoje »opozicione struje«, u kojima su posebice glasni oni koje je on ležerno nazvao »literarnim potomcima nacizma, četništva i ustaštva«. Takvo brutalno etiketiranje nagnalo je Maksa Baću da se ogradi od generalnih napadaja na hrvatsku inteligenciju. Vraćajući se uporno na neke već apsolvirane »slučajeve«, a tako i demantirane i nikad dokazane tobožnje pokušaje »prebrojavanja«, dr. Dragosavac je svakako nastojao pokazati da usprkos izjavama i tvrdnjama o pozitivnoj političkoj klimi politička scena Hrvatske obiluje nacionalističkim ekscesima koji joj daju osnovni ton. Dr. Dragosavac je osim toga ustvrdio da se u dosta velikoj mjeri u sredstvima javnog informiranja, gdje bi im bilo najmanje mjesta, javljaju »antikomunističke ideje«. Govoreći o problemu jezika, on je pohvalio provokativni postupak dr. Mladena Zvonarevića koji je dao bučnu ostavku na položaj predsjednika Pedagoškoga savjeta tvrdeći da je preporuka o izmjeni naziva školskog predmeta »hrvatskosrpski jezik« u »hrvatski jezik« u biti nacionalistička. U vezi s problemom jezika, dr. Dušan Dragosavac rekao je da i u samom Savezu komunista ima nejasnoća, a »na nekim tačkama u SK se probija i tuđa ideologija«.

Izlaganje dr. Dragosavca izazvalo je reagiranje nekih sudionika u raspravi koji su polemizirali s njegovim stavovima, pokazavši time da je njegova izjava o slaganju s ocjenom u referatu zapravo zanijekana njegovim nastojanjem da se — nasuprot općem zahtjevu i diskutanata i predsjednice CK u referatu — pozornost usredotoči na »slučajeve« i ekscese koji govore o tobožnjoj nacionalističkoj atmosferi u političkom životu Hrvatske.

Osuda isključivog bavljenja ekscesima i »slučajevima« u referatu i u diskusiji izrečena je stoga što bi neprimjereno bavljenje tim perifernim ili često »napuhanim« i izmišljenim slučajevima — koji su u svojoj biti uvijek izraz otpora kursu Saveza komunista — akciju Saveza komunista i široki pokret radnih i narodnih masa kojemu je on na čelu vodilo u stagnaciju. A stagnacija, kako je to rekao Josip Gjergja, u političkom djelovanju u biti znači **nazadovanje** i objektivno skretanje s osnovnog kursa. O tome je govorio i dr. Andrija Dujić kad je rekao da je **SK »izgubio na tempu« za posljednja tri mjeseca**, kad je konstruktivna akcija izostajala i kad su se održavali za javnost zatvoreni sastanci. Tu zatvorenost užeg rukovodstva posebno je kritizirao Pero Kriste ističući štetnost nekih ocjena i intervencija što su ih, na primjer, u slučaju promjene imena zadarskih ulica ili u slučaju »Autotransporta« davali pojedinci izvan tih sredina, ocjena koje su bile zasnovane na krivim informacijama i na nepovjerenju u mjesna partijska rukovodstva. Kriste je također upozorio na to da su se posljednjih mjeseci **javljale tendencije da se unitarizam prikaže kao bezazlena pojava**, ili barem, u svakom slučaju, manje opasana od nacionalizma. Stoga je podsjetio na ispravnost i opravdanost plebiscitarno prihvaćene i dobro argumentirane ocjene što ju je na Desetoj sjednici bio formulirao dr. Vladimir Bakarić o tome da je **unitarizam objektivno zbog svoje materijalne utemeljenosti i kao ne tako davno proboljena boljka partijske ideologije opasniji od davno povijesno poraženoga nacionalizma.** Valja reći da je to podsjećanje na neke temeljne ocjene povijesne Desete sjednice, u ovom trenutku kad se ponovno pokušava dovesti u sumnju bit pokreta kojemu je na čelu Savez komunista, bilo neophodno i izuzetno značajno. Jer, nije nevažno to što **oni koji se ne slažu s kursom SKH uporno pokušavaju,** inzistiranjem na ekscesima, **obnoviti teze o bujanju i eskalaciji nacionalizma u SR Hrvatskoj kojima je dr. Miloš Žanko bio pokušao dezavuirati političko rukovodstvo SR Hrvatske i politiku SKH.** Dvadeset druga sjednica CK SKH važna je u prvom redu po tome što je još jednom istakla i pokazala da je politička klima u Hrvatskoj, od Desete sjednice naovamo, iznimno pozitivna. No, kao što su to istakli Pero Pirker, Josip Gjergja i Drago Božić, ta klima nije rezultat nekog iznimno dobrog gospodarskog stanja, već je izraz povjerenja naroda i radničke klase da će se usvajanjem ustavnih amandmana i uspjehom u borbi za vitalne interese radničke klase i samoupravljača definitivno afirmirati samoupravni socijalizam i ostvariti istinska, gospodarska, kulturna i politička ravnopravnost svih naroda i narodnosti SFRJ. Dvadeset drugi je plenum naglasio da bi svaka stagnacija i zaostajanje u bici, odnosno zaustavljanje na sadašnjem stanju, značila veliku opasnost za konačne ciljeve samoupravnog socijalizma, te da je od presudne važnosti izbjeći svako neprimjereno bavljenje perifernim problemima koji se žele nametnuti kao osnovni.

No, da bi se to postiglo i ostvarilo i da bi Savez komunista bio u stanju beskompromisno i konstruktivno rastaviti svoj osnovni kurs **valja se osloboditi svih onih koji ga u tome na ovaj ili onaj način sprečavaju.** Stoga je, kako je to u diskusiji rekao Đuro Kladarin, **Savezu komunista potrebno još duha Desete sjednice.**

Saveznik

Već smo navikli na svakojake »slučajeve«, uglavnom političke diverzije, kojima je svrha pretežno dvojaka: da na sliku političke situacije u Hrvatskoj bude nanešeno što više »crnih« namaza (dakako, u smislu da »nacionalizam buja«), te da uz pomoć manipulacije s takvom slikom stanja u Hrvatskoj od strane njezinih »prijatelja« izvan nje, bude što većeg učinka na pritisak koji hoće trivijalnim učiniti zamišljene i od hrvatskog naroda plebiscitarno prihvaćene korjenite promjene u pretpostavkama njegova društvenog razvitka.

Sve donedavno u krugu hrvatske inteligencije, odnosno u hrvatskoj kulturi, snage koje na tome rade nisu mogle naći niti jednog saveznika. U hrvatskoj kulturi nije bilo »slučajeva«. No, čini se da uporan rad (potraga za saveznicima), čak i kad je riječ o raboti protiv Hrvatske, prije ili kasnije mora polučiti uspjeh. Led je probio dr. Mladen Zvonarević, donedavni predsjednik Pedagoškog savjeta Hrvatske.

Upravo u jeku eskalacije sumnji i pritiska na Hrvatsku, na njezino vodstvo i narod, osobito u domeni nove jezične politike i školstva, dr. Mladen Zvonarevič dao je demonstrativnu ostavku na položaj predsjednika Pedagoškog savjeta Hrvatske. Njegova ostavka izazvala je (s valjanim razlozima) nepodijeljeno i veliko zadovoljstvo hrvatskih kulturnih radnika, no osuda njezinog obrazloženja nije bila ništa manja od spomenutog zadovoljstva. Naime, dr. Mladen Zvonarević svoju je ostavku obrazložio time »da su u pripremanju planova i programa za osnovne i srednje škole počele dolaziti — u Pedagoškom savjetu i izvan njega — do snažnog izražaja razne nacionalističke tendencije koje dovode do zapostavljanja klasnih i marksističkih sadržaja u programima«.

Takve teške i očevidno neistinite optužbe protiv eminentnih prosvjetnih radnika Hrvatske i Hrvatske u cijelosti, dr. Mladen Zvonarević »slučajno« je tempirao u vrijeme već naglašene hajke koja se istim tonom i sadržajem vodi u dijelu tiska izvan naše republike, a pred sjednicu CK SKH.

Naravno, jedan drugi doktor (Dragosavac) odmah je — na toj sjednici, iskoristio pripremljeno!

Pedagoški savjet Hrvatske na svojim sjednicama od 3. i 10. studenoga, točno je ocijenio potez dr. Mladena Zvonarevića kao nekorektan, diverzantski i ekscesni, te zaključio da o njemu obavijesti najviša državna, društveno-politička i prosvjetna tijela Hrvatske. O tome će također biti obaviješteno Fakultetsko vijeće Hrvatskog sveučilišta i Osnovna organizacija SKH, kojoj je Zvonarević član. No ipak, cijeli ovaj ispad ima i svoj pozitivni učinak: čovjek kakav je dr. Zvonarević više nije na čelu najvišeg hrvatskog stručnog tijela što utječe na odgoj generacija koje će teško povjerovati da je za uklanjanje takvih ljudi trebalo plaćati tako visoku cijenu.

—zl—

»I dalje ovako«

Iz ekspozea predsjednika Savezne skupštine druga Mijalka Todorovića na zajedničkoj sjednici svih pet njezinih vijeća još smo jednom saznali ono što odavno znamo, tj. da nas čekaju »naredni zadaci«:

— »realizovanje ustavnih amandmana.
— stabilizacija privrede, debata o srednjoročnom planu razvoja zemlje uz istovremeno rješavanje nekih čvornih pitanja na području privrednog sistema,
— reforma političkog sistema, tj. rad na drugoj fazi ustavnih promena i izrada novog teksta jedinstvenog ustava«.

Zapravo, Mijalko Todorović govoreći o preduvjetima potrebnim za izvrašvanje zadataka što stoje pred Saveznom skupštinom, odnosno o onome što je nužno učiniti da se sadašnji opći gospodarski i politički uvjeti prometnu u takve koji će omogućiti izvršenje zadataka, nije predložio prave poteze kojima to valja postići. U ekspozeu je istaknuto da je na području gospodarstva potrebno zacrtati razvojnu politiku i privredni sustav, odnosno ostvariti stabilizaciju. Kao nuždan preduvjet za to istaknuto je »donošenje srednjoročnog plana razvoja uz istovremeno rešavanje nekih čvornih pitanja na području privrednog sistema«. Ako se i valja složiti da su gospodarska stabilizacija i zacrtana razvojna politika nužni, ne može se ne primijetiti da je predsjednik Skupštine »zaboravio« kako je upravo prethodno rješenje »nekih čvornih pitanja na području privrednog sistema« onaj preduvjet i ona stvar o kojoj ovisi sve ostalo, tj. sve ono bez čega zaista dalje ne možemo. Oni koji ne žele »vidjeti« da prije »drugoga« dolazi »prvo« (odnosno da »prvo« i »drugo« ne mogu doći »istovremeno«), tj. da prije gospodarske stabilizacije nužno moraju doći preduvjeti za tu stabilizaciju i za razvojni plan, a to znači rješenje **osnovnih** pitanja gospodarskog sustava u Jugoslaviji (deviznog i vanjskotrgovačkog režima i politike cijena), zapravo žele »i dalje ovako«, to jest sve dalje i dublje odnose eksploatacije i nepravde.

A koji su što žele »i dalje ovako« i kojima to odgovara? To svakako nije radnička klasa, što je istaknuto i u ekspozeu, gdje je rečeno da su ozbiljne privredne teškoće i poremećaji rezultat činjenice što »udruženi rad, odnosno radnička klasa, još nije postala dominantna ekonomska i politička snaga u svesnom regulisanju zajedničkih poslova u okvirima republika, pokrajina i celog društva — iako smo to zapisali u Ustavu«. Međutim, u ekspozeu se ne kaže što treba uraditi da radnička klasa postane dominantnom ekonomskom i političkom snagom, tj. što valja uraditi da se ostvari ono što je zapisano u Ustavu i amandmanima. Zato je predsjednik Savezne skupštine i ostao tek na ponavljanju već mnogo puta ponovljenoga. No, usprkos tome što ih Mijalko Todorović nije spomenuo, preduvjeti za ostvarivanje punih klasnih interesa radničke klase poznati su (bezbroj puta su ih isticali i mnogi istaknuti rukovodioci, a predsjednik Tito posebno oštro prilikom svog nedavnog posjeta Hrvatskoj govoreći o deviznom sustavu): Tu je sada i rješavanje deviznog režima. Tu se zbilja više ne možemo natezati i stalno pričati priče, a nikakve koristi od toga.« Iako je u ekspozeu još jednom frazeološki ponovljena teška istina o položaju radničke klase kad je rečeno da su »mogućnosti neposrednog uticaja radničke klase na politička odlučivanja veoma ograničene«, te da stoga »... političke odluke dobivaju više autoritativan karakter, umesto da budu izraz svesnog opredeljenja većine radnih ljudi«, još je jednom propušteno iz navedenoga zaključiti da će tako biti sve dotle dok viškom rada, usprkos proklamacijama i Ustavu, umjesto radničke klase raspolažu središta financijske moći, koja su na temelju tih — nakon usvajanja amandmana — bespravno i protuustavno otuđenih sredstava, ponašajući se tipično **kapitalistički**, stekla i utjecaj na odlučivanje, pa u samoupravnom socijalizmu, pored Ustava i njemu usprkos, kapitalistički vladaju.

Govoreći o samoj Saveznoj skupštini, njezin je predsjednik rekao: »Moramo bezuslovno nastojati da ne budemo faktor centralizacije gomilanja kompetencija, već faktor doslednog provođenja ustavnih amandmana, decentralizacije, ostvarivanja prava republika i pokrajina.« No, kako će Skupština biti takva ako njezini poslanici ironično govore o međurepubličkom dogovaranju i »obustavljajući rad« (kao nedavno poslanici dvaju odbora Privrednoga vijeća) izražavaju zapravo nostalgiju za »starim dobrim vremenima« centralističkoga odlučivanja i majorizacije, a sve to predsjednik Skupštine tek usputno i samo implicitno »kritizira«?

Zvog svega toga neizbježno je o ekspozeu Mijalka Todorovića zaključivati kao o još jednom u nizu frazeoloških istupanja koja omogućuju da»... karavana i dalje prolazi«. Samo, do kada i dokle tako? A sve **u ime,** no **mimo** interese radničke klase.

-db-

Kako se jučerašnji model jugoslavenske privrede nudi kao sutrašnji model

Treba zaista dosta hrabrosti da se sistem koji je postojao petnaestak godina i koji, na žalost, djelomično još uvijek postoji, prikaže kao nešto novo. Taj sistem je djelovao, njegovi su rezultati poznati i baš zbog toga se traži drugi, bolji, uspješniji. Mašta prof. Horvata nije išla dalje od toga da nam jedan jučerašnji sistem ponudi kao sutrašnji.

U Beogradu je od 27. do 29. listopada 1971. godine održan IV. kongres Saveza ekonomista Jugoslavije. Na Kongresu se raspravljalo o temi »Samoupravni socijalistički ekonomski sistem«. Prof. Branko Horvat podnio je referat pod naslovom »Institucionalni model samoupravne socijalističke privrede«. Uobičajeni je način prikaza nekog privrednog sistema način da se po određenom redoslijedu prikažu pojedini podsistemi, npr. sistem cijena i tržišta, sistem planiranja, budžetski i porezni sistem, bankovni i kreditni sistem, devizni sistem, vanjskotrgovinski sistem itd. Svaki autor raščlanjuje sistem na veći ili manji broj podsistema i onda razmatra pojedini podsistem i njegovo uklapanje ili neuklapanje u sistem kao cjelinu.

Kao da privredna reforma i ustavni amandmani nisu nikada ni postojali

Prof. Horvat pristupa raščlanjivanju sistema na drugačiji način. Po njemu se privredni sistem sastoji od četiri podsistema. To su federacija, republika, komuna i poduzeće. Iako u naslovu govori o samoupravnom sistemu, prof. Horvat pretežno govori o sistemu državnog upravljanja na različitim nivoima. Za prof. Horvata kao da se nikada nije dogodila privredna reforma iz 1965. godine i kao da ustavni amandmani iz 1971. godine ne postoje. Za njega, razumije se, glavnu ulogu u organizaciji privrede igra federacija. On stavlja u zadatak federacije da integrira rad podsistema i tako osigura globalno funkcioniranje cjelokupnog sistema. U ekonomskom smislu taj se zadatak svodi na permanentno rješavanje triju zadataka, i to: (a) ujednačavanje uvjeta privređivanja, a to po prof. Horvatu znači stvaranje preduvjeta za razdiobu prema radu; (b) ostvarivanje kratkoročne ravnoteže eliminiranjem cikličkih kolebanja; (c) ostvarivanje dugoročne ravnoteže postizavanjem maksimalnog tempa razvoja. Za njega federacija predstavlja sinonim za donošenje jedinstvenih, odnosno centralnih, odnosno općedruštvenih odluka. Jedinstvenost odluka predodređuje način njihova donošenja, a on ovisi o političkom režimu i organizacijskim rješenjima. Taj način može biti autokratski ili oligarhijski, i demokratski i participativan. Međutim, samo federacija donosi društveni plan kao osnovni društveni dogovor u oblasti privrede. Plan je za državno-političke organe obaveza. Za provođenje mjera gospodarske politike federacija osniva privredne sekretarijate. Radi ublažavanja kolebanja u privrednim kretanjima federacija upravlja interventnim fondovima. To su Direkcija za poljoprivredne sirovine, Direkcija za industrijske sirovine, Fond za izvoz, Interventni investicioni fond, Fond za nerazvijena područja. Narodna banka, koja u odnosu na sekretarijate uživa i određeni stupanj samostalnosti, instrumentima koji joj stoje na raspolaganju regulira funkcioniranje sistema poslovnih banaka, koje se neposredno uključuju u tržište. Za ex ante-koordinaciju privrednih odluka zadužen je Savezni zavod za privredno planiranje a za informacije o proteklim događajima Savezni zavod za statistiku.

Uskraćivanje prava na samostalno vođenje privredne politike

Prof. Horvat doduše smatra da je u višenacionalnoj državi prirodno da bude provedena teritorijalna decentralizacija formiranjem nacionalnih republika. Pritom njemu uopće nije jasno, ili on to ne može ili ne želi prihvatiti, da u sadašnjem trenutku nije riječ o teritorijalnoj decentralizaciji, već o organizaciji Jugoslavije kao zajednice narodnih republika, kao suverenih država. U svom modelu on tim republikama uskraćuje pravo da vode samostalnu privrednu politiku. On uopće ne spominje mogućnost da federacija bude mjesto gdje se republike dogovaraju o zajedničkim akcijama na privrednom planu. Zašto društveni plan federacije ne bi bio zbroj više ili manje usklađenih društvenih planova republikâ? Zašto moraju Direkcija za poljoprivredne sirovine i Direkcija za industrijske sirovine postojati kod federacije, a ne kod republika? Zašto se intervencije ne bi dogovarale između republika, s tim da svaka od njih snosi odgovornost za provođenje dogovorenih privrednih mjera? Ako prof. Horvat nema povjerenja u suradnju republika, otkuda može znati da će republike imati povjerenja u ispravnost mjerâ i odlukâ federacije? Postojanje Općeg investicionog fonda u znatnoj je mjeri krivo za podizanje niza neekonomskih kapaciteta i pogrešnog prioriteta u infrastrukturnim objektima. Svatko je htio da što više izvuče iz zajedničke blagajne, pa su se podizali paralelni kapaciteti, izgrađivali premali kapaciteti koji se nisu mogli racionalno iskorištavati i sl. Da je svaka republika vršila investicije samo iz svojih sredstava i na vlastiti rizik, sigurno je da bi investiciona politika izgledala sasvim drugačije. I nakon što se uvidjelo da investicije treba vršiti samo iz vlastitih sredstava i na vlastiti rizik, razumije se uz dogovaranje i suradnju svih republika, kad je to nužno i korisno, prof. Horvat uskrsava Opći investicioni fond pod nazivom Interventni investicioni fond na nivou federacije. Govoreći o Narodnoj banci prof. Horvat govori samo o njezinoj samostalnosti prema administraciji i o njezinoj regulativnoj ulozi u odnosu na poslovne banke. Ništa ne kaže kako bi ta banka bila organizirana. Centralistički? Decentralizirano? Ako bi Narodna banka imala utjecaja na poslovne banke, da li bi i poslovne banke, kojima bi upravljala samoupravno organizirana privreda, imale utjecaja na emisionu politiku Narodne banke? Čini se da znanstvena vizija prof. Horvata ne ide dalje od vizije jednog poznatog i u Jugoslaviji diskreditiranog, jako centralistički organiziranog privrednog sistema. Ima podsistema o kojima prof. Horvat nije rekao ni riječi. Npr. nema riječi o budžetskom i poreznom sistemu, o bankovnom i kreditnom sistemu, o deviznom sistemu, o vanjskotrgovinskom sistemu. Možda je to zbog toga što smatra da u organizaciji tih podsistema nema problema i da sve može ostati onako kako je sada. U svakom slučaju nije teško zamisliti kakva bi rješenja za te podsisteme predložio prof. Horvat. Vjerojatno je da bi i tu predložio da se zadrži već poznata, centralistička organizacija tih podsistema.

Nedefinirana uloga komune

Budući da se većina federalnih institucija u oblasti privrede bavi izjednačavanjem uvjeta privređivanja i stabiliziranjem tržišta, a to se za zemlje u cjelini (dakle uz pretpostavku jedinstvenog tržišta) može, kako tvrdi postići prof. Horvat, jedino centralnim odlučivanjem, republika je onda prema mišljenju prof. Horvata, oslobođena tih poslova, pa je i njena institucionalna struktura u oblasti privrede znatno jednostavnija.

O ulozi komune kao podsistemu u privrednom sistemu prof. Horvat nema riječi. On je to u svom referatu objasnio time što je rekao da komunu ne pozna dovoljno. Na samom Kongresu dodao je tome kako nema običaj pisati o stvarima koje ne zna. Samim time kao da je htio reći da sve drugo o čemu piše, zna. U svakom slučaju, očito je da je prof. Horvat gradio svoju kuću od krova, a ne od temelja. Sama, gotovo bi se reklo nevjerojatna činjenica da se nudi privredni sistem u kojem se uloga komune u privredi ne definira, pokazuje u kojoj je mjeri sistem što ga predlaže prof. Horvat centralistički zamišljen. No, nije ni to loše. Ne pada snijeg da pomori svijet, već da svaka zvjerka pokaže svoj trag.

Iznoseći svoj model (pod) sistema poduzeće, prof. Horvat predlaže zapravo samo način upravljanja poduzećem. On uopće ne promatra daljnje povezivanje poduzeća unutar grupâ i granâ, ni vertikalno povezivanje od sirovina do finalnog proizvoda, on ne govori o utjecaju poduzeća na banke, na proširenu reprodukciju, na planiranje, itd.

Iznenađuje da je taj referat bez znanstvene dubine, metodološki pogrešno postavljen i bez kreativne vizije, politički usmjeren protiv ustavnih amandmana, na Kongresu Saveza ekonomista Jugoslavije pretrpio veoma malo, i to blage kritike. Možda su sudionici smatrali kako ne zaslužuje da mu se posveti veća pozornost. Ipak, da ne bi bilo nesporazuma o njegovu sadržaju i vrijednosti, čini se da je o njemu trebalo nešto kazati, ne zbog njegove znanstvene vrijednosti, već zbog njegovog političkog opredjeljenja, a i zbog toga što su beogradski listovi »Borba« i »Politika« u svojim izdanjima od 29. listopada ove godine donijeli izvještaj Tanjuga o radu Kongresa, a taj izvještaj sadrži samo osvrt na referat prof. Horvata. Da se izvjestilac Tanjuga potrudio da pročita referat prof. Horvata, on ne bi mogao onako pogrešno prikazati njegovo izlaganje. U izvještaju Tanjuga piše da je prof. Horvat rekao kako je za najkrupnije investicione zahvate, kao npr. Đerdap, pruga Beograd-Bar, kanal Dunav-Tisa-Dunav, neophodno i dalje formiranje interventnih republičkih fondova. Istina je da je prof. Horvat predlagao da se navedene infrastrukturne investicije financiraju iz Interventnog investicionog fonda. osnivanje kojega predlaže on na razini federacije.

Treba zaista dosta hrabrosti da se sistem koji je postojao petnaestak godina i koji, na žalost, djelomično još uvijek postoji, prikaže kao nešto novo. Taj sistem je djelovao, njegovi su rezultati poznati i baš zbog toga se traži drugi, bolji, uspješniji. Mašta prof. Horvata nije išla dalje od toga da nam jedan jučerašnji sistem ponudi kao sutrašnji.

Marijan Hanžeković

TAJNA ZELENE KNJIGE (7)

ZAKLJUČCI I PRIJEDLOZI

Posljedica financiranja investicija isključivo tuđim sredstvima jest trajno nepovoljno djelovanje na rentabilnost poslovanja. Radne organizacije jedva uspijevaju vratiti dospjele anuitete iz raspoloživih sredstava pa na taj način svaki novi ciklus investicija započinje ponovno s nepovoljnom financijskom konstrukcijom izvoza financiranja.

Počevši od 1967. godine, investiciona ulaganja u ugostiteljsko-turističke kapacitete značajno počinju rasti. U 1969. godini visina ulaganja približava se ukupnim ulaganjima u oblasti industrije u SR Hrvatskoj.

Pozitivni efekti intenzivnosti investicija su očiti, a odrazili su se u porastu ukupnog prihoda, deviznog priliva, posebno iz područja konvertibilnih valuta, povećanja zaposlenosti u oblasti turizma, pozitivnom utjecaju na razvoj drugih djelatnosti itd.

Međutim, financijski rezultati poslovanja ugostiteljsko-turističkih organizacija u cjelini, s gledišta rentabilnosti poslovanja, imaju tendenciju opadanja u razdoblju od 1965. do 1969. godine. Zbog toga udio vlastitih sredstava u financiranju investicija je znatno ispod nivoa privrede u cjelini. Ono je, moglo bi se reći gotovo simbolično (5,2% I-VI 1970). Financiranje investicija isključivo tuđim sredstvima ima za posljedicu trajnije nepovoljno djelovanje na rentabilnost poslovanja. Radne organizacije jedva uspjevaju vratiti dospjele anuitete iz raspoloživih sredstava, pa na taj način svaki novi ciklus investicija započinje ponovo s nepovoljnom financijskom konstrukcijom izvora financiranja.

Uvjeti odobravanja investicionih zajmova ugostiteljskim privrednim organizacijama kreću se u veoma širokom rasponu.

Redovne kamatne stope kreću se od 1%, dakle vrlo povoljne za ugostiteljske organizacije, pa sve do 10% što svakako predstavlja nepovoljne uvjete za korisnike kredita.

Prema materijalima kojima se raspolaže, može doći do zaključka da se u posljednjem razdoblju (1969. i 1970. godina) redovne kamatne stope najčešće kreću u visini od 5%, a u rasponu od 4% do 6%. Mnogo veća različitost u pogledu visine redovnih kamatnih stopa postoji kod odobrenih kredita u razdoblju do 1969. godine, što je neposredno povezano sa propisima o ostvarivanju prava na dodatne kamate, uvećane dodatne kamate i načinom naplaćivanja uvećane dodatne kamate. Naime, pored redovne kamate koju plaća korisnik kredita na teret vlastitog dohotka, banke i druge organizacije davaoci investicionih kredita za ulaganje u objekte koji doprinose unapređenju inozemnog turizma ostvaruju pravo na:

— dodatnu kamatu u visini od 3% na teret sredstava federacije,

— i uvećanu dodatnu kamatu od 2,5Đ također na teret sredstava federacije. U vezi uvećane dodatne kamate od početka 1969. godine postoji bitna razlika u odnosu na period do 1969. godine. Naime, do 1969. uvećana dodatna kamata iznosila je 2% a sada iznosi 2,5%. Počevši od 1. siječnja 1969. uvećana dodatna kamata može se isplaćivati unaprijed za čitav period na koji je odobren kredit, dok se ranije isplaćivala sukcesivno unazad, kao što je dospjevao na naplatu i anuitet.

I uz nisku kamatnu stopu – jedva pokriveni osobni dohoci

Na taj način, ako se uzme redovna kamatna stopa zajedno s dodatnim i uvećanim dodatnim, ukupna kamatna stopa koju ostvaruju davaoci kredita iznosi skoro u svakom slučaju preko 10%, a najviše do 11,5% (redovna kamata ne smije prelaziti 6% ili ako prelazi umanjuje se dodatna kamata za iznos stope preko 6%).

Osnovni stimulans za plasman sredstava u turističku privredu očito predstavlja uvećana dodatna kamata (2,5%) unaprijed, koja se isplaćuje na teret sredstava federacije, i to na čitav iznos iskorištenog kredita i za razdoblje na koje je odobren kredit (od 15 do 25 godina). **Na taj način davaocu kredita se vraćaju sredstva u iznosu od cca jedne trećine kredita, odmah nakon iskorištenja kredita i ponovno se vraćaju u cirkulaciju pod odgovarajućim uvjetima.**

Davaoci kredita se obično osiguravaju za slučaj da ne mogu naplatiti uvećanu dodatnu kamatu unaprijed, na taj način da se u ugovorima o kreditu predvidi mogućnost izmjene prethodno dogovorenog roka otplate i redovne kamatne stope, na teret investitora.

Promatrajući uvjete kreditiranja samo s gledišta kamatnih stopa na kredite, oni su relativno povoljni za ugostiteljsko-turističke organizacije. Isto tako zahvaljujući mogućnosti ostvarivanja dodatnih, a posebno anticipiranih uvećanih dodatnih kamata, za davaoce kredita ti uvjeti su također vrlo povoljni. Međutim, za ugostiteljsko-turističke organizacije je i tako niska kamatna stopa (niska pod uvjetom kad ostvari 2% naknade od DPZ — općine ili republika) samo relativno povoljna u uvjetima kad ostvaruju ukupni prihod i dohodak iz kojeg jedva pokrivaju troškove poslovanja i osobne dohotke radnika koji su još uvijek dosta niski.

Rokovi na koje se odobravaju krediti gledajući duže razdoblje unatrag također su vrlo različiti. Oni se kreću od 2 godine pa sve do 30 godina, najviše zavisi od porijekla sredstava, tj. da li se radi o bankarskim sredstvima prikupljenim na domaćem tržištu ili putem inozemnih kredita, ili se pak radi o sredstvima koja potječu iz društvenih fondova.

Kreditori se osiguravaju od eventualnih posljedica

U posljednjem razdoblju (1969. i 1970. godina) i kod rokova na koje se odobravaju krediti, kao i kod redovnih kamatnih stopa, postoji tendencija sužavanja raspona. Najčešće se investicioni krediti odobravaju ugostiteljsko-turističkim organizacijama na rok od 25 godina, a raspon se kreće od 15 do 25 godina.

Rokovi su direktno povezani s ostvarivanjem prava na naplatu anticipativne uvećane dodatne kamate na teret sredstava federacije, pa se u praksi prilagođavaju spomenutom interesu koji predstavlja vrlo povoljan financijski učinak za davaoce kredita. Naime, pored ostalih uvjeta pravo na naplatu anticipativne uvećane dodatne kamate stiče se u slučaju ako je kredit odobren s rokom vraćanja preko 15 godina, a unaprijed se može obračunati i naplaćivati za čitav period na koji je odobren kredit, ali najviše do 25 godina.

Problem vraćanja kredita u normalnim okolnostima svodi se na utvrđivanje visine anuiteta i dinamike dospjeća. Međutim, u praksi odobravanja kredita ugostiteljsko-turističkim organizacijama, utvrđivanje načina vraćanja kredita predstavlja vrlo važan uvjet od čijeg prihvaćanja često zavisi da li će biti kredit uopće odobren ili ne.

Na temelju pregledanih ugovora o odobravanju kredita može se zaključiti da je skoro u svakom slučaju predviđena obveza korisnika kredita da ponudi davaocu kredita na otkup devizna sredstva koja ostvaruje iz retencione kvote, ili pak je predviđeno da se dospjeli anuiteti podmiruju u konvertibilnoj valuti.

Obveze korisnika kredita u vezi davanja na raspolaganje deviznih sredstava iz retencione kvote davaocu kredita kreću se uglavnom do tri devizna dinara za jedan dinar primljenog kredita.

Ugovorom o kreditu obično se predviđa obračunavanje deviznih sredstava koja se ustupaju davaocima kredita po kursu od 12,50 dinara za 1 USA $.

Uvjeti u tom pogledu idu tako daleko da se čak precizira da će se primjenjivati službeni obračunski kurs koji je bio na snazi u času potpisivanja ugovora dok se ne isplati jedan određeni iznos od ukupne obveze koja je utvrđena ugovorom, a drugi dio obveze podmirit će se po kursu koji će biti na snazi u času dospijeća obveza. Iz takvih ugovornih odredaba o kreditnom odnosu proizlazi da se davaoci kredita svjesno osiguravaju od posljedica eventualnih promjena na valutnom području (devalvacija i sl.).

Raspored deviznih obveza do 2019. godine

Teško bi bilo donositi bilo kakve kvantifikacije o financijskim učincima koje ostvaruju davaoci kredita na kursnoj razlici konvertibilnih valuta prikupljenih na taj način. Međutim, dovoljno je konstatirati i samo činjenicu da svaki takav ugovorni odnos kojim je uvjetovana prodaja deviznih sredstava po službenom kursu predstavlja čistu dobit (pored kamate koju ostvaruje cca 10% godišnje na iznos kredita) za davaoca kredita, a čisti gubitak za ugostiteljsko-turističke organizacije od kojih većina i tako posluje sa vrlo niskom stopom, ili na granici rentabilnosti, a neke i s gubitkom.

U praksi dolazi do pojave u pojedinim slučajevima da ugostiteljska organizacija ne raspolaže deviznim sredstvima u visini dospjele obveze, pa ih pribavlja (obično je to posudba) od drugih organizacija, jer u suprotnom plaća zatezne kamate što također povećava troškove poslovanja takove organizacije. Visina zatezne kamate obično se kreće 5% godišnje za vrijeme zakašnjenja, obračunata u konvertibilnoj valuti.

Kod ugovora koji su sklopljeni s Jugoslavenskom poljoprivrednom bankom, predviđa se u velikom broju slučajeva još i obveza korisnika kredita ako raspolaže viškom deviznih sredstava da ih ponudi na otkup prvenstveno spomenutoj banci, a ako ih ona ne otkupi tek onda se mogu ponuditi drugoj banci i to pod istim ili nepovoljnijim uvjetima. Isto tako, ugovorima sa spomenutom bankom često se predviđa da ugostiteljska organizacija ne može ulazaiti u nove devizne obveze bez njene suglasnosti u toku otplatnog perioda.

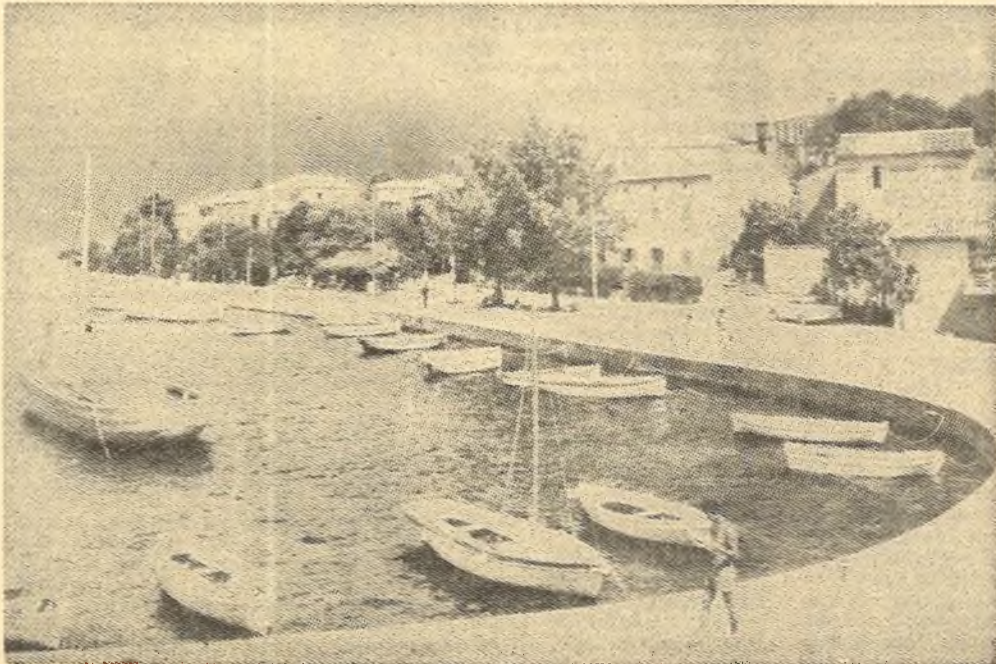
Devizne obveze pojedinih investitora dinamički su raspoređene čak do 2019. godine (»Budućnost«, Trogir).

— pored spomenutih osnovnih — redovnih uvjeta koji se ugovaraju kod dodjele investicionih kredita ugostiteljskim organizacijama, potrebno je spomenuti i interkalarnu kamatu koja se obračunava od početka korištenja kredita do stavljanja u otplatu kredita. Interkalarna kamata ugovara se obično u visini od 5% a obračunava polugodišnje i uključuje se u iznos kredita. U praksi ima slučajeva da se interkalarna kamata obračunava i naplaćuje mjesečno (»Poljobanka«), što inače nije uobičajeno.

— Zatezne kamate za neplaćene dospjele anuitete se također preciziraju ugovorom. One se najčešće ugovaraju u visini od 4%.

Kaznene odredbe za korisnike kredita ugovaraju se i za druge slučajeve, kao što je nenamjensko korištenje kredita, neiskorištavanje kredita u cjelini ili djelomično i slično.

Osim ugovaranja kamata i otkupa deviza po službenom tečaju investitorima je dobivanje financijskih sredstava od banaka bilo često **uvjetovano oročavanjem bez obzira da li su raspolagali slobodnim sredstvima ili ne što je očito u slučajevima kad investitor traži kredit zbog nedovoljnih sredstava.**

(Nastavlja se)

NIJEMCI NE VOLE PREBROJAVANJA, ALI SU U STATISTICI NEPOGREŠIVI, ILI ZAŠTO OTVORENO NE KAŽEMO DA JE U SR NJEMAČKOJ NA PRIVREMENOM RADU PREKO 240.000 HRVATA

Hrvatski radnici u Njemačkoj izbjegavaju odlazak u naša konzularna predstavništva koliko god mogu.

Tamo odlaze samo kad im je nužno potrebno.

U svojoj knjizi »Hrvati izvan domovine« pokojni Većeslav Holjevac piše: »...Prema procjenama službenih organa Sekretarijata za rad SR Hrvatske, broj radnika iz Jugoslavije na radu u zapadnoevropskim zemljama iznosio je krajem 1965.: SR Njemačka oko 120.000«, itd.

Na naslovnoj stranici jednog od »Informatorovih« biltena iz druge polovine 1969. godine namijenjenih našim radnicima koji su namjeravali otići na rad u SR Njemačku ili su se već tamo nalazili, utisnuta je velikim slovima službena statistička informacija: »...250.000 jugoslavenskih radnika u SR Njemačkoj...« Na trećoj stranici istog biltena, koji se još uvijek može dobiti u našim konzularnim predstavništvima u Njemačkoj i njemačkim konzulatima u zemlji, stoji napomena: »Brojke pružaju pregled o zaposlenim Jugoslavenima prema stanju od 30. VI 1969.«

Po tom istom »Informatorovu« biltenu, u pojedinim njemačkim pokrajinama tog dana se našlo na privremenom radu radnika iz naše zemlje kako slijedi: Schleswig-Holstein i Hamburg 7.430, Bremen i Niedersachsen 7.646, Nordhein-Westfalen 46.552, Hassen 27.430, Rheinland-Pfalz i Saarland 5.694, Baden-Württemberg 86.421, Bayern 36.925, a u Zapadnom Berlinu 8.374.

Po njemačkim podacima, u samom početku (negdje do 1966. godine) u Njemačkoj je od ukupnog broja radnika iz SFRJ 70% bilo Hrvata. Kasnije se je taj postotak mijenjao, tako da danas, prema službenim njemačkim podacima koje smo dobili u njemačkom konzulatu u Zagrebu, iznosi oko 51%. Jasno, ne može se točno ustanoviti koliko je Hrvata iz ostalih republika, a posebno koliko ih je iz Bosne i Hercegovine. Ipak, približno možemo konstatirati da je 1965. godine u Njemačkoj radilo (prema Holjevcu) oko 70.000 Hrvata. a 1969. godine u SR Njemačkoj je radilo oko 150.000 Hrvata (opet ne računajući one Hrvate koji su došli iz ostalih naših republika). Najnoviji statistički podaci Saveznog zavoda za statistiku tvrde da se na privremenom radu izvan domovine trenutno nalazi 261.721 Hrvat.

Njemački podaci ...

Po najnovijim pak njemačkim podacima, objavljenima potkraj srpnja ove godine, na teritoriju SR Njemačke boravi 2,170.000 stranih radnika ili, kako ih oni popularno nazivaju, »Gastarbeitera« (radnici gosti). Po tim službenim njemačkim podacima na prvom se mjestu nalaze građani SFRJ sa 467,800 radnika (21,6%), drugi su Turci sa 424.200 (19,6%), treći su Talijani (18,6%) sa 404.400 radnika, četvrti su Grci sa 261.300 (12%) radnika; dalje slijede: Španjolci sa 183.000 (8,4%), Portugalci sa 44.100 (2,5%), Marokanci sa 11.00 (0,5%) i Tunižani sa 9.900 (0,45%) radnika.

Dakle, po tim podacima, a oslanjajući se i na njemačke podatke da je s teritorija SR Hrvatske u Njemačkoj 51% svih radnika koji su došli iz Jugoslavije, dolazimo do podataka da se **samo na teritoriju SR Njemačke trenutno nalazi na privremenom radu preko 240.000 radnika s teritorija Hrvatske.** Međutim, broj Hrvata još je veći, jer je poznata činjenica da je dosta hrvatskog življa iz Bosne i Hercegovine također na radu u SR Njemačkoj. Prema »Informatorovim« podacima, 1969. godine u čitavoj pokrajini Bavarskoj nalazilo se svega 36.925 radnika iz Jugoslavije. Danas, dvije godine kasnije, prema službenim njemačkim izvorima samo u Münchenu i okolici (čak i ne na čitavom području Bavarske) nalazi se oko 140.000 radnika iz SFRJ. Njemački podaci pokazuju da se u svim pokrajinama Njemačke broj radnika iz SFRJ iz dana u dan povećava, pa će već potkraj ove godine biti izneseni novi podaci.

Ni službene njemačke brojke ne prikazuju stvarno stanje

Pokušali smo dakle prikazati brojno stanje hrvatske gospodarske emigracije u Njemačkoj od 1965. godine, ali u tom prikazu nismo mogli biti sasvim točni. Službeni naime njemački podaci obuhvaćaju samo tzv. »radnike goste — Gastarbeitere« a o onima koji rade »na crno«, tj. bez dozvole, te o hrvatskim političkim emigrantima — nema podataka. Ipak, neki njemački listovi, a tako i neke agencije, nastoje prikazati stvarno stanje stvari. Tako je u svom rujanskom biletenu od ove godine agencija »INTER NATIONES«, iz pera Bjarne Geigesa, donijela jedan zanimljiv podatak. Oni tvrde da se u rujnu u SR Njemačkoj nalazilo 350.000 »turista«, zapravo radnika koji su radili »na crno«. Prema istoj toj agenciji, od tog broja otpada na Jugoslavene 55%, a Hrvatska je tu zastupljena sa oko 35%. Ta se činjenica objašnjava time što je najviše radnika koji rade »na crno« s područja Bosne i Hercegovine. I baš nam ta činjenica odmah daje naslutiti da se automatski povećava i broj hrvatskih radnika u SR Njemačkoj. Poznato je naime da se među radnicima iz Bosne i Hercegovine koji rade u Njemačkoj pretežnim dijelom nalazi hrvatski živalj. Većina ovih ljudi nalazi se u Bavarskoj. Možda zbog toga što je ta pokrajina nekakko najprikladnija i najbliža onima koji dolaze iz Jugoslavije, Grčke, Italije i Turske a žele se zaposliti u Njemačkoj. Baš zbog takvih koji rade »na crno« teško je govoriti o konkretnoj brojci hrvatskih radnika u Njemačkoj, ali ipak ostajemo pri onoj službenoj njemačkoj verziji, kojoj svakako moramo nadodati i hrvatske emigrante u SR Njemačkoj, koji su s ovog ili onog razloga izostavljeni iz popisâ o radnoj snazi (neki su već postali njemački državljani, drugi su s putnicama koje nisu jugoslavenske, i slično). Takvih ima u Njemačkoj oko 25.000.

Hrvatski radnici koji rade »na crno« u Njemačkoj iskorištavaju mogućnost da dođu u tu zemlju i da se zadrže do tri mjeseca bez ikakve vize. Posao nalaze preko raznih posrednika i rade ilegalno kod poslodavaca koji tako ne plaćaju za njih nikakve daće i prinose, a oslobođeni su i svih obaveza. Takvi ljudi uglavnom su prepušteni samima sebi, jer nitko o njima ne vodi računa.

Pokrajina Baden-Württemberg prednjači

Prije nego iznesemo podatke, moramo spomenuti kako i sami Nijemci ističu da je teško precizno govoriti o broju hrvatskih radnika u pojedinim njemačkim pokrajinama, i to zbog vrlo jednostavnog razloga: mnogi naši ljudi vrlo rado mijenjaju mjesto boravka i rada, pa ni brojke u pojedinim pokrajinama nisu baš uvijek mjerilo stvarnog stanja stvari. Zato ćemo ih ovdje i iznijeti zaokruženo, prema službenim njemačkim podacima:

pokrajina, gradovi (veći)	broj radnika iz SFRJ
SCHLESWIG-HOLSTEIN HAMBURG (Hamburg, Kiel)	22.500
BREMEN — NIEDERSACHSEN (Bremen, Hannover)	20.300 n
NORDHEIN — WESRFALEN (Düsseldorf, Bonn)	60.000 n
HESSEN (Wiesbaden, Frankfurt)	40.000
RHEINLAND-PFAIZ, SAARLAND (Mainz, Saarbrücken)	14.000
BADEN — WÜRTEMBERG (Stuttgart)	140.000
BAYERN (München)	140.000
ZAPADNI BERLIN	31.000
UKUPNO	467.800

Prema tome, a opet na osnovu službenih njemačkih podataka da među radnicima iz SFRJ broj radnika iz Hrvatske u SR Njemačkoj iznosi 51%, proizlazi da se u toj zemlji nalazi preko 240.900 Hrvata.

Ove brojke sasvim jasno govore same za sebe i moramo im vjerovati. U jednom intervjuu drug Anton Poljaner izjavio je: »...zato će problemi biti mnogo teži u SR Njemačkoj ukoliko se na vrijeme ne organiziramo kako treba, jer se u toj zemlji nalazi 2/3 svih naših građana zaposlenih u zapadnoj Evropi«. Dakle i sa službenih mjesta dolaze potvrde o broju naših ljudi u Njemačkoj, ali se nekako sramežljivo priznaje da je 51% naših radnika u Njemačkoj iz Hrvatske, a nešto više od te brojke da su Hrvati.

Tko je kriv za nepotpune podatke?

Ovo ne pišemo zato da bismo prebrojavali Hrvate u SR Njemačkoj, već da bismo dokazali onima izvan Jugoslavije, a i u zemlji, kako možda nisu krivi ni oni koji su u javnost dali nepotpune podatke o broju zaposlenih hrvatskih radnika izvan domovine, već da je krivaca mnogo više nego što se čini. Svakako, najveći su krivci — naša diplomatska i konzularna predstavništva. U SR Njemačkoj djeluje naša ambasada u Bad Godesbergu, generalni konzulati u Hamburgu, Frankfurtu na Majni, Münchenu i Stuttgartu, konzulat u Düsseldorfu, vicekonzulat u Freiburgu i vojna misija u Zapadnom Berlinu. Dakle gotovo u svim njemačkim pokrajinama. Tako je, bar prema zamisli onih koji su vodili brigu o otvaranju tih predstavništava, omogućeno svim našim ljudima da imaju stalne kontakte sa svojim predstavništvima. Naši su ljudi dakle mogli ...

...i baš tu počinje problem. Sve donedavno ljudi po konzularnim i diplomatskim predstavništvima u Njemačkoj nisu vodili nekakvog posebnog računa o potrebama naših, a osobito ne o potrebama hrvatskih radnika u Njemačkoj. Upravo u toj zemlji, gdje je veoma jaka hrvatska politička emigracija, pa i ustaška ekstremna emigracija, od završetka rata u jugoslavenskim se predstavništvima sumnjivo gledalo na one hrvatske radnike koji su isticali pripadnost svom narodu. Uvijek se nastojalo prikazati kako je isticanje hrvatstva neka vrsta grijeha ili nešto slično. Sve Hrvate u Njemačkoj trpali su neki u jednu vreću ako kojim slučajem nisu bili »Jugoslaveni« ili što slično, te su ih stavljali u red s pripadnicima antijugoslavenskih organizacija (HOP, HNO, HDO i slično), a svakoga koji nije htio otvoreno nijekati hrvatstvo, odmah su stavljali na listu sumnjivih, »ustaša«, špijuna i slično.

I tu je nastao jaz. Taj jaz nije znatno smanjen ni u zadnje vrijeme, jer se po ambasadama ne nastoje stvari popraviti. Većina službenika po ambasadama gleda na radnike nekakvim svojim očima i ne vodi mnogo računa o njihovim stvarnim problemima. Karakterističan je članak u »Novostima iz Jugoslavije« od 21. svibnja 1970. godine, listu koji izlazi u Beogradu a namijenjen je našim radnicima u inozemstvu (taj list ima posebne rubrike na makedonskom i slovenskom jeziku, ponekad se objavi i poneki članak na ijekavici, ali nikada se nije dogodilo da je redakcija vodila mnogo računa o hrvatskom književnom jeziku!), listu koji je službeno glasilo »Saveta republičkih zajednica za poslove zapošljavanja«, uključujući tu i Hrvatsku. Taj list u tom svom broju objavio je dopis nekog Ivana Kazija iz SR Njemačke u kojemu među ostalim piše: »Kad je riječ o predstavnicima ambasada ili, kako se ono kaže, našim diplomatima, otvoreno kažem da ni ja ne želim biti u njihovoj blizini i da sa njima lupam po praznoj slami iz koje ispada samo pečalbar budala ...«

Hrvatski radnici u Njemačkoj izbjegavaju odlazak u naša konzularna predstavništva koliko god mogu. Tamo odlaze samo kad im je nužno potrebno. Kad se popisivalo stanovništvo, nisu smatrali da je to nužno, a neki čak nisu ni ozbiljno shvatili čitavu tu akciju, pa je (malo) hrvatskih radnika ispunilo popisnice. Neki su se našli slučajno u predstavništvima, dok su rijetki posebno radi toga došli u predstavništva. Sadašnji kontakt na relaciji hrvatski radnici u Njemačkoj — jugoslavenska službena predstavništva veoma su slabi. To je činjenica. I upravo u toj činjenici moramo tražiti krivice za nepotpune, katastrofalno nepotpune podatke o broju zaposlenih u SR Njemačkoj.

Drugi je razlog način zapošljavanja. Zavodi za zapošljavanje nemaju evidenciju ostalih radnika, već samo onih koji su otišli posredovanjem tih Zavoda, a poznata je činjenica da i danas mnogi odlaze na rad u Njemačku mimo zavodâ za zapošljavanje. Zato su nam njemački podaci veoma dobro došli, a ovo iznošenje tih podataka moralo bi one kojima su statistike posao orijentirati na prave izvore. Za nas Hrvate bitno je i važno znati — koliko nas stvarno ima na radu u tuđini!

Socijalni radnici: pomoćnici ili činovnici?

Kako je u zadnjih godinu-dvije situacija oko slanja radne snage u SR Njemačku nešto izmijenjena u odnosu na ranije godine i kako su naši zavodi za zapošljavanje preuzeli na sebe brigu o slanju radne snage u SR Njemačku. tako su se i obveze tih ustanova povećale. Svakako, među ostale obveze spada i slanje socijalnih radnika u tu zemlju.

I naši zavodi, a tako i neki savezni organi, stupili su u kontakt s njemačkom državnom organizacijom »Arbeiterwohlfahrt« i osnovali su središta za socijalni rad u gotovo svim većim mjestima. Sada u SR Njemačkoj postoje 43 takva središta. I sve bi bilo u najboljem redu kad bi socijalni radnici koji su poslani na novu dužnost bili dobro upućeni u svoju službu.

No, sudeći po svemu, oni su se pretvorili u činovnike, a u nekim središtima tek u obične prevodioce i pomoćnike njemačkih ustanova. Poznata je naime činjenica da socijalni radnik mora voditi brigu o svim problemima onih zbog kojih je došao na taj položaj. Posao socijalnih radnika među našim radnicima u Njemačkoj bio bi da vode brigu o svim problemima naših radnika. A oni? Više se bave rješavanjem nekih trzavica među radnicima i pitanjima koja nisu vezana uz rad socijalnog radnika negoli problemima koji su i te kako važni i prisutni kod naših radnika. Ima primjera da je socijalni radnik pripadnik neke druge nacije a da su većina radnika, recimo, Hrvati. Tada se događa da radnici jednostavno odbijaju pomoć socijalnog radnika ne želeći surađivati s njim. Jer, nacionalna pripadnost naših radnika dolazi u Njemačkoj mnogo više do izražaja negoli u domovini?

Slanje socijalnih radnika u njemačka središta po nekom republičkom ključu, kao što se sada radi, mislimo da je promašaj. Bilo bi najpametnije da svaki republički zavod za zapošljavanje, kad šalje već skupine radnika na rad u inozemstvo, skupa s njima pošalje i socijalnog radnika.

Katolička Crkva u Hrvatskoj, bar se tako čini, uvidjela je problem rada među radnicima mnogo prije nego svi naši organi u zemlji skupa. Već pred pet-šest godina Crkva iz Hrvatske počela je slati svoje svećenike većinom franjevce na rad po župama u Njemačkoj. Oni koji su otišli prvi dobro su uvidjeli probleme i izradili elaborate kakav je rad potreban među hrvatskim katolicima u Njemačkoj. Danas u toj zemlji ima već 29 katoličkih hrvatskih župa, na kojima djeluje 36 svećenika. To su uglavnom mladi svećenici koji su prihvatili novo u Crkvi, a odlazeći na rad u Njemačku shvatili su da odlaze među radnike i da će im morati biti pomoćnici u svim nevoljama, a ne samo svećenici koji će čitati molitve i držati propovijedi. Osim slanja svećenikâ u Njemačku katolička Crkva iz Hrvatske pri svakoj župi osnovala je i ured za socijalna pitanja, a vode ih posebni službenici ili u nekoliko slučajeva hrvatske časne sestre.

Mate Talijančić

HRVATSKA U ZRCALU BRITANSKOG TISKA

O HRVATSKOJ NA OBALAMA TEMZE ILI UGLEDNI BRITANSKI LISTOVI O NAMA

Povijest britanskog tiska počinje u 16. stoljeću, a već potkraj 17. stoljeća, 1695., zakonski se uspostavlja sloboda tiska u Britaniji. Građanske i političke slobode današnjeg Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske jamče nazavisnost i slobodu tiska, koja predstavlja uzor »zapadnih demokracija«.

Potkraj 19. i početkom 20. stoljeća tisak Ujedinjenog Kraljevstva počinje se dijeliti na »kvalitetni« i »popularni«. »Popularni«, pretežito dnevni tisak, daleko brojnijih izdanja, relativno se malo i rijetko bavi našim, hrvatskim prilikama. »Kvalitetni« nas tisak više zanima. Star po postanku i ugledu, taj tisak nalazi svoje čitateljstvo među ozbiljnim svijetom i politički upućenim ljudima Ujedinjenog Kraljevstva i »ostatka svijeta«.

Dessa Trevisan (ex-Pavlović), »dopisnik« THE TIMESA

Jedan od listova iz skupine »kvalitetnih« jest i londonski dnevnik The Times. »Rođen« 1788., taj ugledni jutarnji dnevnik izlazi danas u nešto preko 400.000 primjeraka u izdanju Novinskog društva Times, vlasnik kojega je u velikom dijelu Lord Thompson.

Londonski **The Times** »izvanpartijske« su novine, koje zahvaljujući svom iscrpnom izvještavanju o britanskim i međunarodnim zbivanjima, nalaze brojne čitatelje među poslovnim svijetom.

Taj list ima svog stalnog dopisnika u Beogradu: gospođu Dessu Trevisan (nekad Desu Pavlović). Za dopise iz Beograda ne može se reći da odgovaraju ugledu i objektivnosti The Timesa. Ne zato što su oni iz Beograda, nego zato što gospođa Dessa, ex-Pavlović, ima svoje, savršeno jasne »stavove« o tome što znače pojedini događaji s političkih pozornica na ovim stranama.

Tako gospođa Dessa Trevisan drži da su **»posljednjih godina osobito ... republike dobivale sve veću vlast i utjecaj i veću autonomiju.«** (1) To ne bilo ni tako zlo, pomsilio bi koji dobronamjerni džentlmen, da ga gospođa Trevisan odmah ne upozorava na »opasnosti« novijeg političkog razvoja kod nas. One su, jasno, dvojakog značenja — kao i u Paula Yankovitcha — i to: 1. **»Trend prema decentralizaciji ... stvorio je mnoge probleme, neke čisto gospodarske, druge opet političke i nacionalne«**, te 2. **»Zadnjih godina, kako su republike dobivale sve veća prava, čini se da su i nacionalni problemi postali uočljiviji**, a **»raspodjela nacionalnog dohotka i savezna administracija općenito«** čine sve republike i pokrajine **»sve nestrpljivijima.«** (2) Zlo je tako, eto, označeno. Prilično blago jer, ipak, Ujedinjeno Kraljevstvo nije jakobinska Francuska, pa se ista roba ne može na isti način prodati trijeznom Britancu.

Ima ipak i »svetlih priprema« u vijestima Desse Trevisan. Ta gospođa opširno izvještava o suđenju beogradskom studentu Vladimiru Mijanoviću, koji je bio jedan od prvaka »leta beogradskog 1968.«, pa navodi da je javni tužitelj prigovorio optuženiku Mijanoviću dodire sa — pogodite kime! — Dessom Trevisan, ex-Pavlović. (3)

Uvodnici The Timesa, kako već ne mogu potpuno protusloviti svom dopisniku iz Beograda, samo donekle ispravljaju netočnost slike koju taj dopisnik stvara. Držeći tako da je **»jedinstvo Jugoslavije bilo iskovano u partizanskom pokretu«** i da ga je **»održala vjernost i sjećanje na te dane, kao i osobna snaga i ugled predsjednika Tita«**, uvodničar The Timesa »objašnjava«: **»U isto vrijeme tradicionalno suparništvo između različitih nacionalnosti održavalo je na životu raspre o dodjeli investicija i o drugim oblicima gospodarske pomoći. Prve su to bile razvijena područja Hrvatske i Slovenije koja su se protivila isisavanju sredstava u zaostalija područja** (sic!, op. ur.). **Zatim, s ekonomskom reformom iz 1960.** (valjda 1965?!, op. ur.) **politika se djelomično obrnula, i subvencionirana industrija u Srbiji i drugim manje razvijenim krajevima trpjela je«**. Zanimljivo kako mi ovdje nismo ništa o tome čuli!

Jugoslavija u »Istočnom bloku«

Na nivou ovog »poznavanja« prilika jest i jedan kraći prikaz Jugoslavije koji donosi Timesov tjednik **The Sunday Times magazine** od 17. listopada 1971. (4) Iako je to veoma poznati tjednik (s nakladom od oko milijun i pol primjeraka), The Sunday Times magazine donosi svoj prikaz o Jugoslaviji iz pera Corrine Adam u okviru većeg članka pod naslovom — **»Istočni blok!«** (5) Ovo iznenađujuće »smještanje« u najmanju će ruku proliti five o'clock čaj u rukama ozbiljnih londonskih džentlmena. Zadivljujuća je sažetost ovog prikaza: **»Šest ekstravagantno nezavisnih malih zemalja ujedinilo je snage protiv europskih imperija i njihovih nasljednika, a da same nemaju mnogo što zajedničkog. Hrvatska je prostrana i katolička, pokrajina koja je opskrbljivala austrougarske armije svojim podčasnicima. Slovenija uzgaja vinograde i zarađuje novce. Bosna i Hercegovina gorovita je i muslimanska, s baladama o ubijanju Turaka; Crna Gora je sićušna; Makedonija je suha i siromašna. Srbija, koja je prije ostalih umaknula iz okvira turskog carstva, pravoslavna je, s velikim srcem i velikom glavom«** (to valjda zbog Desse Trevisan i Paula Yankovitcha, a možda i Antonija Isakovića . . .).

Komentari o DEAKINOVIM sjećanjima na NOB-u i Tita

Prate nas tako, eto, povijesne »sheme« i u dijelu ozbiljnog londonskog tiska. Navedimo ipak da je upravo ovih dana londonski tisak prokomentirao izlaženje knjige sjećanja nekadašnjeg kapetana, sada pukovnika F. W. D. Deakina **»The Embattled Mountain«**.

Tako Timesov **Literary Supplement** pod naslovom »S Titovim partizanima« komentira Deakinovu knjigu. Govoreći o bici na Neretvi, nepoznati komentator »shematski« navodi i sudjelovanje **»ustaša (hrvatskih nacista) i četnika (srpskih nacionalista)«** u toj bici. (6) Deakinova razlaganja ipak sile komentatora da predstavi kako valja **»kolaboracionističke četnike i njihove kolege nedićevce«**, te da objasni **»dugo podnošen mit o četničkom vojnom otporu Osovini.** (7)

Prikazujući volju Britanaca da spase jugoslavenski i grčki monarhistički državni poredak, komentator objašnjava »zakašnjenje« savezničke — posebno britanske — spoznaje o četničkoj kolaboraciji s naci-fašistima.

I nezavisni tjednik **New Statesman** (s oko 80.000 primjeraka) donosi prikaz knjige pukovnika Deakina.(8) Ovaj drugi prikaz, i usprkos socijalističkim naklonostima New Statesmana, izrazito je pročetnički u svom pisanju o **»suparničkim pokretima otpora Tita i Mihailovića do oslobodenja Jugoslavije«.** (9)

Britansko je općinstvo ipak i od vrsnijih perá moglo pročitati koju o pokretu otpora u nas i o Titu. Tako je knjiga gospođe Phyllis Auty (sestre čuvenog slavista Autyja) o Titu privukla veliku pozornost Britanaca. Ovih je dana, pred posjet predsjednika Tita Ujedinjenom Kraljevstvu, drugi jedan londonski tjednik, »nezavisni konzervativni« **The Sunday Telegraph** (naklada kojega jest oko 750.000 primjeraka), objavio izvadak iz političkog životopisa Gamala Abdela Nassera iz pera Mohameda Heikala. (10) Heikalov tekst izlaže Nasserove spoznaje o Titovu iskustvu iz prošlosti, te dodire između te dvojice političkih ljudi, osobito u vrijeme okupacije Čehoslovačke.

»Jugoslavenska nacija« Lajosa Lederera i THE OBSERVER

Najstariji londonski i uopće britanski tjedni list, **The Observer**, koji izlazi u oko 850.000 primjeraka, redovito iznosi na svojim stranicama zbivanja u politici, kulturi i društvu u Ujedinjenom Kraljevstvu i svijetu. Zanimljivo je napomenuti da čitava dobit od izdavanja tog tjednika odlazi u dobrotvorne svrhe.

The Observerov dopisnik, Lajos Lederer, javlja se s vremena na vrijeme iz Beograda vijestima o našim prilikama i zbivanjima. Ima nepoznavanja i nerazumijevanja tih prilika u člancima Lajosa Lederera, koji bi, zbog svog podrijetla barem, mogao bolje razumijevati vjetrove s naših strana.

Piše tako Lajos Lederer o **»jugoslavenskoj naciji«** i o tome da je sadašnja **»kriza imala svoje začetke u planovima maršala Tita o svom nasljedniku i u planovima o ustavnim promjenama koje bi preoblikovale odnose između pet** (valjda šest, op. ur.) **republika koje sačinjavaju saveznu državu Jugoslaviju«.** (11)

Iako mu izmiču očigledni odnosi uzroká i posljedica na unutrašnjem planu, Lederer shvaća prijetnje »jugoslavenskih kominformista u Moskvi«, kojima je tamo **»bilo dopušteno održavanje tijesnih veza s kominformistima u Jugoslaviji«**.

Iznosi tako Lajos Lederer primjer pukovnika Blaža Raspopovića koji se bavi **»i izbjeglicama u svrhu špijunaže u Jugoslaviji«** i **»jugoslavenskim kominformistima«**, te organizira u Moskvi **»predavanja«** o Jugoslaviji. (12)

Neupućenost u unutrašnje odnose i zbivanja ne smeta Lederera u njegovu »poznavanju« «politike na vrhu«. Već u lipnju ove godine, dok je još trajala borba za savezne ustavne amandmane, Lederer je »znao« sastav budućeg Vojnog komiteta, **»koji će zapovijedati Jugoslavenskom narodnom armijom nakon što on** (Tito, op. ur.) **ode«**. Taj komitet **»imat će tri člana. Jedan će biti ministar obrane, koji je sada Srbijanac, general Nikola Ljubičić. Druga dvojica će biti: hrvatski prvak, dr. Vladimir Bakarić, te Slovenac Edvard Kardelj, koji je bio u Titovoj ratnoj vladi«.** (13)

Ugledni i ozbiljni THE GUARDIAN

Jedan od najuglednijih i najstarijih britanskih jutarnjih listova, osnovan 1821., jest **The Guardian**. Pamtimo ga dok je još bio **The Manchester Guardian**. Nakon preseljenja u London, The Guardian postaje »nacionalni« list, te nastavlja svoj tradicionalno »liberalni« politički stav. Čitetelji ovog jutarnjeg dnevnika, koji izlazi u nešto više od 300.000 primjeraka, dobrim su dijelom akademski naobraženi građani i poslovni ljudi u Ujedinjenom Kraljevstvu i svijetu. Nezavisnost The Guardiana jamči njegov novčani položaj: društvo Scott Trust kontrolira The Guardian i raspodjeljuje dobitak na razvoj lista i u dobrotvorne namjene.

U The Guardianu dopisi iz Jugoslavije relativno su rijetki. U vrijeme manevara Sloboda 1971. objavio je ipak ovaj list jedan zanimljiv prikaz o tim manevrima iz pera Dana Morgana (koji je ili istoimenjak ili pak sâm dopisnik The Washington Posta iz Beograda). Morgan zapaža tako da je **»Jugoslavija prva komunistička zemlja u svijetu koja je dala velik dio odgovornosti za obranu lokalnim vlastima«**, te da su tako, **»primjenjujući ovu ideju u urbanim, europskim uvjetima, predsjednik Tito i njegovi stratezi, čini se, dali svoj vlastiti doprinos modernim ratnim teorijama«**. Morgan se opširno osvrće na članak generala Viktora Bubnja iz jednog broja **Narodne armije** od srpnja ove godine, pa navodi da je jedan od ciljeva manevara bio pokazati da je **»Jugoslavija iako komunistička, partner u koga se može imati pouzdanja da će braniti vlastite probitke kao i probitke onih stranaca koji ulažu u njezin razvitak«.**

»Nikad nije bila u pitanju odanost armije jugoslavenskoj zamisli višenacionalnosti, Savezu komunista, ili svom zapovjedniku, predsjedniku Titu«, piše Dan Morgan i zaključuje: **»Osim predsjednika Tita niti jedan djelatni vojni časnik ne sjedi u Izvršnom birou Predsjedništva partije — Politbiroa«.** (14)

Vrsni i ozbiljni urednik The Guardiana VICTOR ZORZA

Osnova dobre upućenosti čitatelja The Guardiana jesu temeljiti članci vrsnog urednika Victora Zorze, koji zacijelo raspolaže dobrim prijevodima važnijih članaka iz tiska SR Hrvatske i drugih republika.

Victor Zorza je jasno shvatio političko značenje X. sjednice CK SK Hrvatske i dinamizam političkih previranja u SR Hrvatskoj. **»Od šest republika koje sačinjavaju Jugoslaviju, Hrvatska je politički vrlo nemirna i sklona nezavisnosti«**, (15) piše on osvrćući se na političko ozračje prvih mjeseci prošle godine. **»Hrvati i Slovenci«**, piše Zorza, **»snažno podupiru gospodarske i političke reforme, koje bi trebale voditi puno većem stupnju decentralizacije«.** (16)

Godinu dana kasnije, pod naslovom **»Hrvati hoće biti gospodari u vlastitoj kući«**, Zorza piše **»Hrvati sada kažu da oni hoće biti gospodari u vlastitoj kući i ne vide zašto bi trebali dati bilo što kao naplatu za ono što oni drže svojim neotuđivim pravom«.** (17)

Zbog ovih i ovakvih razloga **»hrvatska komunistička partija zatražila je smjenjivanje potpredsjednika Savezne skupštine, dr. Miloša Žanka, zbog toga što je oklevetao partijske prvake optužujući ih s nacionalizma ... Hrvatski prvaci tvrde pak da su njegove optužbe sročene u zajednici s konzervativcima iz Beograda«.** (18)

Navoreći pisanje **»jednih hrvatskih novina da dr. Žanka podržavaju kominformisti, koji skupljaju potpise u prilog njega«**, Zorza tvrdi da iza **»naglog preporoda u djelovanju dugo potiskivanih krajnje konzervativnih snaga«** u pravcu restauriranja staljinizma — stoji ruka jedne socijalističke zemlje. Među ove snage spadaju i **»društvene i političke snage koje je predstavljao Ranković«**, a koje su **»ostale u velikom dijelu neozlijeđene«** i nakon uklanjanja Rankovića, te **»sada još jednom dižu svoje glave«.**

Spletke oko političkog rukovodstva SR Hrvatske iz ožujskih i travanjskih dana ove godine nisu zbunile ni zavele vrsnog Victora Zorzu. U svojoj komentiranoj vijesti o tim događajima Zorza piše da su se glasovi o vezi političkog vodstva SR Hrvatske s izbjeglicama **»čuli najprije u Beogradu, među onim Srbima koji su željeli diskreditirati nacionalnu ambiciju hrvatskih komunističkih prvaka i podsjeći njihove zahtjeve za većim stupnjem nezavisnosti u odnosu na Beograd«.** (19) **»Hrvatski Centralni komitet izjavio je«**, prenosi Zorza, **»da je u napredovanju 'organizirana akcija' s ciljem da diskreditira 'političko vodstvo Socijalističke Republike Hrvatske«**, optužbama o vezama s nekim od hrvatskih političkih izbjeglica. To vodstvo **»tvrdi da su ove optužbe 'ubačene preko nekih organa savezne uprave' iz Beograda«** i **»odlučno ukazuju na to da je umiješana jugoslavenska služba sigurnosti. U službi sigurnosti, prevladavaju Srbi, a ona naginje simpatijom k 'centralistima' i antiliberalnim elementima ušančenim u nekim dijelovima beogradskog političkog aparata«.** (20)

»Centralisti« se boje da »dodjeljivanje« Hrvatima njihovih prava neizbježno vodi jednakom »dodjeljivanju« prava i ostalim nacijama i nacionalnostima, a ovo **»vodi raspadanju zemlje«**, (21) drže ti isti centralisti.

»Ovo je argument koji je maršal Tito sada odbacio ... stavljajući se čvrsto na stranu onih koji su skloni većem prenošenju vlasti na republike«, piše svibnja ove godine Victor Zorza i nastavlja: **»U Zagrebu, stolnom gradu Hrvatske, vlada sada oduševljenje. Posljednjih tjedana nacija je zbila svoje redove u izvanrednoj javnoj demonstraciji hrvatskog domoljublja i političkog jedinstva, koje u prošlosti nije uvijek bilo očito.«**

Navodeći riječi predsjednika boračke organizacije SR Hrvatske o **»nužnosti 'masovnog narodnog pokreta u Hrvatskoj'«**, Victor Zorza zaključuje: **»Ono što znaci u Zagrebu sugeriraju jest da taj socijalizam 's novim licem', koji je čak ljudskiji od onoga što je Dubčekov režim namjeravao uvesti u Čehoslovačkoj, možda izrasta u Hrvatskoj«.**

BILJEŠKE:

(1) The Times, 23. rujna 1970., str. 8
(2) Ibidem
(3) Ibidem
(4) The Sunday Times magazine, 17. listopada 1971., str. 61—62
(5) Ibidem, str. 49—62
(6) The Times Literary Supplement, 22. listopada 1971., br. 3 (634), str. 1301—1303, osobito str. 1301
(7) Ibidem, str. 1302
(8) New Statesman od 22. listopada 1971. donosi na 539. stranici članak o posjetu »aristokratskog hrvatskog katoličkog svećenika Ivana Illicha« Londonu, a The Observer od 24. listopada 1971. donosi na čitavoj stranici (str. 9) članak Johna Davyja o Ivanu Illichu i njegovim stavovima u pogledu anahroničnosti današnjeg školskog sustava u zapadnom svijetu. Vidi i pisma čitatelja o tom članku u The Observeru od 31. listopada 1971., na str. 12
(9) New Statesman, 22. listopada 1971., str. 554—555
(10) The Sunday Telegraph, 31. listopada 1971., str. 6
(11) The Observer, 2. svibnja 1971., str. 1
(12) The Observer, 13. srpnja 1971.
(13) Ibidem
(14) The Guardian, 20. listopada 1971., str. 11
(15) The Guardian, 11. ožujka 1970.
(16) Ibidem
(17) The Guardian, 3. svibnja 1971., str. 3.
(18) Isto kao pod (15)
(19) Isto kao pod (17), str. 1
(20) Ibidem
(21) Isto kao pod (17)
(22) Ibidem

JESU LI SRBI U SJEVERNOJ DALMACIJI UGROŽENI?

U posljednje je doba već nekoliko puta iz Pododbora »Prosvjete« u sjevernoj Dalmaciji istican zahtjev da se u političkom i kulturnom pogledu osigura ravnopravnost Srba u tom dijelu Hrvatske. U nizu takvih zahtjeva posljednji su bili zahtjevi Momčila Kosovića i Jovana Mlinara. Prvi od njih postavio je zahtjev da se Hrvatska federativno uredi, a drugi je u ime svih Pododbora »Prosvjete« iz sjeverne Dalmacije zatražio da se uvedu posebni nastavni planovi i programi za djecu srpske nacionalnosti. Ti prijedlozi obrazlagani su osjećajem ugroženosti srpskog pučanstva. Potaknuti tim zahtjevima, prijedlozima i obrazloženjima, nastojali smo utvrditi činjenično stanje na tom području.

Općina Benkovac kraj je gdje već stoljećima žive zajedno Srbi i Hrvati. Sjedište te općine, Benkovac, malo je mjesto od 1897 stanovnika. Na cijelom području općine živi 36.319 stanovnika, od čega 20.101 Srbin i 15.971 Hrvat (znači 55,3% Srba, i 44% Hrvata).

Općina je Benkovac na 105. mjestu rang-liste razvijenosti općina SR Hrvatske. U općini se 40% stanovništva ne može koristiti električnim osvjetljenjem, a zaposleno je samo 3,4% stanovništva. Čak 2.772 stanovnika općine Benkovac privremeno rade u inozemstvu.

Materijali OK SK Benkovac

Željeli smo utvrditi točnu nacionalnu strukturu zaposlenih u toj općini. U tome smo se poslužili materijalom koji je izrađen ove godine za potrebe Općinskog komiteta Saveza komunista Benkovca. U tom se materijalu kaže: »Mi ocjenjujemo da sada imamo vrlo pozitivno političko raspoloženje... Posebnu pomoć smo imali istupom drugarice Savke 12. II. 1971. u vrijeme kada smo osjetili zastoj pozitivnih procesa, posebno u sferi međunacionalnih odnosa. Mi smo ocijenili da je razlog takvog zastoja, bar u našoj sredini bio, što su neki drugovi, pa čak i oni koji su nam bili poslani sa strane, protumačili stavove X. sjednice na način koji nije bio prihvatljiv za područje kao što je naše — specifično po mnogo čemu. Poslije spomenutog govora drugarice Savke dileme su nestale. Bojazan srpskog življa nestaje. Otpori se počinju sužavati, jer su izbijeni 'argumenti' o 'položaju Srba u Hrvatskoj' s čime su neke snage do tada manipulirale.« Toliko o tome kaže Općinski komitet SK. Dalje se u materijalima izlaže nacionalna struktura u radnim i društveno-političkim organizacijama. Evo kako ona izgleda:

Društveno-političke organizacije

Funkcioneri u društveno-političkim organizacijama Općine Benkovac po nacionalnosti na dan 1. VI. 1971. godine (plaćene funkcionere označujemo sa *):

Društveno-političke organizacije	Hrvat	Srbin	Slovenac
Općinska konferencija SKH	zamjenik	predsjednik	—
Općinski komitet SKH	—	sekretar (*)	zamjenik
Općinsko sindikalno vijeće	tajnik	predsjednik	—
Općinski odbor SUBNOR	predsjednik	tajnik (*)	—
Savez omladine	predsjednik (*)	—	—
SSRN		predsjednik (*)	—
Općinska skupština	—	zamjenik	—
	predsjednik (*)	tajnik (*)	—

Također je veoma zanimljiva nacionalna struktura članstva SK u Općini Benkovac.

Članovi SK	Ukupno	Srba	Hrvata
	841	545	256

Izraženo u postocima, među članovima SK ima 35% Hrvata i 64,8% Srba.

U već spomenutim materijalima piše: »S nacionalnom strukturom članstva u SK na našoj općini ne možemo biti zadovoljni, jer je vidljivo da imamo 44% hrvatskog življa, a u SK od ukupnog broja članova imamo 35% Hrvata. Dakle zaostajanje od 9%... U sadašnjoj akciji masovnog prijema mladih u članstvo SK u mogućnosti smo popraviti ovu strukturu. Komitet se na tome maksimalno angažira, ali mora se konstatirati da drugovi sekretari hrvatske nacionalnosti odnosno sekretari iz hrvatskih sela, nisu se dovoljno angažirali na ovom poslu, pa sumnjamo u potpun uspjeh ove akcije.«

Nacionalni sastav zaposlenih na području općine Benkovac (privredne organizacije):

Radna organizacija:	Ukupno zaposlenih:	Srba	Hrvata
Jugoplastika	169	124	44
Radnik	109	85	23
Napredak	82	59	23
Razvitak	203	141	62
Vinoprodukt	31	17	14
OPZ Vukšić	27	6	21
Komunalac	76	54	22
Varteks	2	2	—
Borovo	3	2	1
Borac	1	1	—
Zadranka	3	2	1
Koteks	3	3	—
Mesopromet	2	—	2
Štampalija	4	2	2
Jela	1	—	1
Kupališta	1	1	—
Naprijed	2	2	—
Plodine	4	2	2
Duhan	3	3	—
Poljoopskrba	1	—	1
Vjesnik	3	2	1
Indopol	1	1	—
Jugoplastika	2	1	1
Mladost	1	—	1
Novoselec	2	—	2
Želj. stanica	17	12	5
Cestarija	43	31	12
Pošta	24	17	7
Elektra	17	15	2
Šumarija	21	19	2
Agraria	1	1	—
Koka	1	—	1
Autotransport	4	4	—
Pruga	24	24	—
Ukupno:	888	633	253

A evo podataka i za područje zdravstva:

Zdravstvene ustanove:	Ukupno zaposlenih:	Srba	Hrvata
Dom zdravlja	46	24	21
ZS Stankovci	7	—	7
ZS Smilčić	8	5	3
Apoteka	4	2	2
Veterinarska stanica	4	2	2
Ukupno:	69	33	35

U prosvjeti stanje izgleda ovako:

Školske ustanove	Ukupno zaposlenih:	Srba	Hrvata
Zajednica obrazovanja	2	1	1
Gimnazija	22	13	7
OŠ Benkovac	90	53	34
OŠ Brgud	42	34	8
OŠ Smilčić	27	16	10
OŠ Islam G.	25	16	7
OŠ Raštević	36	15	21
OŠ Polača	44	21	23
OŠ Lišane O.	21	3	18
OŠ Stankovci	42	2	39
OŠ Pristeg	23	17	6
Ukupno:	374	191	174

Stanje u upravi i sličnim organizacijama pokazuje slijedeću sliku:

Ostale organizacije	Ukupno zaposlenih:	Srba	Hrvata
Skupština općine i općinska uprava	89	62	27
Stanica javne sigurnosti	31	24	7
Općinski sud	16	13	2
Političke organizacije	11	8	3
Zavod za soc. osig.	5	5	—
Služba društvenog knjigovodstva	8	7	1
Banka	6	4	2
Zavod za zapošljavanje	1	1	—
Lovačko društvo	4	2	2
Ukupno:	171	126	44

Ukupno zaposlenih u općini Benkovac: 1502
Srba: 983 (65,4%)
Hrvata: 506 (33,7%).

O tome se u materijalima Općinskog komiteta kaže: »U duhu opće politike i akcionog programa naše općine, koji je to i prije ove analize podvukao, radne organizacije moraju s punom odgovornošću voditi računa o nacionalnoj strukturi uposlenih. Posebno za to su odgovorni rukovodeći kadrovi u radnim organizacijama. Na to ih obavezuje težina datih podataka gdje ni u kom slučaju ne možemo biti zadovoljni gledano kroz tabelarne prikaze s brojem uposlenih radnika hrvatske nacionalnosti, u odnosu na nacionalnu strukturu cjelokupnog stanovništva ove općine: 44% Hrvata i 55,3% Srba. Sigurno da ima i objektivnih razloga za ovakvu nacionalnu strukturu...

Ali sigurno je da je bilo i subjektivnih slabosti, pa su nam neke radne organizacije postale jednonacionalne. Ovdje moram napomenuti da postoje i neki pokušaji vulgariziranja cjelokupne naše akcije na ovom planu, pa se želi postaviti da se sad ljudi srpske nacionalnosti ne smiju primati u radni odnos, nego samo Hrvati. To nije intencija ni jednog partijskog foruma, te prema tome ni našeg općinskog rukovodstva. Radnici ni jedne nacionalnosti ne smiju ići na ulicu zbog strukture i pariteta, ali svaka radna organizacija [illegible] u ovim analizama, i u budućoj [illegible] prijema imati određenu orijentaciju... Mi smo ovu raspravu postavili baš na toj osnovi da ovaj skup ocijeni postojanje ili nepostojanje nacionalne diskriminacije u našoj sredini, jer osjećamo da nam to u posljednje vrijeme truje političko raspoloženje i da ćemo to raspoloženje popraviti jedino otvorenim dijalogom o ovoj problematici. Mi osjećamo da je na ovom planu bilo propusta, uostalom kao i drugdje.«

Rukovodstva radnih organizacija

Tvornica obuće »Jugoplastika«: upravitelj i šef proizvodnje srpske su nacionalnosti.

»Radnik«: direktor, tehnički rukovoditelj, šef računovodstva, sekretar i šef mehanizacije srpske su nacionalnosti, a komercijalni direktor je Hrvat.

»Razvitak«: direktor, šef računovodstva, sekretar i komercijalni rukovoditelj Srbi su, a šef ugostiteljskog pogona i šef mehanizacije Hrvati.

OPZ Vukšić: direktor i šef računovodstva hrvatske su nacionalnosti.

Vinarija: direktor je Hrvat, a šef računovodstva Srbin.

Komunalac: direktor, šef računovodstva i šef jedinice za gospodarenje stanovima srpske su nacionalnosti, a rukovoditelj tehničke službe hrvatske.

Dom narodnog zdravlja: ravnatelj je Srbin, a pomoćnik ravnatelja i šef računovodstva Hrvati.

Zdravstvena stanica Stankovci: upravitelj Hrvat.

Zdravstvena stanica Smilčić: upravitelj Srbin.

Apoteka i Veterinarska stanica: rukovoditelji su Hrvati.

Školstvo: 7 je direktora srpske, a 4 hrvatske nacionalnosti.

Općinska uprava: na 2 rukovodeća mjesta su Hrvati, a na 5 Srbi.

Skupština općine: predsjednik je Hrvat, a tajnik Srbin.

Stanica Javne sigurnosti: Starješinstvo je srpske nacionalnosti.

Općinski sud: Rukovoditelj je Slovenac.

Komentirajući ove podatke, u materijalima OK SK kaže se: »Sigurno je da bi bilo interesantno u ovakve analize nacionalne pripadnosti rukovodećih kadrova napraviti i analizu školske spreme i stručnosti tih rukovodilaca. Normalno da se jedno od drugoga ne bi smjelo odvajati, posebno danas kad u Jugoslaviji imamo veliki broj direktora samo sa osnovnom školom.«

Društveno-politički angažman

Nacionalna struktura Općinske konferencije SKH Benkovac i njenih tijela na dan 1. VI. 1971. godine:

Naziv	Ukupno članova	Hrvata	Srba
Općinska konferencija SKH	61	13	47
Općinski komitet	14	4	8
Statutarna komisija	7	2	5
Reviziona komisija	5	3	2
Komisija za ideol.-pol. izgradnju	7	2	5
Komisija za društv.-ekonom. odnose	10	2	8
Komisija za organizaciona i kadrovska pitanja	7	1	6

Ako analiziramo sastav Općinske konferencije SKH Benkovac, vidimo da je u njoj 78,7% Srba a 21% Hrvata. U komisijama odnos je otprilike isto takav. Nacionalna struktura u tijelima ostalih društveno-političkih organizacija općine Benkovac na dan 1. VI. ove godine:

Naziv	Ukupno članova	Hrvata	Srba
Općinska konferencija SSRN	89	41	48
IO Opć. konf. SSRN	19	8	11
Općinski odbor SUBNOR-a	21	7	14
Predsjedništvo SUBNOR-a	7	2	5
Predsjedništvo SOH	17	7	10
Općinsko sindikalno vijeće	18	5	13
IO Sindikalnog vijeća	7	2	5

Nacionalna struktura odbornika Općinske skupštine:

	Ukupno članova	Srba	Hrvata
Općinsko vijeće	56	29	27
Vijeće radnih zajednica	41	25	15

Nacionalna struktura komisija i savjeta Skupštine:

	Ukupno članova	Srba	Hrvata
Komisije ukupno	54	33	19
Savjeti ukupno	84	53	29

Na radu u inozemstvu

Već smo rekli da su 2.772 stanovnika općine Benkovac na privremenom radu u inozemstvu. Usporedimo li broj radnika na radu u inozemstvu s nacionalnim sastavom stanovništva pojedinih naselja u općini, dobit ćemo također zanimljive podatke.

Naselje	Broj stanovnika	Srba	Hrvata	Privremeno u inozemstvu
Banjevci	851	4	843	77
Lisičić	714	4	708	73
Lišani Ostrovica	1046	6	1035	68
Nadin	1222	400	821	90
Perušić	722	170	549	62
Podlug	439	72	362	61
Polača	1531	152	1378	182
Popovići	692	146	542	64
Radašinovci	742	168	574	67
Stankovci	1780	8	1770	209
Šopot	521	164	357	54
Tinj	701	147	554	106
Vukšić	859	154	705	96

Kao mjerilo za gornju tablicu uzeli smo ona naselja općine u kojima je hrvatsko stanovništvo u velikoj većini, a iz kojih je 50 ili više stanovnika na radu u inozemstvu. Međutim, broj srpskih sela iz kojih je više od 50 stanovnika na radu u inozemstvu mnogo je manji. To bi bio svakako zanimljiv podatak za jednu opširniju sociološku studiju.

Naselje	Broj stanovnika	Srba	Hrvata	Privremeno u inozemstvu
Brgud	786	769	14	60
Donje Ceranje	417	384	33	80
Gornje Biljane	977	957	6	73
Islam Grčki	1277	1153	105	51
Kula Atlagić	1107	1025	81	91

Osim naselja koja smo analizirali u gornjim dvjema tablicama, u općini Benkovac samo su još dva naselja, Pristeg i Raštević, iz kojih je više od 50 stanovnika na radu u inozemstvu. No to su naselja u kojima živi podjednaki broj Hrvata i Srba.

VUS o Obrovcu

Jednim svojim dijelom općina Benkovac graniči s općinom Obrovac, o kojoj u svom broju od 14. VII. o. g. piše VUS. Općina Obrovac broji 15.000 stanovnika, od toga 60% Srba, a 40% Hrvata, kaže VUS. Međutim, od ukupnog broja članova SK samo 15% su Hrvati.

»Za takvu situaciju mogu otvoreno reći da su krivi isključivo neki kadrovi koji su provlačili tezu da prednost prijema u SK imaju oni koji su dali veći doprinos u ratu, odnosno, neki ljudi koji su imali određena specifična uska gledanja na interese komune. Bilo je i nepovjerenja prema pripadnicima hrvatske nacije, koju su neki smatrali 'nepovjerljivom'« — rekao je novinaru VUS-a sekretar Općinskog komiteta Olujić, ističući pritom da to govori kao Srbin, sin tog kraja.

»U vrhu komune situacija je danas čistija i zdravija nego ikad do sada iako u bazi još ima pojedinaca koji nam mute vodu, prije svega pričama o 'ugroženosti Srba u Hrvatskoj', o temi 'što će sutra biti sa Srbima'« — rekli su novinaru VUS-a predsjednik općine Dane Desnica i predsjednik Općinske konferencije SK Ante Jurjević.

Karin

Karin je ovog ljeta postao poznat po »slučaju« kad su pripadnici milicije batinali građane hrvatske narodnosti. Iznosimo ovdje ove podatke o davanju na korištenje građevinskog zemljišta u društvenom vlasništvu koje je 1969. god. dodijelila Skupština općine Obrovac — kako bismo i po tom primjeru mogli zaključiti da li su građani srpske narodnosti zapostavljeni u ovom dijelu Hrvatske.

Zemljište su dobili:

iz Beograda: Stevo Šuput, Dragomir Jeremić, Jovan Vujnović Nikola Mišćević, Milica Vujnović, Đuro Radovanac, Drago Marić, Đuro Trašnjić, Dragan Đakula, Savo Drača, Drago Žepec, Dobrila Uzelac, Miloš Čanković, Mile Čanković, Đuro Ljuština, Stevo Škorić, Vaso Škorić, Milan Zlatanović, Luka Ranjak, Dobrivoje Krstić, Živko Janković, Života Nešić...;

iz Zagreba: Dušan Alavanja, Bogdan Đekić, Jurica Zvonar, Rade Mlinar;

iz Novog Sada: Todor Stojković, Čedomir Čurčić, Dmitar Zaklan, Stojan Veselinović, Nikola Vezmar, Stevo Polovina;

iz Zemuna: Đuro Ovuka, Rajko Obradović, Slavko Tomlinović, Pavle Miljaš, Ružica Dobrić, Ljubomir Štrbac;

iz Karina: Savo Mlinar, Marko Dragaš, Dragica Šiško;

iz Gospića: Dušan Maljković, Jovan Rajšić;

iz Obrovca: Živko Olušić, Đuro Jokić, Aćim Drača, Todor Perić, Jovan Prostran;

iz Zadra: Tomislav Katrulja, Petar Zelić, Dušanka Sobin, Mirko Obrić;

iz Viteza: Mira Korlat;

iz Sarajeva: Mirko Kecman, Stevo Narančić;

iz Zelengrada: Lazar Gagić;

iz Gračaca: Nikola Gaćeša;

iz Livna: Milenko Lalić;

iz Koprivnice: Marija Purgar;

iz Splita: Blagoje Zelić;

iz Sombora: Miroljub Mihajlović;

iz Pazove: Branko Dragaš.

Mislimo da ovome nije potreban nikakav komentar.

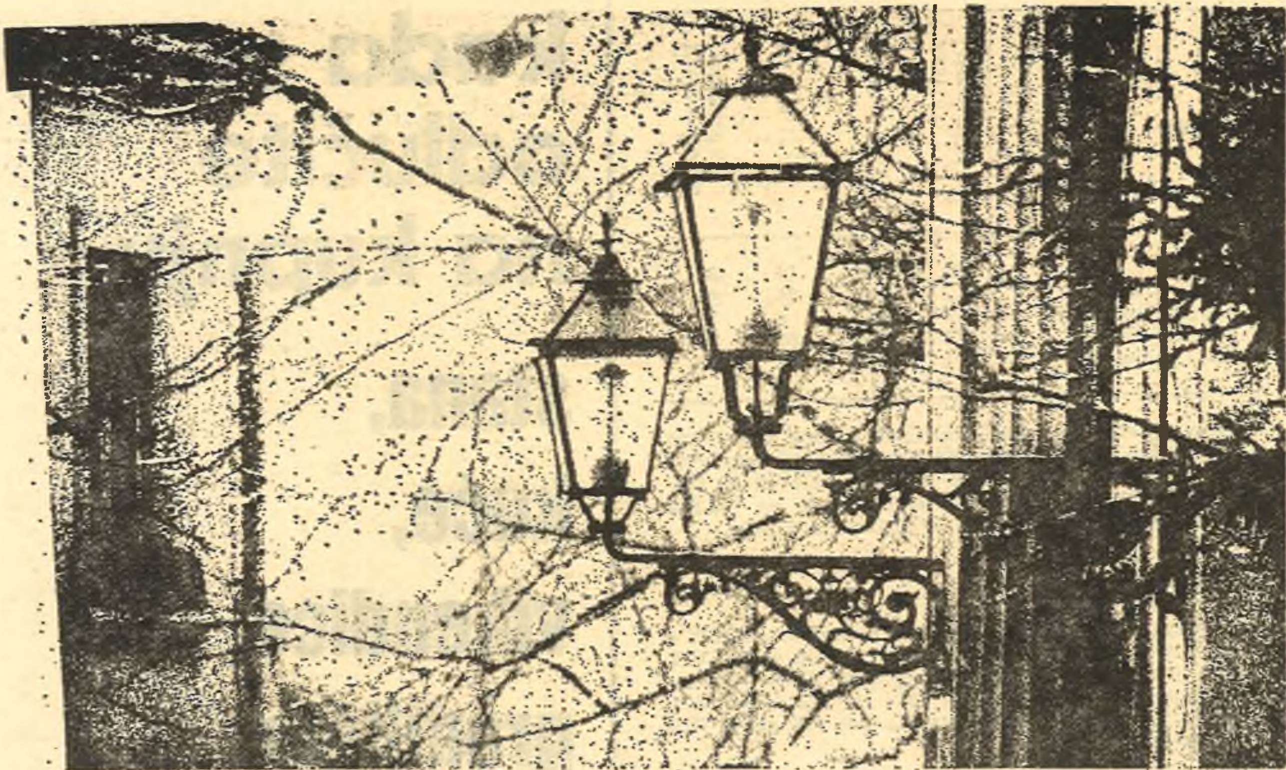
Zaključak

Drago nam je što ovom prilikom nismo pronašli ni jedan podatak, ni jednu situaciju koja bi govorila da postoji bilo kakva opasnost zbog koje bi se srpsko pučanstvo u Hrvatskoj — u ovome slučaju u sjevernoj Dalmaciji — trebalo osjećati ugroženo. Ako nam se u kojoj drugoj prilici ukaže na takav ili sličan problem, rado ćemo i tom prilikom ispitati stvarnu situaciju na terenu.

Ivan Cerovac

ZAG
ZAGR

GLEDAMO LI NA POVIJEST OV
JE ON NASTAJAO I RASTAO U
TOM VREMENU I H

Zagreb je jedini grad, jedini pravi grad za Hrvate. Svi ostali hrvatski gradovi samo djelomično ili u ovom ili onom vidu nose cjelokupnu hrvatsku dušu u sebi. No duša ovog naroda, sa svim ožiljcima, sa svim izdajama, bolima, prevarama i bludnjama, slegla se u ovaj grad podno Medvednice. Stoga ne prezrite ovaj grad; samo u njemu imate nade da se prepoznate, samo u njemu, i to na trenutak, živi prastara i luda hrvatska nada. Samo u Zagrebu i nigdje više možete vidjeti svoj unezvjereni hrvatski obraz, i to ne na dugo i precizno. Vidite ga na trenutak kao blijesak u očima žene koju volite. Vidite ga onda kad za to viđenje platite, i to krvavo platite. Možete vi, dragi moji, ako ste Hrvati, pristati ponekad na lažne slike sebe samih širom svijeta. Znači li to da niste izdržali? Priznajem — teško je izdržati. No nije li bolje izdržati i nazreti svoj lik tek ponekad i tek toliko da se ne pomahnita? To što nas uvijek tjera da se ovamo vraćamo, ta ukleta pupkovina spoznaja živi u ovom gradu i, vjerujte mi, neće nikad umrijeti.

Stvari dakako vrijede samo onoliko koliko vrijede. Mi često plaćamo surogate fiktivno jeftinim cijenama. Prava za nas samo je jedna žena i pravi za nas samo je jedan grad. Znam toliko Zagrepčana koji se nisu rodili ovdje, pod ovim najčešće sivim nebom što zaklanja sunce, budi sjetu i uznemiruje unutrašnjost. No svi ti Hrvati, došli oni s juga ili sa sjevera, dobauljali su u ovaj grad sluteći sebe, sluteći prikriven i daleki smisao. Nikad nisam vjerovao u internacionalne i apatridne istine. Istine ili su obojene krvavom prisutnošću trenutka i mjesta ili ih nema.

Jedna od najprisnijih knjiga o Zagrebu ponovno je izišla ovih dana. Napisao ju je već 30 godina mrtvi Đuro Szabo. Nježna je i pametna, precizna i nadahnuta ta knjiga. Ono što se zove topografijom duha, to eto sadrži ova knjiga: topografiju zagrebačkog duha. Između redaka nazirete ukleti tijek kontinuiranog diskontinuiteta. Nazirete somnambule koji su, uvijek nanovo opčarani prisutnošću pritajene i zakrivene duše ovog grada i ovog naroda, iznova povjerovali da ništa nije izgubljeno i da sve može i mora nanovo započeti. »Osvanuo je nenadano, osvanuo je u teškim vremenima — ta, konačno, koja vremena nisu bila Zagrebu i svemu hrvatstvu teška?! Malen narod, smješten na prometnim putevima, za kojim su vrebali i vrebaju i vrebat će svi ti 'mili' i 'nemili' susjedi«.

»Dakle, 'Zagreb' je prvotno ime biskupskoga grada, a tako je ostalo kroz stoljeća. Tu i u Vlaškoj ulici vršio je vlast biskup, a kaptol u kasnije osnovanoj Novo Vesi.«

»Nu, još je opasnija od svih elementarnih nesreća bila ljudska nedotupavost.«

Tako, eto, piše Gjuro Szabo u svojoj knjizi »Stari Zagreb«. Što reći danas kad se ovaj grad provincijalizira, što reći da nas kad se tupo širi divljenje gradovima koji nemaju duše, a ako je imaju, ona je u novcu i vlasti. Zagreb je danas nagrđena i silovana ljepotica koja s dostojanstvom zaklanja svoje oskvrnjene grudi. No neka mi nitko ne kaže da je igra gotova, ona tek počinje.

U Zagrebu se ne živi žestoko

Žestine dakle— spasonosne, samosvojne i estetički i moralno opravdane žestine stvaranja i življenja — u Zagrebu nema još na vidiku. Znači li to da treba odustati kao što su mnogi odustali ostavivši zauvijek grad u kojem su mogli i morali postati ono što treba da budu: slobodni ljudi? Treba li se, dakle, usidriti u onu prokletu i uvijek prisutnu hrvatsku raspolovljenost o kojoj govore oni koji poznaju hrvatsko biće, oni koji žive sudbinu tog bića, oni koji iskazuju njezin okvir? Nije slučajno što su južni Hrvati došavši u svoj grad, s mora u maglu, najtemperamentnije živjeli i nosili se s prokletstvom i blagoslovom grada pod Medvednicom, grada koji bi što se magla tiče mogao, i to s razlogom, preuzeti primat Londonu. Govoriti bi dakle trebalo o zagrebačkoj, a ne o londonskoj magli. Književnici su, dakako, oni koji izražavaju ono što se živi i ono što živimo. Jozo Laušić je svojom »Klačinom« opet podsjetio na raspolovljenost i tragičnost hrvatskog duha bez obzira gdje taj duh našao geografski i lokalni okvir za tragičnu i samrtnu igru svojih suprotnosti. Čitajući Laušićevu priču o dva brata od kojih svaki u sebi nosi s istom strašću svijet onog drugog, mislio sam o Zagrebu, mislio sam o tome kako je Zagreb ipak ponajviše i najmračnije u svom zametku destruiran od onih koji ga naseljuju. Ne mogavši podnijeti rasutu i prigušenu svjetlost zagrebačkog neba, ogorčeni i usamljeni, najteže su udarce Zagrebu davali oni koji su se, izgleda, već rodili otrovani. Govorimo o otrovu, jer nije li otrov htijenje koje i svrhu i cilj svog postojanja pronalazi samo u gledanju unatrag, da bi se poput hipnotizirane žabe najednom zapjenjeno i neurotično pljunulo na sve što je stoljećima građeno, na sve što je dobilo plemenite obrise vremena koje je iskušalo i ljepotu i svrhu? Pogleda unaprijed u ovako otrovanome nema ni za lijek. Istina je pak, pogledamo li malo na povijest ovog grada, pa i naroda, istina je da su uvijek i gotovo u potpunosti imali pravo oni koji su slutili i gledali unaprijed. Poslije rata Zagreb nije imao ljudi koji slute i gledajući unaprijed grade trenutak u kojem žive. Mislim ovdje na vizije. Jedini svijetli i na žalost kratkotrajni primjer takvog čovjeka i takvog mišljenja bio je Većeslav Holjevac. On je grad vidio preko Save, i ovaj grad, ma koliko mi bili nezadovoljni načinom, prekoračio je i obgrlio Savu. Ima li išta prirodnije nego što je Zagreb na rijeci? Ova rijeka pripada ovom gradu, on nije grad bez nje. Ne treba maštati, treba sagraditi kejove uz Savu. Treba posaditi lipe i topole ulicama koje vode na rijeku. Treba pustiti one koji se vole i one koji vole živeći da sagrade ovaj grad ,treba ostvariti njegov slućeni oblik, njegov prostor ispuniti onim što on očekuje. Zagreb od Medvednice do Posavlja. Taj Zagreb, pun neispunjenih i spriječenih namisli, taj grad lijep toliko koliko nismo zaslužili. Bit ćemo ga dostojni tek onda kad skinemo namaze i prepreke koje stoje pred njim onemogućujući mu da diše. Gledamo li povijest ovog grada, vidimo da je on tako često, čini mi se i prečesto da bi to ostalo bez posljedica, nastajao i rastao usuprot nekome. Previše odvinjavanja i lukavosti treba da bi se živjelo, gradilo, mislilo i voljelo usuprot. Živi li se i gradi često i predugo usuprot, deformiraju se i geni u novorođenima. Takva situacija može biti sjetna i interesantna u svojoj dekadenciji, ali ona ne obećava budućnost, a samo se o njoj radi i samo je ona u pitanju. Thomas Mann je uostalom s pravom govorio da je za literaturu jedino zanimljivo ono što je dekadentno. Zanimljivo, dakako, ponajviše zbog toga što nam ta sjena i sjetnost dekadentnosti budi glad i čežnju za svijetlim i budućim.

Između smrti i lišća

Nedavno je umro hrvatski pjesnik Josip Pupačić i još uvijek su svježe emocije i sućut za njegovom blagom i ljudskom pojavom.

Čitajući njegovu zadnju zbirku, zbirku u koju je htio i uspio sabiti sav onaj »jalovi sjaj«, svoju očajnost i nadu, naišao sam na pjesmu o Zagrebu.

SIROMAŠN

»Uoči rata, sredinom 1939. u gradu Zagrebu je bilo 236.786 stanovnika, a 1970. 570.000 stanovnika ili 2,4 puta više. Stanovništvo grada Zagreba predstavlja 60,23 posto stanovništva regije grada Zagreba (bivši kotar Zagreb), 25,31 posto stanovništva srednjohrvatske makroregije, 12,56 posto stanovništva SR Hrvatske i 2,7 posto stanovnika SFRJ... Jedna od značajnih karakteristika zagrebačke privrede je njena otvorenost prema nacionalnom teritoriju u cjelini kao i vanjskom području. Od ukupne vrijednosti proizvodnje zagrebačke privrede 49 posto se realizira na užem području grada, 4,6 posto na širem području, 36,7 posto na ostalom području Jugoslavije i 9,7 posto u inozemstvu putem izvoza. Industrija Zagreba 13 posto svoje proizvodnje plasira u inozemstvo, a 49,2 posto izvan gradskog područja na ostalom području naše zemlje... U strukturi privrede zagrebačka industrija ima gotovo jedan puta veće učešće nego beogradska i ljubljanska, dok je podjednako učešće u SRH i SFRJ. Zbog toga zagrebačka privreda u znatnoj mjeri i stvara veći dio svoje novostvorene vrijednosti u materijalnoj proizvodnji. Ovo ilustriraju i podaci da ostvareni dohodak u trgovini prema ukupnoj privredi u Zagrebu iznosi 19:81, Beogradu 24:76, Ljubljani 31:69. Ovakva struktura reflektira se kako na alimentiranje sredstava kroz promet, tako i na njihov odliv van područja grada... Nakon ohrabrujućih rezultata u prvoj godini poslije donošenja mjera reforme, kada se učešće privrednih organizacija u neto produktu povećalo od 54 posto u 1965. god. na 58,6 posto u 1966. godini, dolazi do naglog pada tog učešća: u 1967. na 56,3 posto i u 1968. na 55,3 posto.

Podaci za Jugoslaviju pokazuju da je učešće radnih organizacija u raspodjeli društvenog proizvoda u 1969. godini bilo 61,9 u usporedbi sa 1966. kada je

REB,
REB...

OG GRADA, VIDJET ĆEMO DA SPRKOS I USUPROT HIROVI- IROVITIM LJUDIMA

I BOGATAŠ

bilo 63,1. U tom prosjeku Zagrebu je 1969. godine ostalo 54,1 ili 7,8 posto manje od prosjeka Jugoslavije.

Ovo sve veće zahvaćanje sredstava radnih organizacija od društveno-političkih zajednica govori da nam je kurs razvoja išao obratno od proklamiranog kursa privredne i društvene reforme, obratno od Zaključaka Devetog kongresa SKJ i mnogih drugih zaključaka i rezolucija, a u takvoj općoj situaciji zagrebačka privreda zbog svoje specifičnosti prolazi još teže. Taj se proces nastavlja i u 1970. godini. Zagreb je za prvih pet mjeseci 1970. u odnosu na prvih pet mjeseci 1969. godine dao 34 milijarde i 400 milijuna starih dinara više, od čega federaciji 17 milijardi, Republici 15 milijardi, a gradu milijardu dinara...

UČEŠĆE DRUŠTVENO-POLITIČKIH ZAJEDNICA U OSTVARENIM BRUTO PRIHODIMA NA PODRUČJU GRADA

Godina	Ukupno	Federacija	Republika	Grad
1966.	100	57,3	14,1	28,6
1967.	100	59,8	16,2	24,0
1968.	100	59,3	17,3	23,4
1969.	100	61,0	16,6	22,4

Prema tome, u strukturi od 1966. do 1969. godine rastu sredstva Federacije i Republike, a znatno se smanjuju sredstva grada. Ova tendenca se odražava i na apsolutnom porastu sredstava, jer sredstva Federacije iz grada Zagreba u 1969. godini rastu u odnosu na 1966. godinu za 82,1 posto, sredstva Republike za 93,6 posto, a sredstva grada samo za 39,3 posto. (Iz knjige: »Aktualna pitanja komunalnog sistema u gradu Zagrebu«, izd.: Skupština grada Zagreba, Zagreb, veljača 1971.)

JA VUČEM ČEMER MAGLE
TVOJIH GORAH
Griče
Tiha tišino uspavanih sanjara
Između zvijezda
Što te gase nad zemljom
O, moja žarka ljubavi
O, moja željo pusta!
Niti te pjevam
Nit plačem;
Ja sam samo tu
Nijem
U tebi
Ovdje
Između smrti i lišća
I promatram i smrt i lišće
I čemer, i maglu, i vjetar
I ništa

Pupačić se rodio u selu Slimenu kraj Omiša u Južnoj Hrvatskoj. Kažu da je selo u kamenjaru, lišća dakle nema. Spominjem lišće jer u ovoj Pupačićevoj pjesmi vrhunac značenja i vrhunac ostvarenosti pjesme nalazimo u stihu: *Između smrti i lišća*. Lišće kao lišće, lišće su otpaci drveća koje se prikriva da preživi zimu. Lišće ima specifičan miris. Lišće ima nevjerojatno mnogo prelijeva. Zagreb ima ulica koje nemaju lišća; međutim, Zagreb nije Zagreb tamo gdje nema lišća. Mnogo je pjesama napisano o Zagrebu, no u novijoj hrvatskoj književnosti dovršenije i punije pjesme o Zagrebu od ove Pupačićeve ja bar nisam našao. Vjerujem da svaki grad ima svoje godišnje doba i svoje rekvizite opstanka, svoje znakove i svoje uvijek prepoznatljive simbole. Godišnje doba koje pripada Zagrebu jest jesen. Jesen i lišće, lišće, taj čudni raznobojni i meki sag koji nije smrt, ali vodi smrti, i kao što kaže pjesnik bez bolećivosti: oni koji žive i vole ovaj grad nalaze se između smrti i lišća. Dakako, sa sigurno u srednjoj Europi ima još gradova čije je godišnje doba jesen. Ne znam njihovu sudbinu osim kao pribilježenu činjenicu, no znam da jesen u Zagrebu otvara ime i nutrinu ovog grada. Ovaj grad pun tihe glazbe, bezglasnog smijeha i suspregnute patnje! Zaljubljenost u patnju, mazohizam, pozovemo li medicinu u pomoć, a ne srž ovog grada: to je radost bez buke i patnja bez jecaja. Pjesnici u ovom gradu nestaju bez galame i Matoš je kao činjenicu govorio da pjesnik u Hrvatskoj može umrijeti od gladi. U Srbiji, pisao je Antun Gustav, to se ne može dogoditi. Preselio se prirodno i jednostavno Josip Pupačić iz Slimena pod Sljeme u Zagreb. Ovu sličnost Slimena i Sljemena Pupačić ne oživljuje tek jednom u svojim pjesmama. Preselio se, dakle, pjesnik i otkrio prastaru bît svoje sudbine i svoje duše. Stao je pred nju i zagledao se mrmoreći i shvativši: *Ja sam samo tu.*

Sonatna struktura Zagreba

U Zagrebu ima i previše došljaka koji još uvijek žive u namjeri da ovaj grad treba pokoriti i učiniti »našim«. Došavši u Zagreb još onda kad se položaj i upravljanje Zagrebom dijelilo za nagradu, previše je došljaka aktiviralo svoje rodovske instinkte, previše njih mislilo je da mora upokoriti i nanovo oblikovati ovaj grad i njegove stanovnike po »našoj« (svojoj) mjeri. To što su oni osvojili ne smije da digne glavu i da postoji, da diše oslanjajući se na svoje inherentne tokove, one koji su oduvijek bili u dosluhu sa svakim europskim duhovnim pokretom. Nigdje poslije rata nije postojalo toliko otvorenog prostora da se nešto učini i nešto ne učini. Ta izručenost živog tkiva koje se rezalo bez anestezije rezultirala je upravo frapantnim barbarstvom i glupostima. Odustavši, na primjer, od toga da se osloni na bilo koji tradicionalni i prokušani oblik duhovnog opstanka, karakterističnog za sredinu i tradiciju, odustalo se u stvari od trajanja, odustalo se zapravo od nastavljanja životne igre koja je sad postala samo borba opstanka, a to grad koji je toliko toga već ostvario ne može podnijeti bez posljedica. U isto vrijeme Zagreb nije imao otpornih i strpljivih domaćina koji bi zatočnički izdržali oslanjajući se na svoje osjećanje svijeta i na svoju ugrađenost u srž ovoga grada izraslog na rubu europskih klanja. Znači li to da je identitet ovog grada u osnovi neotporan ako se nije izdržalo? Čini mi se da se to ne bi smjelo ustvrditi jednostavno zbog toga što su iskušenja u biološkom smislu bila prevelika i u efikasnom razračunavanju ekstremna.

Stoljećima je samo jedna umjetnost davala ton Zagrebu. To je glazba. I likovne umjetnosti donekle. Glazba u Zagrebu nije slučajno našla svoj prirodni dom. Glazba i njezin jezik mogu se učiniti bezazlenima i nevažnima onima kojima je stalo da grad drže u pokornosti. Glazba je, uostalom, u osnovi ovoga grada, u njegovoj, rekao bih, sonatnoj strukturi. Likovne umjetnosti isto su tako služile onima koji su »ukrašavali« zgrade i simbole svoje vlasti. Uvijek je bilo samo pitanje jesu li se naručioci namjerili na dobrog majstora. Ono što nam je ostalo najvećim je dijelom dobro i ukusno, a na žalost neki briljantni primjerci arhitektonskog i likovnog stvaranja uništeni su maloumnim zahvatima inspiriranim od onih koji su htjeli i na vanjski način manifestirati i potvrditi svoju vlast. Najtragičniji podatak u tom smislu jest rušenje stare zagrebačke katedrale koja je, ne samo po Szabovom

sudu, bila prekrasan primjer europskog graditeljstva. Kaptol, koji je kroz povijest pokazivao dosta smisla za očuvanje kulturnih vrijednosti, u ovom je slučaju bijedno zatajio. Uostalom, Matoš s pravom kaže da Kaptolu mogu »ali ne moraju biti identični interesi stališki i konfesijski s narodnima«. Tu dilemu Kaptol i danas proživljava pred pozornim očima probuđene Hrvatske i ovo nije njegov prvi ispit, no zato je najteži.

Književnici u Zagrebu nisu nikad nailazili na dobru i otvorenu atmosferu. Pa ipak, ostavili su velikih djela. Prpošne i maliciozne, spretne i uporne figure Krčelića, Habdelića, Gregura kapucina i Tituša Brezovačkog primjeri su snalaženja talenta i upornosti na onim mjestima i situacijama kad se obično zaključuje da valja zašutjeti i bježati. Nitko nije lucidnije, beskrupuloznije rastvorio Zagreb i njegovu dušu od Miroslava Krleže. Izgleda ponekad kao da je pogon takva pisanja gola okrutnost, no znamo da oni koji su tepali Zagrebu nisu pomogli. Znamo, također, da je ovo krležijansko razotkrivanje najefikasniji oblik prodiranja do duše i sudbine ovog grada: mi smo se, naime, našli i prepoznali u njoj. Zagreb danas stoji licem pred novim vremenom. Opet je stao na noge. Opet jedan mladi čovjek, naizgled bez nade, gradi kazalište za mlade. Za one koji ništa, ili gotovo ništa, o sebi i svojoj sudbini ne mogu čuti u osvijetljenim i časnim zgradama. Pažnja i novac koji su utrošeni u te velike zgrade nisu bili uzalud. Bio je to način da se ušutka ono što se tamo moralo izgovoriti.

Zlatko Markus

KRIZA U DRAMSKOM KAZALIŠTU GAVELLA

DVIJE OSTAVKE U 13 MJESECI

B. VIOLIĆ: Ovo nije optužba! Ovo je konstruktivan prijedlog za »estetsko« samoubojstvo.

Kriza u DKG, koja je planula u povodu ostavke direktora Dina Radojevića, razbuktala se ovih dana u snažan kazališni požar. Budući da je do sada dnevni tisak objavio izjave direktora Radojevića, tekst ostavke redatelja Vanče Kljakovića, te izjave nekoliko istaknutih i manje istaknutih glumaca, urednik HT-a obratio se »šutljivom« redatelju B. Violiću s molbom da iznese svoje gledište o uzrocima i aspektima krize. Umjesto nasumce sročenog odgovora B. Violić nam je ponudio da objavimo tekst njegovih ostavki, koje je podnio direktoru DKG-a u razmaku od 13 mjeseci. Uredništvo HT-a objavljuje integralni tekst obiju ostavki, bez ikakvih dodataka ili kraćenja, smatrajući da svojom otvorenošću i sadržajnošću razotkrivaju bit krize.

Uz objavljivanje ovih ostavki potrebno je napomenuti da je njihov tekst do danas ostao nepoznat ne samo javnosti, već i Umjetničkom kolektivu DKG.

Danas

Zagreb, 20. listopada 1971.

Dragi Dino!

Moji nedolasci na sastanke Umjetničkog savjeta posljedica su čvrste i konačne odluke da istupim iz njegova članstva. Poznato Vam je da sam tako htio postupiti već pred godinu dana, ali ste me tada prijateljskim uvjeravanjem uspjeli odgovoriti. Sada, kada ste se odlučili da podnesete ostavku na položaj direktora, smatram da više nema nikakve prepreke koja bi me mogla razložito odvratiti od moje namjere.

Čini mi se da je suvišno nabrajati bezbrojne razloge mojoj ostavci, koja na kraju krajeva nema nikakve vrijednosti ni značenja, baš kao ni bavljenje našim poslom i jalovo nastojanje da se u njemu barem nešto popravi. Želim samo naglasiti da moja ostavka nije uperena ni protiv koga osobno, budući da sve članove Umjetničkog savjeta neobično poštujem i cijenim kao ljude i umjetnike. Dugogodišnje iskustvo uvjerilo me je da postojeći sistem i organizacija naše kazališne institucije ne pruža nikakvu ozbiljnu mogućnost za bavljenje umjetnošću kazališta. Ne želim, stoga, više biti doveden u situaciju da svojom aktivnošću podržavam jedno stanje protiv kojega se buni moj um i srce. Sistemske greške ne mogu se popraviti psihološkim, moralističkim, pa čak ni financijskim diskusijama. Estetske probleme ne spominjem, budući da su oni sasvim izvan našega domašaja.

Svoje redateljske dužnosti i nadalje ću obavljati savjesno koliko mi to u postojećem rasulu bude moguće. O svim svojim poslovnim obavezama dogovarati ću se direktno s direktorom kazališta, preuzimajući profesionalnu odgovornost isključivo za sebe i u svoje ime.

Nadam se da će moja ostavka naići na razumijevanje Vaše i članova Umjetničkog savjeta, pa Vam se svima unaprijed zahvaljujem uz srdačne i drugarske pozdrave.

(Božidar Violić)

Prošle jeseni

Dragi Dino!

U prvi mah sam mislio da ću napisati kratku zajedljivu ostavku na članstvo u Umjetničkom savjetu, ali sam ubrzo shvatio da ovoga puta nije u pitanju povrijeđena taština, već da se radi o mnogo dubljim i ozbiljnijim stvarima koje u jednom širem sagledavanju nadilaze usku problematiku osobnih razračunavanja. Nije mi, prema tome, ni na kraj pameti da pomislim kako me je netko htio lično uvrijediti, pa zato ni ovo pismo nije nekakav naknadni pamfletski odgovor na prigovore koji su, vjerovatno s pravom, bili upućeni na moju adresu. Prepirka do koje je došlo na posljednjem Umjetničkom savjetu posljedica je dugogodišnjih ljudskih i estetskih nesporazuma što se gomilaju među članovima našeg jadnog kolektiva. Bio sam tako napadnut od čovjeka za kojega pouzdano znadem da ne gaji prema meni nikakve mržnje, ni neprijateljstva, te da ih u deset godina (toliko sam, naime, član bivšeg zdk-a) nije nikada ničim pokazao. Mogao bih to isto ustvrditi za sebe, ali nisam siguran da bi mi se vjerovalo. U svakom slučaju smatram da argumenti izneseni u prepirci nisu isključivo lični, te ih kao takve primam s punom težinom i ozbiljnošću, jer znadem da oni izražavaju misli i osjećaje velikog, ako ne i v e ć e g dijela ansambla. Ostavka na članstvo u Umjetničkom savjetu predstavlja po mojim shvaćanjima minimum konsekvencija što sam ih morao povući iz takve situacije, budući da bi prava i logična posljedica za mene bila napuštanje kazališta. U tome me zadržava jedino hrvatski činovnički strah, ali nije isključeno da će ga očaj uskoro nadvladati te ću se osloboditi stalnog osjećaja nelagode i krivice koji se iz dana u dan povećavaju i poprimaju već oblike mučnih i teških trauma. Jedina mi je utjeha što znam da nisam jedini koji se tako osjeća. U takvom stanju potpuno je besmisleno baviti se kazalištem, a još besmislenije pretendirati da to bavljenje sliči na umjetnost. Sretan sam, zbog toga, što do siječnja iduće godine nemam nikakve režije i svijestan sam kako je tužno biti tako sretan. Razlozi za tu »sreću« su mnogostruki i bilo bi prilično jednostavno iznijeti ih, protumačiti i motivirati. To bi se, dakako, i opet shvatilo kao napad ili optužba, a bilo bi, kao i uvijek, tek izraz ličnog nezadovoljstva sa samim sobom, našim poslom **(zajedničkim!)** i nesretnim prilikama u kojima smo prisiljeni živjeti i raditi. Prešutjeti ću, stoga, te razloge, jer sam (konačno!) shvatio da oni nikoga ne zanimaju i da imamo mnogo većih briga i važnijih problema.

Najveća od tih briga i najvažniji problem je s p a s a v a n j e našega kazališta. To jadno, nesretno kazalište svake je godine egzistencijalno ugroženo i zato se najmanje jedamput godišnje odigravaju dramatični sastanci na kojima se uvijek mora pronaći neko hitno spasonosno rješenje da nas »ONI« ne bi ukinuli. U posljednjih šest do sedam godina ta se situacija neprekidno ponavlja kao u nekom otužnom vaudevilleu koji je postao kronični oblik našeg postojanja i djelovanja. Napetost, strah i nezadovoljstvo prirodne su posljedice takvog živovanja, koje se već počelo manifestirati u vidu drastičnih neurotičnih simptoma. Nalazeći se godinama u takvom grčevitom stanju nismo ni primijetili kako smo prestali praviti predstave iz intimnih estetskih pobuda i prirodne potrebe za kontaktom s publikom. Počeli smo raditi predstave zato da »NJIMA« pokažemo kako još uvijek postojimo i kako je potrebno, štaviše neophodno da postojimo, kako smo još uvijek bolji (od koga?) nego što se misli (tko misli?), i da smo — eto! — i ove godine uspjeli ispuniti plan. Uvijek prijetnje sa zatvaranjem, uvijek nestašice novca, integracija, trupe, i kao stalni tužni refrain — p l a ć e, p l a ć e, p l a ć e! Dovoljno su malene da

Boris Dogan: portret Boška Violića

ubiju našu volju za rad i dovoljno velike da nas prisile da radimo iz s t r a h a (sganarellovskog) da ćemo ih izgubiti. Zaključak je strašan: mi smo zajedno i radimo zajedno iz **s t r a h a**. I uvijek smo blesavo zadivljeni nad činjenicom kako postoji nešto što nas u zadnji čas »skupi«, iako smo prije tog »zadnjeg« časa bili aljkavi, nedisciplinirani i odvratno sebični. I glumci, i režiseri, i tehnika, i — s v i! I »Heretik« je tako prošao, i »Dantonova smrt«, i »Kraljevo« će tako proći. Eventualni uspjeh pri tome je tek isprazna utješna obmana. Moram li iz **straha** da ne budem krivo shvaćen naglasiti da su navedene predstave izabrane slučajno, nasumce, primjera radi? Jer sve su naše predstave u suštini takve, skalupljene i iscijeđene posljednjim naporom da se doguraju do premijere. Ne usuđujem se ustvrditi da u njima nema i elemenata umjetnosti, ali ona je uvijek nekako prokrijumčarena od nekolicine sudjelujućih (ne mislim režisera!) i djeluje kao rezultat trenutačne inspiracije i individualnog kreativnog podviga. Naše predstave nisu posljedica jedne dublje estetske svijesti ni manifestacija određenog ljudskog odnosa i opredjeljenja prema životu i umjetnosti. One su rezultat nagona za samoodržanjem kazališta koje se osjeća ugroženim. Ako je Brechtovo kazalište marksističko, onda bi se za naše moglo reći da je darwinističko. Taj se nagon, doduše, ponekad očituje kao nada vjera ili svojevrsni umjetnički zanos (u romantičnom značenju riječi), ali vrlo rijetko prerasta iz kukavičkog grča u samosvjesni oduhovljeni gest. U kratko: mi nemamo kazalište, jer ga ne stvaramo; mi održavamo njegove osnovne oblike, jer ga želimo spasiti. I svima nam je dosta takvoga života.nesretni smo, mrzovoljni, čangrizavi, zlobni i opaki. Da nema zajedničkog straha za egzistencijom (**koja nam se čini j e d i n o m mogućom!**) razišli bismo se u roku od dvadeset i četiri sata. Nije to nikakva ljubav, ni entuzijazam, ne zavaravajmo se! — to je **strah** koji navlači različite maske da prikrije stid i nelagodu zbog niskog i sramotnog životarenja.

Prošli sastanak Umjetničkog savjeta također je posljedica i simptom te bolesne situacije. Bliži se konac godine, a mi nismo ispunili plan. (»Moja plaća, moja plaća!«). Panika i svađa, i međusobno optuživanje (A drug Vrhovec se prezrivo smješka,jer on **sve** zna!). I tako slijede diskusije i prepirke oko repertoara, programa i plana rada, financijskog plana (bez novaca!) i sličnih »problema«, koji ne bi bili tako odvratni i besmisleni kada bi bili posljedica jednog smišljenog stvaralačkog napora, a ne krpanje gole stražnjice. **Ne želim više uzeti učešća u takvom radu!** Dosta mi je tog bijednog i ponižavajućeg zavaravanja. Kazalište je ipak **umjetnost!**, a to zvuči gordo kao gorkijevski čovjek na dnu. I dok sam još u kazalištu ne želim to zaboraviti, i to za pišljivih 180.000 dinara (koje se bojim izgubiti).

Moram usput podsjetiti na neke činjenice, sitne doduše, ali koje prestrašeni ljudi lako zaboravljaju, a zaborav je gori od nezahvalnosti. Imali smo u prosincu prošle godine skiciran repertoar za ovu godinu, a onda se ustanovilo da nemamo novaca. Tri dana i tri noći nismo (ovaj put režiseri) spavali tražeći izlaz u promjeni repertoara. I tako ste Vi došli na ideju o adaptaciji jedne Aristofanove komedije, izvedba koje bi nas minimalno koštala.I tako se ustanovilo da je adaptacija ozbiljan i dugoročan literarni posao koji se ne može završiti u mjesec dana, i tako smo se opet sastajali tri dana i tri noći, i tako sam u sedam dana morao bez ikakve pripreme preuzeti režiju »Glorije«, pošto sam se izbezumljen od odgovornosti posvađao s Vama (a ne s Mitrovićem!). I tako su me u čudu pitali (u buffetu, naravno): A čemu sad najednom »Glorija«? Zna se čemu: dezorganizacija, režiserski hir, jer ja radim što me je volja, a kazalište mi **(m e n i !!!)** to omogućava s novcem isprosjačenim od »Jugobanke« uz milozvučnu muzičku pratnju društvenog skandala uglazbeljenu od Ranka Marinkovića, koga sam svake noći sanjao kao Brut Cezara. Predstava je uspjela, dobili smo čak dva zvona (pogrebna?) »Lotrščak«, ali to je **p o r a z** jednog smišljenog, planiranog rada protiv kojega sam, naravno. — JA! Lički tradicionalisti se naslađuju i tvrde kako se to nije moglo dogoditi pod Perom (ne Karađorđevićem!), ali ja znam da jeste. Jer tako sam radio »Škrca«, koji je igrao preko 100 (slovima: stotinu) puta, pa smo dobili plakate tiskane na svili. Režiju sam preuzeo u deset dana, a predstava je morala biti opremljena iz fundusa, jer nije bilo novaca. A nije bila planirana, ali se onda nitko nije bunio protiv toga. I danas moram slušati uzdahe (u buffetu, naravno): Ee, gdje su ta vremena! Pitam se, ipak: tko je tu lud? Mislim, osim meni sličnih?

Da nisam bio lud zar bih se dao nagovoriti da budem predsjednik Komisije za »bodovanje« umjetničkog ansambla s kojim radim kao redatelj? Prihvatio sam se tog mučnog i odvratnog posla protiv svog ljudskog i umjetničkog uvjerenja znajući unaprijed kakvim se neugodnostima izlažem. Prignuo sam glavu i pristao da mi na čelo nalijepe etiketu prepotentnog estete koji vrijeđa i ponižava ljude. Zašto? Zar zato da sebi stvorim »mogućnost« da s tim istim poniženim i uvrijeđenim ljudima režiram ono što mi se sviđa? Nikada nisam tvrdio da sam sladak i ugodan čovjek, ali nisam ni pakosni umobolnik. Uvijek sam pristajao da izvršavam teške, odgovorne i neugodne zadatke u našem kazalištu prelazeći preko ličnih prohtjeva i podvrgavajući se nekoj čudnoj vrsti interesa koji se problematično nazivaju »općim« i »kolektivnim«. I ako sada odbijam suradnju u tzv. Umjetničkom savjetu ne činim to iz privatne komocije niti zbog povrijeđene taštine, već iz ličnog estetskog uvjerenja, u naivnoj nadi da će moj istup djelovati kao ozbiljno upozorenje, a ne kao opozicionarska demonstracija. **Istupam iz Umjetničkog savjeta jer se ne slažem s njegovim načinom rada, sa zadacima i odgovornostima koji se stavljaju pred njegove članove, a ne s njegovim članovima kao ljudima.**

Rad Umjetničkog savjeta našega kazališta počeo je u zadnje vrijeme nalikovati na mamu Petri, koja je u svakoj prilici pokretala pitanje pokvarenog prozora na našem autobusu za gostovanja. Dovedeni smo u glupu i bezizlaznu situaciju da na rasklimanom autobusu ZDK-a popravljamo najraznovrsnije tehničke kvarove koji se danomice gomilaju u geometrijskoj progresiji. Pojavile su se već i ozbiljne greške na motoru i mi smo sve češće prisiljeni zaustavljati se, izlaziti i gurati autobus na najblažoj uzbrdici. Svi smo postali automehaničari i nemamo više vremena ni mogućnosti da se upitamo: kamo taj naš autobus u stvari ide? U kojem pravcu i zašto? Promijenit ćemo, eto, i registarsku tablicu — (umjesto ZDK biti će DKG) — ali gume su stare i poderane, a motor ozbiljno »kašlje«, — »Komparacije su odorozne, kume Mušmula!« — uzviknuti će Shakespearska budala iz »Mnogo vike ni oko čega«, samo što ovo nije vika ni oko čega, već temeljno pitanje o razlogu postojanja i djelovanja našega kazališta.

Što u postojećoj situaciji znači repertoar i plan rada, i kakva je s tim u vezi funkcija Umjetničkog savjeta? Da li je repertoar sredstvo za održavanje radnog kontinuiteta, a program rada regulator za usklađivanje poslovnih obaveza, ili je repertoar izraz određenog **estetskog htijenja**, a program rada tehnički nacrt o njegovoj realizaciji? Mislim da je dilema nedvosmislena i fundamentalna, te da nadilazi površna, periferna rječkanja i lične razmirice. Da li želimo raditi zato da bismo mogli postojati u okviru zadanih mogućnosti, ili naše postojanje ima određeni cilj koji osmišljava naš rad i zahtijeva **promjenu** zadanih **mogućnosti** što su se ispriječile na našem putu?

Pritisnuti životnim nedaćama spali smo na najniže grane biološkog vegetiranja u kome **estetsko htijenje** ugrožava našu egzistenciju umjesto da je osmišljava. To je tragični paradoks našega života i rada. Moramo biti svijesni situacije u kojoj se nalazimo, inače ćemo se međusobno poubijati u borbi za »zajedničku« stvar. Rodoljubna želja za spašavanjem našeg zajedničkog doma može biti inspirirana različitim, pa čak i suprotnim težnjama. I zato je na kraju perpirke mladi Radić sasvim pogrešno i dobronamjerno zaključio kako se mi prepiremo, a u stvari želimo isto. Ne, nažalost, nije to isto. To već odavno nije isto, i sve će manje isto biti. Mene ne zanima spasavanje našega kazališta pod svaku cijenu. Što će nam »spašeno« kazalište ako se u tom spasavanju utope glumci-prvoborci, a Vi kao

(nastavak na 20. strani)

STARINCI U NOVOM ZEMANU

Prije nekoliko godina sarajevski književnik hrvatskog podrijetla Anđelko Vuletić s neskrivenom je gorčinom napisao da za zagrebačke agramerske kritike hrvatsko književno stvaralaštvo završava kod Savskog mosta. Odgovarajući na jedno pitanje postavljeno na Književnom petku o novijoj hrvatskoj književnosti u Bosni i Hercegovini. Vuletić je rekao da u Bosni i Hercegovini, sudeći po najnovijim hrvatskim književnim antologijama, hrvatska književnost ne postoji. Propusti hrvatskih antologičara, povjesnika i teoretičara odveć su dobro poznati, pa gotovo i nije bilo potrebe da Vuletić na njih podsjeća i da ih nabraja. Zbog tih propusta i pogubnog zaborava za mnoge u Hrvatskoj Bosna je ostala i dalje tamni vilajet o kojem se najradije šuti. Toj sudbini počesto ne mogu izmaći ni oni hrvatski stvaraoci iz Bosne koji čitav niz godina djeluju u zagrebačkoj sredini. Slučajevi Nusreta Idrizovića. Envera Čolakovića, Saliha Alića. Hifzi Bjelavca u najmanju su ruku poučni. U svakom slučaju nebriga za hrvatske stvaratelje izvan SR Hrvatske ograničava humanističke domašaje matične kulture. što pridonosi i pogoduje potiskivanju vrednota kulturne baštine. pa i povijesnih određenja. i to ne samo hrvatskog naroda. Prestanak ili slabljenje stoljetnog živog i osebujnog kulturnog kontinuiteta unosi nemir i u stvaralaštvo drugih. susjednih naroda.

Razbijen monopol na jezik

Diskusije koje se već nekoliko mjeseci vode oko sarajevskog književnog časopisa »Život« na neugodan način podsjetile su na probleme hrvatskih stvaratelja u Bosni i Hercegovini, i ne samo njih. Odazivajući se želji mnogobrojnih svojih čitatelja, uredništvo tog časopisa prošle je godine uputilo pismo trideset petorici uglednika da sudjeluju u anketi: **Tradicija, teorija i sadašnja praksa u primjeni književnog jezika u Bosni i Hercegovini.** Pristigli radovi bili su objavljeni u dvobroju 11-12 »Života«. Iako je među autorima bilo pet Srba, četiri Muslimana i tri Hrvata, pojedinci se nisu ustezali da ovom dvobroju »Života« pripišu tendencioznost. i to hrvatsku. Odgovarajući na te besmislene optužbe glavni urednik »Života« rahmetli Mehmedalija Mak Dizdar u svojem još uvijek neobjavljenom članku »Sjaj i bijeda jedne klevete« objašnjavao je te optužbe činjenicom da je »prvi put poslije rata razbijen monopol na mišljenje o jezičnoj praksi«.

Zaista, ljudi koji su dvadeset i pet godina tvrdili — i to ne baš počesto. jer javne oporbe nije bilo — da su svi problemi jezika u Bosni i Hercegovini riješeni na opće zadovoljstvo svih, našli su se pogođeni tvrdnjom Muhameda Filipovića da je većina problema u primjeni književnog jezika u Bosni i Hercegovini proistekla iz »evazivnog, a često i arogantnog uticaja izvjesnih spoljnih faktora, te nastojanja da se jezička praksa u Bosni i Hercegovini podvrgne dominaciji spoljašnih faktora i prakse nekih drugih centara«. Za te ljude bilo je uznemirujuće pitanje i Veselka Koromana »zašto Filozofski fakultet u Sarajevu, na katedri za hrvatskosrpski jezik i jugoslavenske književnosti, kao i druge više i visoke školske ustanove u republici, pa prema tome i one srednje, niže — i one samo obrazovne — ni dan-danas nemaju predavače ili javne radnike što se **služe** zapadnom varijantom hrvatskosrpskog jezika«. I prigovori Vitomira Lukića bili su jasni i nedvosmisleni: »Ono što je jednom bilo **nametnuto** sinhronim i dugotrajnim djelovanjem svih mogućih institucija od univerziteta. štampe do daktilografa i spikera. ponajviše same institucije vremena — postaje govorna navika i tradicija. A ta tradicija, utemeljena silom i održavana navikom, ili protiv nje, problematična danas, sutra postaje povijesno ozvaničen dokument« U daljnjoj analizi jezične situacije na području Bosne i Hercegovine Vitomir je Lukić napisao: »Svjesnim izborom. dakle slobodnim u etičkom smislu i sa svim etičkim konzekvencama, diskriminira se ijekavština kao nepoetska, nepoetogena. a time se oduzima jednom govoru mogućnost njegove vlastite poezije, presušuje se njegov vrhunski književni tok. stavlja se nadgrobnik na njegov razvoj star desetak vjekova«.

Nikola Martić se jadao: »Meni su naprimjer. o drugim slučajevima da i ne govorim. i ,Oslobođenje' i Radio-Sarajevo mijenjali jezik u tekstovima na nedopustiv, uvredljiv način.«

Ogorčenje Maka Dizdara bilo je ponajveće. On je pisao: »Taj **bosanski jezik**, taj **bosanski govor i razgovor**, doživio je da ga pojedinci kastriraju. i da tu kastraciju proglase naučnom i zakonitom«. Objašnjavajući nadugo i dokumentirano na koji se način vrši ta kastracija, Mak Dizdar je upozorio na sve očitije nastojanje da se jezik doseljenika nametne starosjediocima — starincima Bosne i Hercegovine. On je prosvjedovao: »U odnosu na bosanskohercegovačke starince (sve tri vjere i nacije) imigranti predstavljaju manjinu i oficijelni pravopis kojim se služi štampa. izdavačka djelatnost. radio i televizija. ne može biti prilagođen manjini. nego treba da služi potrebama većine. Do sada je bilo obrnuto. ali ne bi smjelo više da bude tako«.

»Pismo sedmorice« hrvatskih književnika

Nekako istodobno s tematskim brojem »Života« o kojemu je riječ bilo je u nizu listova (Vjesnik. Borba, Politika)objavljeno »Pismo sedmorice« u kojem sedam hrvatskih književnika iz Bosne i Hercegovine objašnjava zašto nisu prosvjedovali protiv tvrđenja Grge Gamulina da su hrvatski književnici u Bosni i Hercegovini zapostavljeni. Potpisnici tog pisma: Stanislav Bašić. Veselko Koroman. Vitomir Lukić. Mirko Marijanović, Nikola Martić. Mile Pešorda. Vladimir Pavlović. u trinaest su točaka iznijeli svoje prigovore na kulturno-političku situaciju u Bosni i Hercegovini. Između ostalog oni su se obvezali da će prosvjedovati protiv pisanja Grge Gamulina o položaju hrvatskih stvaratelja u Bosni i Hercegovini onda »kada neki predstavnici hrvatskog dijela kulture u političkim

Časopis »Život« i »Pismo sedmorice« hrvatskih književnika iz Sarajeva još uvijek uzbuđuje bosanskohercegovačku javnost

tijelima ne budu statisti po ,nacionalnom ključu', nego javni povjerenici iza čije uloge stoji određeni kulturni program«, a jednako tako »kada se kadrovska struktura u kulturnim institucijama, izdavačkim kućama i glasilima javne komunikacije uskladi prema izbalansiranim nacionalnim interesima« te »kad se takve pozicije ne budu koristile za naivno motivirane oblike kulturne diskriminacije«, i tako dalje i tome slično.

Nakon zakašnjenja od jednoga dana i sarajevsko »Oslobođenje« objavilo je ovo pismo, i to uz popratni dopis Mladena Oljače u kojem on tvrdi da se sedmorica potpisanih književnika »obraćaju javnosti, a ne pozivaju na ustanak protiv naše vlasti. niti traže povratak monarhije«. Po ovom tvrđenju tolerantnog i dobrohotnog Mladena Oljače može se jasno vidjeti kakvo je uzbuđenje u bosanskohercegovačkoj javnosti izazvalo »Pismo sedmorice«. Nije slučajno da ga Oljača uspoređuje s pozivom na ustanak protiv naše vlasti. Inače, zatezanje »Oslobođenja« da objavi »Pismo sedmorice« nije nikoga iznenadilo. Na slična zatezanja i odugovlačenja čitatelji »Oslobođenja« već su navikli. Ovo je glasilo sa zakašnjenjem od dvije godine objavilo osudu brošure »Luka Vukalović, hercegovački vojvoda« u kojoj se Hrvati iz Hercegovine nazivaju Srbima rimokatoličke vjere koji »zajedno sa ostalom braćom protiv dindušmana vojuju i žrtve pridonose na oltar srpske slobode«...

U cara Trajana kozje uši

Protiv argumentiranog pisanja tematskog dvobroja »Života« ustao je Vojislav Lubarda s pamfletskim napisom objavljenim u tri nastavka u beogradskom »Studentu« pod naslovom: »O kastraciji jezika i nacionalnim proporcijama — Poslanica Maku Dizdaru i ,Životu'«. Predsjedništvo Konferencije SSRN BiH osudilo je Lubardino pisanje. ali ni to nije smetalo NIN-u i još nekim beogradskim listovima da obnove napad na Maka Dizdara. Prije nego je diskusija bila završena i objavljen već napisani odgovor. Mak Dizdar je iznenada umro »na svojoj zemlji i na plemenitoj«. Poštujući uspomenu na rahmetliju koji »i dobri ži, i dobri umre«. preživjeli suurednik »Života« Veselko Koroman namjeravao je izostaviti iz devetog broja »Života« Dizdarev polemički članak »Sjaj i bijeda jedne klevete«. ali ne i svoj članak »U cara Trojana kozje uši«. a tako ni polemički članak Vitomira Lukića, oba napisana za Dizdareva života. Čini se da je ta namjera uznemirila Udruženje književnika Bosne i Hercegovine. iz uprave kojega su istupili svi književnici Hrvati. Udruženje je zahtijevalo da pravo izdavanja i sačinjavanja uredništva prijeđe s izdavačkog poduzeća »Svjetlost« na Udruženje. Smisao tog zahtjeva bio je jasan: od slobodnog glasila »Život« se trebao pretvoriti u glasilo grupe koja neće dopustiti nikakvu oporbu unificiranom mišljenju. Srećom, taj je zahtjev odbijen, ali je isto tako odlučeno da se iz već pripremljenog devetog broja »Života« istrgne Koromanov članak, na što je i Lukić povukao i svoj. Oba ta članka bit će objavljena u zagrebačkoj »Kritici«. a Dizdarov članak s popratnim komentarom Muhameda Filipovića u »Životu«.

Činjenice koje optužuju

Na prvi pogled iznenađuje odluka izdavača i novoformiranog uredništva »Života« da se iz devetog broja istrgne Koromanov članak. U tom članku naime on se ponajviše služi »Informacijom o nacionalnom sastavu kadrova u nekim republičkim organima u institucijama« koju je sačinila u travnju ove godine Republička konferencija SSRN BiH. Analizirajući podatke iz spomenute Informacije Veselko Koroman došao je do zaključka da među rukovodećim osobljem u Bosni i Hercegovini ima 69% Srba, 26% Muslimana i tek 5% Hrvata. Naravno. u svom članku Veselko se Koroman nije koristio samo podacima Informacije, već je analizirao i proumljavao niz činjenica iz kulturno-umjetničke i društveno-političke prošlosti i sadašnje zbilje u Bosni i Hercegovini. Ustajući protiv nasilnog prodiranja govornog i književnog jezika iz drugih sredina, Koroman je pisao: »Nepatvoreni pučki jezik obitava na stećcima, u starim listinama. kronikama. izvješćima, djelima ovdašnjih pisaca protureformatora. klasicista, prosvjetitelja i drugih nastavljača tradicije.« On je iznio čitav niz primjera iz svakodnevne prakse »Oslobođenja« i Radio-Sarajeva kako se hrvatske osobine u jeziku na području BiH potiskuju. kako se hrvatski autori prevode i sl. U vezi s time on je upozorio na naivan pa i jadan pokušaj dr. Milana Šipke da to potiskivanje hrvatskih jezičnih osobina objasni samovoljom tipografa. i to Hrvata. Uviđajući kakve opasnosti prijete govornom i književnom jeziku izniklom i formiranom na području BiH. Koroman kaže: »Vratiti se početku. svojim osnovama — u ljudskoj je prirodi; to je biološka nužda. a biološka nužda premašnija je od svake druge.« On također upozorava na: »1. ponekad primjetnu gravitaciju ideja i mentaliteta prema samo jednom republičkom centru; 2. nedovoljnu zastupanost pisaca Hrvata u udžbenicima. školskoj lektiri i drugdje; 3. nedovoljnu prezentiranost kulturne i književne prošlosti hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini; 4. uzroke neznatnog dolaženja studenata hrvatske nacionalnosti na fakultete Sarajevskog sveučilišta«. Koroman također podsjeća na činjenicu da unatoč dugotrajnoj tradiciji hrvatske književnosti u BiH. u sadašnjem Udruženju književnika Bosne i Hercegovine koja broji 97 članova ima samo 12 Hrvata.

Hrvati neće da budu statisti

S tim u vezi treba ponovno podsjetiti na upozorenje Nikole Martića. i ne samo njegovo. da se u raznim institucijama u BiH **»simbolična zastupljenost Hrvata** svodi obično na osobe koje su **samo legitimno Hrvati«**. Potrebno je podsjetiti i na ostavku mladog hrvatskog pjesnika iz Hercegovine Mile Pešorde. koji nije mogao pristati da poradi formalnog zadovoljenja nacionalnog ključa bude obični statist u uredništvu »Naših dana«, glasilu Saveza studenata Bosne i Hercegovine. Potrebno je podsjetiti i na napade što ih je pretrpio Anđelko Vuletić kad je prosvjedovao što u bosanskohercegovačkim »čitankama nema mjesta za jedan stari bosanski tekst, za pjesnički zapis sa stećaka. za M. M. Bašeskiju. za Ivana Franu Jukića, za Hamzu Humu. za Grgu Martića. za Jovana Kršića, za Antuna Branka Šimića, za Musu Ćazima Ćatića . . .«.

Uvijek proumljeno smiren i odmjeren, hrvatski književnik iz Sarajeva Vitomir Lukić u svom članku, kojega je povukao iz idućeg broja »Života«, piše: »Ne sjećam se da je neko od današnjih naših protivnika digao svoj glas protiv jezičnog apsolutizma po našim listovima i glasilima javne komunikacije gdje su 'bez griže savjesti' ili s njom neke riječi proglašavane lojalnim dok su druge gurane s kolosijeka našeg jezičnog saobraćaja kao rashodovane i 'neuobičajene'. To u nazivlju suvremene političko-jezične defenzive nosi ime 'spontanitet'. a historijski i sadržajno gledano jeste spoj pritiska koji je postao navika s nemoralnim odnosom prema zakonu kad bi od njega mogao imati koristi i neko drugi. Svi mi dugujemo rasvjetljenje tom pojmu uz čiju se pomoć onda mnogošta činilo, a danas se opravdava.«

(Nastavak na str. 20.)

HRVOJE LISINSKI

Ne napunivši trideset i sedmu godinu života, u Zagrebu je 6. studenoga, nakon dugotrajne i teške bolesti. preminuo Hrvoje Lisinski, istaknuti hrvatski filmski kritičar, publicist i prevodilac.

Hrvoje Lisinski diplomirao je na Filozofskom fakultetu (filozofija i engleski jezik), a studirao je i na Akademiji za kazališnu umjetnost u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu predavao je sociologiju, a osnovao je i bio prvim urednikom Trećeg programa Radio-Zagreba. Prevodio je s engleskog jezika djela Ericha Fromma. a niz zapaženih eseja, studija, kritika, članaka. polemika, osvrta i ostalih publicističkih radova s područja estetike i sociologije filma, filozofije i socijalne psihologije ostao je razasut u većem broju uglednih časopisa i novina.

Prinos Hrvoja Lisinskog hrvatskoj znanstvenoj publicistici i filmskoj kritici iznimno je opsežan i značajan. Kroz njegov javni rad, kroz njegovu intelektualnu i društvenu djelatnost uvijek je probijala nepokolebljiva želja za istinom, za mirnim, staloženim i temeljitim razglabanjem raznih problema s područja umjetnosti i znanosti. Stil njegova pisanja i način njegova mišljenja podudarali su se u lucidnosti i logičnosti, a jasnoća i neposrednost bijahu mu odlikama kakve se rijetko sretahu na stranicama naše kritike i publicistike. Djelovanje Hrvoja Lisinskog utjecalo je na cijeli naraštaj mlađih kritičara, cineasta, publicista i novinara.

Preranom smrću Hrvoja Lisinskog hrvatska kultura gubi svog uglednog predstavnika. filmska kritika i publicistika vrsnog kritičara, njegove kolege duhovitog, pravednog i rado slušanog druga po zanatu. Ja osobno smrću Hrvoja Lisinskog gubim dragog, nezaboravnog i dugogodišnjeg prijatelja, jednostavnog i predivnog čovjeka, čija je duboka osjećajnost i vjera u ljude sadržana u biti cijelog njegova života i rada.

Vladimir Vuković

JOŠ O JEZIKU SRBA U HRVATSKOJ

Poštovani drugovi,

U posljednjim brojevima Vašega lista pročitao sam dva interesantna priloga kolege Dalibora Brozovića o jeziku Srba u Hrvatskoj. Kako sam i sam Srbin iz Hrvatske, a pomalo se bavim proučavanjem jezika, pa i govora na području SR Hrvatske, sasvim je razumljivo da su me pomenuti napisi zainteresovali. Podstaknut, s jedne strane, njima, a s druge, u želji da i sam, možda, nešto doprinesem rješavanju ovog sada veoma aktuelnog pitanja, šaljem Vam u prilogu jedan svoj članak s molbom da ga objavite u Vašem listu.

Nadam se da ću i ja i svi zainteresovani, uskoro imati priliku da u jednom od narednih brojeva Vašeg lista pročitam priloženi tekst. Vjerujem da time naša saradnja neće biti završena.

S poštovanjem

Dr Jovan Kašić, docent Filozofskog fakulteta u Novom Sadu

Sasvim je razumljivo da tekstovi prof. Brozovića objavljeni upravo u ovom listu, ne predstavljaju rješenje problema vezanih za jezik Srba u Hrvatskoj, ali doprinose njihovom rješavanju. A što je u ovom trenutku još važnije, njegovi tekstovi pokazuju da se i na hrvatskoj strani ozbiljno razmišlja o mogućim rješenjima ovog pitanja.

Zahvaljujući nastojanjima velikog dijela hrvatskih lingvista i književnika, kulturna javnost, naročito na području SR Hrvatske, prihvatila je kao činjenicu postojanje dvaju standardnih jezika — hrvatskog i srpskog. Lingvistički značaj razlika između ova dva jezika sasvim je ograničen, te je potpuno razumljivo što se pridaje velika vrijednost činjenici da se određene jezičke osobine javljaju samo u jeziku pripadnika jedne nacije, hrvatske ili srpske. Kako je već jednom usvojeno da »svaki narod ima pravo da svoj jezik zove prema svom nacionalnom imenu« i da »nacionalna polarizacija« određenog broja jezičkih osobina ima pretežniju ulogu od njihovog značaja na ligvističkom planu, nužno je sačuvati dosljednost. To znači, isti oni principi i kriteriji koji su poslužili za utvrđivanje postojanja hrvatskog književnog jezika moraju se primijeniti i kada se radi o srpskom književnom jeziku. Postojanje dviju jezičkih normi na jednom području uvijek dovodi do cijelog niza neprilika, bez obzira na to kako je regulisano funkcionisanje tih normi. Naročito mnogo praktičnih problema treba riješiti onda kada se jednom normom služe pripadnici jednog naroda, a drugom normom pripadnici drugog naroda. Potpuno je razumljivo što se predstavnici malobrojnije nacije pribojavaju, u ovom slučaju su to pripadnici srpskog naroda na području SR Hrvatske, da im neće biti omogućeno da se služe svojim književnim jezikom.

Rješavanje »jezičkog pitanja« u SR Hrvatskoj, zapravo rješavanje »srpskog jezičkog pitanja« jer je hrvatsko praktično riješeno, nalazi se u centru interesovanja i hrvatske i srpske kulturne javnosti, što je potpuno razumljivo. Sve sugestije koje dolaze u ovom pravcu treba detaljno razmotriti i odlučiti se za rješenje koje je najprihvatljivije, a najprihvatljivije biće upravo ono koje najviše odgovara stvarnosti.

A da bi se rješenje »srpskog jezičkog pitanja« moglo odabrati i realizovati, potrebno je što prije formirati odgovarajuću instituciju, koja bi za srpski narod bila dovoljno reprezentativna, da bi rješenja koja ona predloži bila prihvatljiva. Zadatak te institucije bio bi da njeguje književni izraz srpskog naroda, da se bavi proučavanjem tog jezika kao i srpskih narodnih govora i da priprema stručnjake koji će obavljati ove poslove. Broj jezičkih stručnjaka srpske narodnosti koji sada djeluju na području SR Hrvatske ni približno nije dovoljan da zadovolji sve potrebe srpskog naroda u ovoj republici na proučavanju njegove jezičke problematike.

Zbog toga je postalo neminovno da o jezičkom izrazu Srba u Hrvatskoj moraju govoriti i hrvatski jezički stručnjaci kao i oni koji djeluju izvan SR Hrvatske. Velika je zasluga istaknutog hrvatskog lingviste dr Dalibora Brozovića što je upravo on prvi detaljnije progovorio o ovim problemima, mada je — istina — inicijativa potekla sa srpske strane — iz lista Prosvjeta.

Sasvim je razumljivo da tekstovi prof. Brozovića, objavljeni upravo u ovom listu, ne predstavljaju rješenje problema vezanih za jezik Srba u Hrvatskoj, ali doprinose njihovom rješavanju. A što je u ovom trenutku još važnije, njegovi tekstovi pokazuju da se i na hrvatskoj strani ozbiljno razmišlja o mogućim rješenjima ovog pitanja.

U svom članku u Hrvatskom tjedniku od 1. X pod naslovom **O jeziku Srba u Hrvatskoj** prof. Brozović je predložio nekoliko teorijskih mogućnosti za stvaranje jezičkog standarda za Srbe u Hrvatskoj uključujući i prihvatanje »srbijansko-vojvođanskog rješenja jezičkog problema za Srbe u Hrvatskoj«, što bi po njegovom mišljenju zahtijevalo i prelazak na ekavštinu. Jedno od mogućih rješenja je i stvaranje posebne norme za srpsko stanovništvo u Hrvatskoj do koga bi moglo doći na dva načina: ili naslanjanjem na normu koja će se primjenjivati u BiH ili stvaranjem norme na osnovu književnih djela i drugih tekstova čiji su autori Srbi iz Hrvatske (međutim, dobar dio tih tekstova prošao je kroz jezički filter lektora Hrvata — što u bitnoj mjeri smanjuje njihovu reprezentativnost na jezičkom planu). Na neke poteškoće koje bi nastale odabiranjem takvog rješenja koje bi značilo znatnije odvajanje norme standardnog jezika od narodnih govora ukazao je i prof. Brozović, kao i na činjenicu da napor uložen za ovladavanjem normom u tom slučaju ne bi bio u skladu s postignutim rezultatima.

Međutim, i tekst prof. Brozovića, a i neki drugi napisi o ovom pitanju, prilaze jeziku Srba u Hrvatskoj kao fenomenu potpuno, ili bar u znatnoj mjeri, izolovanom, a ne kao integralnom dijelu srpskog književnog jezika. Ali kao što postoji, relativno jedinstvena, hrvatska norma, isto tako postoji i jedinstven srpski jezik (naravno, ovo sve vrijedi ukoliko se nacionalnim, funkcionalnim i političkim faktima da prednost nad lingvističkim).

Postoji nekoliko opštih karakteristika zajedničkih književnom jeziku Srba još od vremena njegovog formiranja u XIX veku, bez obzira na to na kom se on mjestu ostvaruje: — književni jezik se istovremeno ostvaruje u oba izgovora koja su dobila status književno-jezičke norme — u ekavskom i (i)jekavskom (u tom pogledu je ilustrativan podatak da je i sam Vuk, mada se zalagao za jekavski izgovor, pisao neke svoje tekstove na ekavskom; Branko Radičević je svoje pjesme pisao uglavnom ekavski, ali ima i jekavskih; Đuro Daničić iako po rođenju ekavac pisao je uglavnom jekavski — da pomenem samo ove najznačajnije ličnosti iz vremena formiranja standardnog srpskog jezika);

— jasno je izražena težnja ka očuvanju »općenite pravilnosti«, kako je to formulisao još Vuk, dok se u realizovanju jezičkog standarda dozvoljavaju znatne slobode. »Općenita pravilnost« se najdosljednije ostvaruje na morfološkom planu;

— »osavremenjivanje« književnog jezika ogleda se u relativno lakom napuštanju svega onog što predstavnici književnog jezika u datom trenutku osjećaju kao arhaizam;

— bogaćenje leksičkog fonda, naročito kada je potrebno označiti tekovine savremene civilizacije, vrši se po pravilu preuzimanjem stranih reči — međunarodnih termina, dok je stvaranje termina od domaćeg leksičkog materijala znatno manje zastupljeno;

— iz norme književnog jezika odsustvuju elementi koji bi bili podržavani ili inspirisani osobinama kajkavskog i čakavskog dijalekta;

— inovacije su po pravilu prisutne u normi kojom se služe predstavnici srpskog naroda, npr.:

a) javljaju se samo primjeri tipa: **vo, so** a izostaju oblici **vol, sol** i sl.,

b) čuvanje suglasnika **h** dosljednije se ostvaruje kod hrvatskih pisaca, dok se u tekstovima čiji su autori srpske narodnosti češće javljaju forme sa nekim supstituantom glasa **h** (isp. **kuhati ikuvati, duhan i duvan, uho, uvo** i dr.).

c) uprošćavanje suglasničkih skupova u primjerima kao što su **tko, nitko** odnosno **ko, niko** i sl. javljaju se na srpskoj strani,

d) dosljednije čuvanje infinitiva je opet hrvatska karakteristika, dok se na srpskoj strani češće susreće konstrukcioja **da** + prezent, mada ni infinitiv nije isključen,

e) upotreba oblika s pokretnim vokalima karakteristika je opet hrvatskog područja, dok je kod Srba običnija kraća forma (isp. **kojima, kojim, mojemu, mojem** i sl.),

f) promjena osnovnih brojeva češće se javlja kod Hrvata, mada se ni kod srpskog stanovništa nije potpuno izgubila itd (sve navedene osobine prisutne su i u govoru srpskog stanovništva u okolini Bjelovara gdje sam i sam rođen, a nešto sam i pisao o tim govorima).

Čak i neka pravopisna rješenja uobičajena kod Srba ukazuju na veće vođenje računa o jezičkoj situaciji nego o neprikosnovenosti jednom utvrđene norme. Tako se u načinu pisanja futura ogleda izgovor ovog oblika **(pisaću)**, a ne način njegove tvorbe **(pisat ću** — naravno, kajkavcima su obje forme podjednako knjiške, pošto oni imaju drugi tip futura). Pomenućemo još dva pravopisna rješenja koja pokazuju veću otvorenost prema inovacijama, odnosno manju rigoroznost standardne jezičke norme; to su logička interpunkcija — koja u stvari omogućava piscu da određene pravopisne znake može upotrebljavati prema svom ličnom nahođenju, i prenošenje stranih riječi, prije svega termina i vlastitih imena, naravno, s odgovarajućom glasovnom adaptacijom.

Mada ovaj spisak nije potpun, ipak je dovoljan da pokažu da i u narodnim govorima srpskog stanovništva i u književnom jeziku kojim se ono služi — bez obzira na to gdje ono živi — postoji cio niz zajedničkih osobina koje dozvoljavaju da se govori o jedinstvenoj književno-jezičkoj normi i zajedničkim tendencijama razvitka i narodnih (novoštokavskih) govora i književnog jezika.

Svi udžbenici jezika i odgovarajući priručnici na srpskom području moraju biti izrađeni tako da obuhvate oba književna izgovora i ekavski i jekavski, čak ako su namijenjeni samo srbijanskom području — koje je i ekavsko i jekavsko, što u znatnoj mjeri povećava mogućnost njihove upotrebe na cijelom području naseljenim srpskim stanovništvom. Naravno, priručnici koji su rađeni s pretenzijama da pokriju cijelo srpsko jezičko područje ne mogu obuhvatiti sve detalje, što, uostalom, za funkcionisanje norme nije ni neophodno. Ostavljanje više mogućnosti za različita rješenja u detaljima može samo doprinijeti bogaćenju jezika, a sve ono što ne bude prihvaćeno od šireg kolektiva, ili neće dobiti status književnog oblika, ili će ostati na njegovoj margini. Za pojedina područja, pak, mogu se izraditi i posebni priručnici, s vođenjem računa o odnosu između dijalekatske situacije određenog kraja i norme standardnog jezika. A da li su potrebni posebni priručnici i kakvi, treba da odluče kulturni predstavnici određenog kraja u zavisnosti od stvarnih potreba.

Naravno, da li će Srbi u Hrvatskoj prihvatiti ovakvo ili neko drugo rješenje, to treba da odluče njihovi predstavnici. Smatram da ni pojedinci ni ustanove, bilo kakav autoritet da imaju, nemaju pravo da **određuju** rješenja, već samo da **predlažu** a srpska javnost u SR Hrvatskoj će odabrati ono rješenje koje njoj i potrebama srpskog naroda na ovom području najviše odgovara.

Jovan Kašić

ZAVJERA ČIČIKOVA PROTIV UROTE ZRINSKO-FRANKOPANSKE – ILI KAKO OD SIROMAŠNOG UZETI I DATI BOGATOM

Autorska prava mrtvih autora

Prošlo je više od godinu dana otkako su diskusije o autorskim pravima na djela pisaca umrlih prije pedeset godina zamrle. To ne znači da su problemi riješeni i da su razgovori o toj temi bespredmetni. Naprotiv, kako se ranije nije mogao donijeti jedan općejugoslavenski zakon o toj problematici, vjerujem da ta prava mogu regulirati republički ustavi, a da je vrijeme da se tom problematikom odlučno pozabavimo, potvrđuje i primjer koji me je i naveo da ovo napišem.

Svjedoci smo naime da se ovih dana po novinskim kioscima pojavio još jedan roman u nastavcima. Jedan među tisućama, dodat će rezignirani. Da, jedan u nepreglednom nizu. No on u stanovitoj mjeri znači presedan. Nakon niza djela šunda u najčišćem značenju te riječi, nakon raznih sumnjivih prijevoda i skrivanja anonimnih domaćih autora iza zvučnih anglo-američkih imena i prezimena pojavio se jedan roman iz hrvatske prošlosti u Vjesnikovoj ediciji roto romana.

Jesu li mrtvi pisci »mrtve duše«?

U novopokrenutoj ediciji **Povijesni roto roman** što je »izdaje i štampa Novinsko i izdavačko poduzeće 'Vjesnik', 41000 Zagreb, Ljubice Gerovac 1 — Glavni i odgovorni urednik NENAD BRIXY — Uredništvo: 41000 Zagreb, Ljubice Gerovac 1« pojavila se ovih dana **Urota zrinsko-frankopanska.**

Tko je autor ovog novog povijesnog romana, naslovna stranica ne govori. Na trenutak kao da ste osjetili stanovito zadovoljstvo što se našao netko tko pod jednim poznatim naslovom objavljuje svoju verziju poznatog povijesnog događaja, što se našao konačno i izdavač koji je nešto investirao u otkrivanje i plasiranje novih autora pučkog povijesnog štiva. No vaša je nada varljiva a veselje kratko. Čim otvorite prvu stranicu, saznajete da je riječ o djelu Evgenija Kumičića, poznatog hrvatskog književnika i djelatnog pravaškog političara.

Upravo zato što je riječ o jednom klasiku hrvatske književnosti, dužnost mi je da postavim i pitanje zašto njegovo ime nije otisnuto na naslovnoj stranici. Tu činjenicu možemo tumačiti na različite načine, no meni se čini da u ovom slučaju postoji samo jedan. Radi se o zavaravanju publike, jer Kumičić je ipak školski pisac, a znamo: biti školskim piscem nije uvijek najsretnija okolnost za izdavača šund-literature. Međutim, cilj ovog članka nije u tome smije li se djelomično zatajiti autorstvo pisca kakav je Eugen Kumičić, nego je problem tko i kako može gusariti po djelima pisaca koji su umrli pred više od pedeset godina i čija su se autorska prava ugasila na temelju Bernske konvencije. Da, Čičikov, onaj poznati Gogoljev pretržac ljudskim dušama, pojavio se eto i u Hrvatskoj. Ovaj put trguje djelom jednog pisca koji više nema načina da se brani, i rodoljubnim osjećajem nacije koja se preporađa, i sada, željna da što prije stekne potpuniju svijest o sebi, pokazuje spremnost da u svoje osvještenje investira i poneki dinar.

Još uvijek vjerujem da ima čitatelja koji se pitaju: a što ima u tom pokušaju zazornog? Nisam idealist, ali odlučno sam protiv pretržaca rodoljubnim osjećajima, pogotovu kad kultura kao što je ova naša hrvatska od toga nema gotovo nikakve koristi, nego možda čak i stanovite štete. Naime, spomenuti se roman može danas kupiti u knjižarama u dva vrlo lijepa izdanja, a ni cijena mu nije mnogo veća no što će biti komplet svih svešćića. A da stvar bude još veselija, oba izdanja bijahu tiskana u onoj istoj tiskari koja stoji označena i na ovom izdanju Vjesnikove kuće. I tako, dok spomenute knjige leže na skladištu, dok se spomenuti izdavači (**Matica hrvatska** i **Zora**) moraju opet kod istog tiskara ponižavati i moliti posebne uvjete otplate duga za biblioteku **Pet stoljeća hrvatske književnosti** (a već smo pisali da je tiskara odbila daljnje kreditiranje), Čičikovi su se pojavili na terenu i hitro krčmare s hrvatskim osjećajima.

Nije mi namjera postavljati pitanje zašto se spomenuti **glavni i odgovorni urednik** nije prisjetio da taj roman objelodani prije nekih pet ili deset ljeta; namjera je jednostavno pragmatična i ne odnosi se ni na što drugo nego na novac bez kojega čak ni hrvatska kultura (naučena svemu i svačemu) ne može živjeti.

Spomenuo sam zakon o autorskim pravima umrlih autora, ili kako se to zove — **domain public payant.** Po tom zakonu izdavači bi bili dužni dio autorskih prava (a to znači u praksi oko 5 posto od rodajne cijene) uplaćivati u fondove za razvitak javnih knjižnica i pomoć izdavanja djela suvremenih pisaca.

Ima li kultura pravo na akumulaciju?

Da nisu posrijedi beznačajne brojke poslužit ću se financijskom konstrukcijom izvedenom upravo na primjeru **Urote.** Pretpostavimo da je naklada 30.000 primjeraka, da popust kolporterima i ostali distributivni troškovi iznose 25 posto, a cijena, tiskanja i korekture 30 posto — to ukupno iznosi 55 posto od prodajne cijene. Kako jedan primjerak stoji 2 din, ispada da zarada iznosi 90 para, a to na petnaest nastavaka predstavlja zaradu od 13,50 din ili na svih 30.000 primjeraka 405.000 dinara. Uzmimo da se naklada od 30.000 mora tretirati kao četiri izdanja (jedno izdanje do 8.000 primjeraka), u fond **domain public payanta** samo u ovom slučaju trebalo bi se skupiti 120.000 dinara. Kolika je to svota za kulturu, neka nam kaže podatak da mnoge velike zagrebačke javne knjižnice ne raspolažu godišnje tolikim sredstvima za nabavu knjiga.

Dokle će hrvatski izdavači sami snositi teret stvaranja i plasiranja domaćih pisaca?

Šteta je višestruka, jer već rekosmo: na tržištu se spomenuti roman može kupiti u neusporedivo boljoj opremi za približno isti novac. Izdavači koji izdaju i pisce koji tek ulaze na popriště nacionalne književnosti, na Kumičiću zarađuju i taj novac prelijevaju u izdanja pisaca koji će možda za hrvatsku kulturu postati novi Kumičići, dok **Povijesni roto roman** i kuća koja ga tiska to ne čine. I upravo zato posljednji je trenutak da se ozbiljno o tom zakonu raspravi, jer Čičikovi su u svojim domišljajima nedokučivi.

Branimir Donat

Halo!
VLADIMIR TADEJ?

Ja vam, kao u nogometnoj momčadi, igram na svim mjestima, ali uvijek – u navali! Inače se pripremam za snimanje filma po scenariju Miljenka Smoje: »Bolun naš svagdanji«. Na tome se već dugo radi, kao dramaturzi angažirani su Fedor Hanžeković i Mate Relja, a radit će se još tako dugo dok se ne osigura zaista dobar scenarij. Dakle, sve treba dobro izoštriti. U filmu ćemo svakako vidjeti Borisa Dvornika, Ivicu Vidovića, Ružicu Sokić i mnoge poznate nam glumce.

Halo!
MARKO GRČIĆ?

Pa što radim?... Pripremam jednu knjigu eseja o pjesništvu i pjesnicima, ali ne žuri mi se da je dovršim. Međutim, već sam dovršio jednu drugu knjigu za koju bi mi bilo stalo da se što prije objavi: to su prijevodi pjesama Williama Blakea, uz Hölderlina možda največeg pjesnika europskog romantizma. Poznato je da je on za života tiskao samo jednu knjigu, i to ranu, »Poetical Sketshes«, a sve mu je drugo objelodanjeno kad je već umro. Ukratko, radi sebe sama, volio bih kad moji prijevodi ne bi imali sudbinu originala...

Halo!
VESNA BUTORAC?

Sve će se to svršiti onako kako treba. Meni je vožan rad, a sve ostalo je manje važno. Uzrujavanje i razmišljanja o svim problemima samo me koče u radu. Dužna sam publici i kazalištu koje je u svemu tome pokušalo naći pravu mjeru. Uskoro nastupam u »Labuđem jezeru«, a partner će mi biti **Rade Vučić**, gost iz Beograda.

Halo!
FADIL HADŽIĆ?

Moj novi film – »Lov na jelene« nakon svih peripetija krenuo je sa snimanjem 8. o. m., u produkciji zagrebačkog FAS-a. Sredstva su osigurana za jedan ozbiljan profesionalan posao. Uspjeli smo angažirati prvu garnituru glumaca u rasponu od **Borisa Dvornika, Fabijana Šovagovića, Sande Langerholz, Borisa Buzančića, Zvonka Lepetića, Adema Čejvana, Mate Ergovića** do **Silvane Armenulić,** poznate pjevačice koja je preuzela ulogu pjevačice u filmu. U glavnoj ulozi je **Sandi Krošl,** prvak drame u Celju. Najveći dio filma snimat će se u Varaždinu i nastojat ćemo da izvrsna atmosfera i arhitektura ovog grada dođe do punog izražaja. Premijera? Potkraj siječnja.

Halo!
TANJA KNEZIĆ?

U Shakespeareovoj tragediji »Romeo i Gulietta«, a u režiji **dr. Petra Selema,** igram Gulietttu, a Romea igra **Ratko Buljan.** Kad čovjek pročita tog Shakespearea, čini mu se da je lako ostvariti ulogu Guliette, međutim kad se uđe u bit stvari ispada sasvim drugačije. Riskantno je to, jako.

Halo!
VLADO PAVOKOVIĆ?

26. ovog mjeseca samostalno izlažem svoja ulja i desetak crteža u Vinkovcima. Riječka likovna situacija? Nije zavidna. Za većinu nije riješen onaj najveći problem: ateljei.

PODLISTAK S PREDUMIŠLJAJEM (8)

LAKO JE KAD SE »ZNA ZNANJE«!

Znano je da smo mi posebno nadaren narod. Uglavnom sveznalice i vrlo neskromni u samohvali. Naravno — ima znanja i »znanja«. Mislim, takvih koje je sramota ne znati i — onih drugih koje je »ne znati« u neku ruku časno. Pretežito svestrano zainteresirani, spremni smo se i uvrijediti kad nam netko ma i pokuša »uskratiti pravo na znanje«. Pri tome se, dakako, vrlo spremno odričemo i pomisli da se to naše znanje širi i izvan područja humanitarnih nauka. Drugo je nukelarna fizika, ili čak i najobičnija biologija, neki statički proračun, strujni napon i sve tako neke stvari za koje je potrebna uska stručnost. To je sasvim nešto drugo!

Kad tako govorimo ili, još češće, mislimo, unaprijed smo svjesni da se i ne radi o iskonskim znanjima. Niti govora! Radi se o njihovu proumljenju! Iz činjenice da je sramota ne znati, uzmimo, čitati, spremni smo ustvrditi kako smo sa znanjem čitanja i pisanja normalno stekli kvalifikaciju da uvjereno i odgovorno progovorimo i o književnosti i jeziku. Uostalom to naše »znanje« jezičkih problema potječe još iz vukovske škole, pa s tvrdnjom **da je baš** tako i nikako drukčije tu riječ izgovarao naš djed ili neki drugi bliži rođak i da se tako govori u njegovu selu, možemo mirne duše apsolvirati više manje svu tu jezikoslovnu mudrost oko koje se u posljednje vrijeme troši tako puno riječi, vremena i... papira.

Tako nekako, ili vrlo slično progovaramo iz dana u dan, uvjereni kako smo u pravu i kako drukčije ne može ni biti. Kratko, kako su humanističke znanosti zapravo tečevine mnogostoljetne zapadnoevropske civilizacije i stvar opće kulture svakog pojedinca ponaosob. Nezamislivo je zapravo, zar ne, da suvremeni intelektualac ne zna ta elementarna znanja. Eto: znao sam profesora koji ni jednom srednjoškolcu nije dao slabu ocjenu iz filozofije, »jer bi to značilo da ne zna misliti i da ga treba smjestiti u ludnicu«!

Teško je ratovati s općeusvojenim »istinama«. Uvrijedit ću »na smrt« znanca, usudim li mu se reći kako nema prava govoriti o problemima suvremenoga hrvatskoga jezika jer o tome zna vrlo malo ili nimalo, svakako premalo da se uključi u javnu raspravu. A sam mi je, u smijehu, pripovijedio kako je morao zvati susjedova sina, srednjoškolca da mu »opravi« Kurzschluss i kako je pobožno gledao dok je mališan mijenjao bakrenu žicu u osiguraču! Ali to su, dakako, sasvim druge stvari! Čak je, priznajte, pomalo i »herzig« ne znati takve, banalnosti.

Ovih je već dosta dugo dana pomodno pisati o jeziku. Pišu, rekli bismo, svi. I znalci, ali i znalice, da o neznalicama i ne zborim. Pišu kako se kome ushtije, tonom povišenim, didaktičkim, »mudroslovno«, pa se u nizu tih, svakakvih, napisa pomalo izgubili oni trezveni, pametni znalački komentari stručnih jezikoslovaca. A eto, ipak i oni pišu. **Natjeralo ih. I** bave se davno znanim istinama, objašnjavaju ih po stoti puta ovom narodu što »zna znanje« i neodoljivo podsjećaju na vrsna stručnjaka koji je cijeli život proučavao pojave u elektromagnetskom polju i odjednom mu vele: sve je to lijepo, dragi profesore, ali recite vi iskreno — možete li »opraviti« Kurzschluss ili ne možete? **Tako.** Budući da je meni djed pričao kako su u njegovu selu govorili (a on je iz kraja u kojem se govori najčišćim »književnim« jezikom!), dopustite da posumnjam u vaše teoretiziranje. I gotovo. S jezikom smo stvar »sredili«.

S Ustavom i amandmanima već je mnogo lakše. Ne može se, odista, zanijekati da se u posljednje vrijeme i o amandmanima piše i mnogo, a nerijetko i vrlo znalački. Istina je i da su od AVNOJ-a do amandmana mnoga pitanja našega ustavnog prava dobila i odgovarajuće znanstveno tumačenje. Međutim, kako nam je lijepo objašnjeno: »Nikada profesori ustavnog prava nisu formulirali Ustav, oni su pomagali određenim društvenim snagama da to ostvare.«, pa zaista nije potrebno mijenjati tako lijepu i svezadovoljavajuću praksu. Reklo bi se da je s amandmanima to jednostavnije, jer postoje dvije mogućnosti izbora. Jedno je tumačenje doduše već pomalo s bradom i glasi: poznato je da su sveučilišni profesori konzervativni, a mi stvaramo novo i prema tome... Tko s tim »objašnjenjem« nije bio zadovoljan sad je dobio drugo: i konzervativni društveni sistemi nisu se obazirali na znanstvena tumačenja učenih ljudi, pa prema tome...

Unaprijed znam što ćete reći: sve je to lijepo i krasno, ali ti, dragoviću moj ipak ne znaš šta je to PCL-86 i »kam prafzapraf tu stvar treba fteknuti kad ti na televizoru nestane slika«. Da. I to je ono žalosno. Mislim: što je to istina i što je »to tako«. Neprestano mi je na umu poredba iz humorističkoga romana »Saturnin«. Čeha Zdenjeka Jirotke:

Direktor poduzeća zgraža se nad mladim službenikom koji traži bolovanje: Neurastenija u vašim godinama! Zar vas nije stid?, a autor ironizira — tom gospodinu sigurno ne bi palo na pamet da kaže: Upala slijepog crijeva u vašim godinama! Zar vas nije stid?, a ipak su oba pitanja podjednako glupa.

I što mi još preostaje, nego da dodam: i glupa i žalosna, jako žalosna. Utješno je još jedino to, da mi ipak i usprkos svemu... »znamo znanje«!

Duško Car

POJEDINAC, HRVATSKA, SVIJEST

A. Starčević: MISLI I POGLEDI
Sastavio dr. Blaž JURIŠIĆ, Matica hrvatska, 1971.

Ova je knjiga zapravo kompendij, zbornik na neki način, koji iz **corpusa** Starčevićeve spisateljske ostavštine izabire one ulomke (ili tek rečenice) kojima se nastoji predstaviti njegov sud i mišljenje prema političkim, kulturnim, društvenim zbivanjima, s naglaskom na onome što je u isti čas reprezentativno i za njegovu temeljnu političku ideju i za važno mjesto što ga Stranka prava ima u Hrvatskoj u drugoj polovici XIX. stoljeća.

Valja naglasiti: da su nam, današnjem čitaocu i naraštaju, pri ruci i **sveukupna** Starčevićeva djela (tj. kritičko znanstveno izdanje sa svim potrebnim pomagalima), ova knjiga ne bi izgubila na svojoj važnosti, ponajviše stoga što služi kao UVOD, **pristup** u bolje, temeljitije, cjelovitije poznavanje tog opusa. No, kao što je poznato, Starčević dijeli sudbinu većine hrvatskih političkih (i ne samo političkih) prvaka i po tomu što njegovo djelo nikada nije **u cjelini** objavljeno. Podsjetimo se: posljednjeg se desetljeća prošloga stoljeća započelo s izdavanjem njegovih »Djela«, no nije se stiglo dalje od triju knjiga; izuzmemo li vrstan izbor njegovih »Izabranih spisa« što ih je i priređivač i ove knjige, dr. Blaž Jurišić ,objelodanio gotovo prije tri desetljeća (danas uglavnom rijetkih) i u najnovije vrijeme njegove »Političke spise« (što ih je priredio T. Ladan) — o Anti Starčeviću čitali smo tek **interpretacije** koje su, (izuzmemo li ne baš opsežne znanstvene radnje), mahom bile tek ideologijske tvorevine, od kojih je zasigurno ona frankovačka — uoči i u vrijeme rata — bitno pridonijela da se smisao njegove ideje zloupotrijebi u interesu one politike koja je, svojom ideologijom koliko i praksom bila upravo **bitnim otklonom** od izvorne pravaške misli. Neuspjeh je, bez obzira na trenutačnu oportunost, morala pretrpjeti i interpretacija koju je uglavnom zastupao pokojni dr. Bogdanov, nastojeći Starčevića — da bi ga »obranio« od frankovačkih zloporaba — protumačiti zapravo kao zastupnika jugoslavenske misli (vraćajući se u tome na Skerlićevo mišljenje). Uzmemo li u obzir činjenicu da se Starčevića, pogotovu u širem krugu našega općinstva, sudilo i »znalo« zapravo **bez** poznavanja njegova djela, ova knjiga poziva na vraćanje k izvornoj riječi kao temeljnici za orijentaciju Dr. Jurišić podijelio je Starčevićeve misli u tri veće cjeline: POJEDINAC, HRVATSKA, SVIJET, implicirajući tako vrlo **širok** interes ove osebujne ličnosti, njega koji je političku misao u svojoj domovini razmatrao unutar sveukupne »slike svijeta« (tj. onovremenih europskih političkih, kulturnih i društvenih traganja), nipošto zatvoren prema onomu što je iz Europe i dolazilo zbog političko-gospodarskog položaja u kojem se Hrvatska toga vremena nalazila. Prezentirati Starčevića kao mislioca ispravno je utoliko što je on (uz Kvaternika u prvom razdoblju) ponajviše sâm formulirao **načela** iz kojih se razvila pravaška ideja i iza tih načela tvrdoglavo je stajao do smrti. Bitna pak odlika njegova mišljenja, dakle stila, jest formulacija gotovo kao **poslovice**, i takvih ćemo ponajviše u ovoj knjizi i naći. Nedvojbeno je da Starčevićeva tvrdoglavost u načelnim stavovima nije mogla biti u svakom slučaju i motor praktično-političke djelatnosti. Ona to nije ni bila, no stoga utoliko više ta **načelnost** njegovih temeljnih misli o hrvatskoj obstojnosti transcendira njegovo vrijeme te kao misao i načelo vrijedi i danas, vrijedi kao naputak o načelnom stajalištu, ali istodobno i **ne** kao puki recept političkoga djelovanja. Dr. Jurišić predstavio nam je ulomke iz toga **corpusa** držeći se kriterija da prezentira one ulomke koje vrijeme nije pregazilo. Važno je međutim da je to **bitni** sadržaj Starčevićeva mišljenja. Ove »Misli i pogledi« tako su ujedno i štivo namijenjeno širokom krugu čitalaca, a usto su i komplementarne s »Političkim spisima« što ih je izdalo »Znanje«. Ako netko primijeti da ova knjiga **ne može** »zamijeniti« sveukupno kritičko izdanje, imat će potpuno pravo. No ne bismo mu mogli potvrditi da ima pravo ako bi pod tim mislio da je ponajprije trebalo čekati sveukupno djelo pa tek onda priređivati »pučko štivo«: praksa nam daje pravo pretpostaviti da će još mnoge godine proći dok se ne pojavi sveukupno djelo. Je li dotle trebalo Starčevića i nadalje ostaviti u mraku?

S. L.

»AUTONOMAŠTVO JUČER – UNITARIZAM DANAS«

»Vidik« 32/33, Nakladni zavod »Marko Marulić«, Split

Uredništvo časopisa za književnost, umjetnost i suvremene probleme VIDIK (Jakša Fiamengo, Mate Raos i Mirko Tomasović) u svom najnovijem dvobroju 32-33 gotovo polovicu prostora posvećuje temi pod naslovom »Autonomaštvo jučer — unitarizam danas«. Zapravo su to objavljeni i autorizirani razgovori održani u travnju mjesecu ove godine na inicijativu i u organizaciji uredništva »Vidika«. Sam naziv razgovora neodoljivo je zanimljiv i svakako pobuđuje pozornost, to više što nije riječ o strogim beskrvnim znanstvenim studijama, već o kraćim člancima u kojima se ipak nalaze elementi temeljnih ishodišta i odrednica za eventualnu buduću analizu te pojave.

Stijepo Obad piše »Genezu autonomaštva«. Ostajući u duhu naslova, Obad zaključuje da je »dalmatinsko autonomaštvo nastalo od talijanskih doseljenika i domaćeg nacionalno neprobuđena i odnarođena elementa«, te da je »na nacionalnom planu odigralo negativnu, protuhrvatsku ulogu«. »Autonomaštvo na povijesnoj pozornici« naslov je članka **Julija Grabovca**, također još jednog, nešto detaljnijeg prikaza geneze autonomaštva. Takav je i članak **Ivana Pederina**, gdje na jednom mjestu stoji: »...dok je Ranković tražio čuvare Jugoslavije, jugoslavenske i jugoslavenskije narode, Bachov sustav predrasuda i paušalnih sudova tražio je i testirao narode u pogledu njihove odanosti civilizaciji. Tako se dogodilo da je na ljestvici nacionalne i regionalne razdrobljenosti Dalmacija postala nekako 'kulturnija' od sjeverne Hrvatske, nekako bliža Italiji i starim sredozemnim kulturama...« **Tomislav Slavica** — raščlanjujući vrlo inteligentno, pojavu autonomaštva — kaže da »1918. autonomaška centripetalna sila mijenja svoje središte i od tog trenutka počinje novo autonomaštvo koje se razlikuje od starog jedino po tome što je promijenilo svoje središte za nekoliko stotina kilometara na istok...«, a malo podalje nastavlja da »autonomaška nadnacionalna unitaristička ideologija, koja izuzima sebe, ipak izmišlja šovinističke vještice i prijeti nam njima, kako bi dokazala da samo jaka centralistička država osigurava napredak«. **Vlado Gotovac** objavljuje »Mogućnost izdaje« (objavljen u jednom od ranijih brojeva HT-a). Upozoravajući na poznate zle namjere da se Dalmacija odcijepi od kontinentalnog dijela Hrvatske a Dalmatici duhovno poljujaju u osjećaju općehrvatske nacionalne pripadnosti, **Ante Stamać** u članku »U procijepu između inzularnosti i univerzalizma« razotkriva tu metodu: »Biti iz Dalmacije značilo je biti partizan, biti sa Sjevera značilo je biti nešto pasivno, nešto odveć nedefinirano, odveć izloženo reliktu tuđih zala, mraku prošlosti.« U »Prolegomeni za jedan razgovor« **Srećko Lipovčan** sintetizira neke historijske aspekte koji su uvjetovali prostor autonomaštva (unitarizma). **Šime Đodan** u članku »Autonomaštvo kao recidiva unitarizma« pro matra problem u širokom historijskom dijapazonu ekoloških, socijalnih, političkih i, dakako, gospodarskih čimbenika. **Marko Veselica**, u članku »Gospodarska podloga autonomaštva i socijalno-gospodarski i idejno-politički aspekti formiranja hrvatskog narodnoga bića«, u kojem govori o duhovnoenergetskim potencijalima hrvatskog naroda.

Ostale stranice časopisa posvećene su stalnim rubrikama. Tako prozu objavljuje **M. Stojević** i **I. Starčević**, a pjesme **A. Škunca** i **M. Trinajstić**. **Vjeran Zuppa** objavljuje omašniji esej »Maurice Blanchot ili: u traženju svog jezika« u kojem superiorno kompilira nekoliko interpretatora Blanchotovih misli, dajući tome svoj stav i osobnost. Ne samo informativan, već i vrlo vrijedan prilog jest »Španjolski klasični teatar«, kojemu je autor sve priznatiji i potvrđeniji znalac španjolske književnosti **Nikola Milićević**. Složenost Kačićeva značenja za našu književnu »baščinu« otkriva nam u svojoj vrlo čitkoj studiji **Ivan Pederin**, a naslov joj je: »Kačić prema tradiciji u književnosti i njegov udio u preobrazbi hrvatskog stiha«.

O knjizi I. Aralice »Filip« piše **A. Gradiška**; **T. Maroević** piše o novoj knjizi K. Prijatelja. **S. Diana** piše o knjizi A. Šoljana, **I. Pandžic** o Armaninijevoj, a J. Jelić informira o izlasku de Unamunove knjige »Život Don Kihota i Sanča« u nakladi beogradske »Kulture«.

F. M.

HUMOR I NOSTALGIJA

Pajo Kanižaj: KRALJU TOMISLAVU; naklada Kulturno-prosvjetnog društva »Zrinski«, Čakovec 1971.

Mnogo je pohvala u posljednje vrijeme izrečeno (i napisano) o nakladnoj djelatnosti Kulturno-prosvjetnog društva »Zrinski« u Čakovcu. Skupina vrijednih (mlađih) kulturnih radnika i entuzijasta pokrenula je književnu i povijesno-publicističku biblioteku u kojoj je tiskano više raznovrsnih djela. Uz zbirke pjesama (pretežno kajkavskog izraza) Kulturno-prosvjetno društvo »Zrinski« izdalo je knjige »Navik on živi ki zgine pošteno i »Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske« »Feletar-Đurić), monografiju o Legradu Dragutina Feletara, a u pripremi su i druge studije i izdanja o povijesti i narodnim običajima sjeverne Hrvatske. Valja spomenuti i pohvaliti vrijednu pučku obavijesno-prosvjetnu publikaciju »Kajkavski kalendar«, koji će se ove godine pojaviti po treći put. Na ovog se malog »provincijskog« nakladnika u suvremenoj hrvatskoj kulturi mora sve ozbiljnije računati. Đeseto djelo tiskano u književnoj biblioteci Kulturno-prosvjetnog društva »Zrinski« u Čakovcu zbirka je kajkavskih pjesama poznatog hrvatskog humorista i satirika PAJE KANIŽAJA (rođen 1939. godine u Đelekovcu) u kojoj je, pod naslovom »Kralju Tomislavu«, sabran veći broj pjesama nastalih između 1957. i 1971. godine. Stihove su crtežima ilustrirali veliki hrvatski »naivni« umjetnici Ivan Generalić i Ivan Lacković-Croata, a knjigu je grafički (vrlo uspješno) opremio Vladimir Kostjuk. Što nam donosi prva zbirka kajkavskih pjesama Paje Kanižaja?

Riječ je prije svega o izrazitoj humorističkoj nadarenosti (aforizmi, kraća proza, radio-igre, scenska djela), iako je Pajo Kanižaj pjesme na kajkavskom narječju počeo pisati još u svojim srednjoškolskim danima. Objavljivao ih je u koprivničkom listu »Glas Podravine«. Krapinski festival kajkavske popijevke potaknuo ga je, nakon višegodišnjeg prekida, na povratak izvornoj kajkavskoj pjesničkoj riječi i Kanižaj doskora postaje jednim od najplodnijih hrvatskih pjesnika dijalektalnoga izričaja. Pjesme u zbirci »Kralju Tomislavu« podijeljene su u pet ciklusa (Zašpinčene, Prijatelske, Mefke, Lubavne i Popevke). Ti se ciklusi među sobom podosta razlikuju, ali se i pored toga može osjetiti da ih piše ista ruka i pokreće isti ritam misli i jezika. Kanižajevo izrazito »kerempuhovsko« nadahnuće oslobodilo ga je lažne sentimentalnosti i sladunjave lirske idealizacije u tragu Galovićevih i Domjanićevih oponašatelja (kojih u novijem kajkavskom pjesništvu ima poveći broj) i usmjerilo izravnoj, mjestimice nepomirljivoj i gruboj riječi i izrazu koji teško podnosi kalupe i standardna rješenja. Uz neke pjesme Miroslava Dolenca, Pajo je Kanižaj najbliži jednoj **krležijanskoj viziji** hrvatskog jezika i hrvatske povijesti. To su istodobno i najbolje pjesme ove knjige, koja će posve sigurno pobuditi znatnu pažnju kritike i čitateljstva. Ipak, pojedinih poznatih i tipičnih obrazaca kajkavske lirike Pajo se Kanižaj nije mogao (a vjerojatno niti želio) osloboditi. No, uz slike podravskoga krajobraza, nostalgične predodžbe o djetinjstvu, zavičaju i prošlosti, uz vedru i »sočnu« anakreontiku klijeti, vina i seoskih ljubavi, Kanižaj se ne ustručava progovoriti i o »osjetljivim« političkim temama, o povijesnoj i današnjoj sudbini Hrvata i Hrvatske. U takvim Kanižajevim pjesmama nalazimo vrlo široku ljestvicu raspoloženja i osjećanja: od blagog, posve romantičnog domotužja (Hrvacki kraj) i ironično-humorističkih dosjetaka i pošalica (Kralju Tomislavu) do gorčine, pobune i prosvjeda protiv onih koji hrvatskom narodu još uvijek ne priznaju pravo da bude s v o j n a s v o m e. U Kanižajevu domoljublju ima patetike i retorike, tuge i oporosti, humora i tragike, ali u njemu nikada nećemo otkriti ni najmanji nagovještaj bezrazložne mržnje ili nesnošljivosti prema drugima s kojima Hrvati (povijesno) zajedno žive na istom tlu. To nisu bezazlene rodoljubne pjesmice napisane u euforičnim trenucima narodnog buđenja i zanosa (takvih je trenutaka ionako sve manje!), već jednostavni ljudski i pjesnički zapisi iz vremena koje je neposredno prethodilo današnjoj duhovnoj situaciji Hrvatske i njene svijesti o sebi, svojim vlastitim pravima i mogućnostima. Najznačajnije Kanižajeve pjesme nisu od jučer, već iz godina kada je i samo spominjanje hrvatskog imena bilo sumnjivo i nepoćudno. U novijim stihovima ima čak i pretjerano naivnog optimizma i neuverljivog nazdravičarstva (Gdo bu nam kaj mogel) i one su znatno slabije od buntovnih, gorkih, »zašpinčenih« stihova Pojedini životopisni podaci u Kanižajevim pjesmama djeluju pomalo samoljubivo, ali nas se zbog toga snažnije doimlju simboličke humorističke i alegorijske slike suvremenog života.

Ilustracija I. Generalića

Pajo Kanižaj ne pjeva za »vječnost«, već za trenutak i o trenutku u kome živimo, radujemo se i patimo, vjerujemo i posustajemo. Naći ćemo u njegovim stihovima vedrine i čistoće, lakoće i »ozbiljnih« pitanja, ali i rutine, ponavljanja i nedorečenosti. Možda je izbor pjesama za ovu knjigu mogao biti nešto rigorozniji. Na mjestima osjećamo štokavski ritam i (naglasak), što u tkivo kajkavštine unosi nesklad i nesuglasje. Ritmički i zvukovno uspjele su vedre, erotske anegdote (Kak se to pri nas dela) i dio uglazbljenih popijevaka. Uz pomoć Z. Špišića, M. Bogliunija, V. Čakleca, L Stamaća, N. Kalođene i drugih skladatelja Kanižajeve su popijevke našle put do najširih krugova naroda. Jer, poruka koju ovaj pjesnik izriče želi biti djelotvornom, a to je moguće tek onda kad je upoznaju i prihvate oni o kojima govori i kojima je namijenjena. A malo bi tko među nama mogao ravnodušno prihvatiti istine koje se izravno odnose na njegov život, opstanak i sudbinu. Bez obzira na to jesu li te istine neugodne, tragične ili samo — smiješne!

Došli su onda
gospon Ludva Gaj
i v rit je otišel
naš slatki kaj.

V rit je otišel
i još je tam,
a nikoga za to
neje sram.

V rit je otišel
i ne bu ga vun,
š njim skup se i naš
prevrnul čun.

(1966)

Željko Sabol

DUNDO SE IZGUBIO NA PROSCENIJU

Marin Držić: »Dundo Maroje«; redatelj: Mladen Škiljan, izvedba u HNK; glavne uloge: Tonko Lonza, Dragan Milivojević, Ljudevit Galić, Saša Violić, Ivka Dabetić, Ivo Serdar, Boris Buzančić i Ilija Džuvalekovski

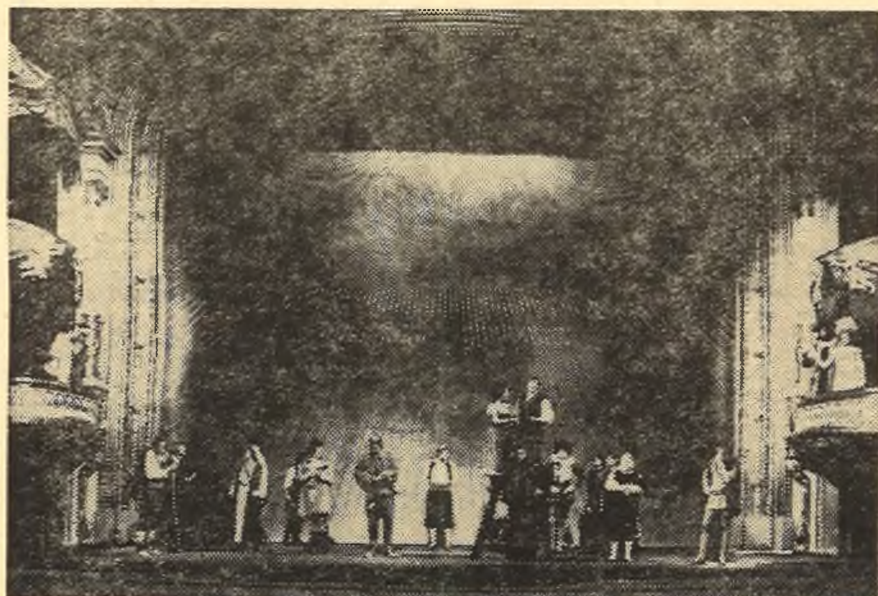
Svaki susret s Marinom Držićem ugodan je susret. Dramski ansambl HNK omogućio nam je, eto, novo suočavanje, omogućio nam je da opet smijuckajući se porazmislimo o »ljudima nazbilj« i »ljudima nahvao«. Postoji dakle pedagoški razlog u ime kojeg valja pozdraviti svaku novu izvedbu Držića. Taj je razlog pedagoške naravi osobito zbog toga što nove generacije najčešće samo slušaju o »besmrtnom hrvatskom komediografu«, a rijetki su oni koji mogu preko ljeta otputovati u Dubrovnik i gledati »Dunda Maroja« u Držićevu gradu.

Marin Držić klasik je hrvatske i europske renesansne komediografije pa je prilično shvatljiva napast da se eksperimentira s njegovim tekstovima. I izvedba u HNK jest eksperiment: predstava je naime postavljena i igrana na prosceniju. To je začuđujuće, s obzirom na profil i značenje HNK, koje prije svega ima ulogu čuvanja provjerenog kazališnog izvora.

Proscenij dakle — i lože slijeva i zdesna, uz jedne ljestve — materijalni su rekviziti ove predstave. Metodičke sumnje u bilo koje i bilo kakvo rješenje ne treba imati kada je riječ o kazalištu. Apriorna sumnja razoružava i obezličuje naš senzibilitet. Pristali smo dakle na ovu predstavu onakvu kakva napuštenost, a ta napuštenost probijala je kroz njihov neuvjerljivi smiješak. Taj smiješak svojom je grčevitošću nedvosmisleno upozoravao da stvari nisu u redu. Previše je smijeh u ovoj predstavi bio smijeh koji prikriva muku. Naučili smo u ovoj predstavi da je u kazalištu dobar samo onaj prostor koji omogućuje igru. Unaprijed znati i unaprijed mehanički odrediti taj prostor »emocionalne geometrije« vrlo je teško, ako ne i nemoguće. Ova predstava ima koncepciju, no ta je koncepcija kriva, ponajprije zato što se nije realizirala i potvrdila.

Ovdje dolazimo do druge greške u predstavi. Ona je vezana uz prvu. Riječ je o podjeli uloga. Pitamo se kako bi ovi isti glumci igrali ovu komediju da im je za to pružena šansa. Prisustvujući njihovu naporu i želji da »prožive« i »požive« u zadatosti koja je bila otpornija od njihove snage uvjeravanja, gledali smo predstavu krivih uloga. Pomet jednostavno nije bio Pomet, nego Ivo Serdar. Neumitno je da gledalac koji nije uvučen u igru, koji nije pristao da nešto i nekoga vidi »kao da je« nešto drugo, promatra one sitne očajno nevažne sitnice u predstavi, koja se tada izvrće u govorne vježbe i tjelovježbu. Privatni glasovi i pokreti, privatni i osobni prizvuci u susretima na sceni nametali su se agresivno i transparentno. Na praznom prostoru ove predstave bilo je moguće sve, no to »sve« je ipak trebao biti izbor iz nečega. Gledali smo glumce kako ostaju u praznini koja nije usvojena i osvijetljena. Dva puta je publika reagirala u ovoj predstavi. Jednom na Serdarovu sretniju i pogođeniju prisnost s Pometom, a drugi put na uvjerljivog Gulisava Borisa Buzančića. Ta dva trenutka odaziva publike redatelju ove predstave mogu reći koliki je stupanj izgubljenosti ostalih trenutaka ove predstave.

Sve uloge u ovoj predstavi su »namjere«, sve su to čak i dobre namjere, neizražene i neostvarene prije svega zato što se međusobno nisu ispomogle i upotpunile. Uostalom, dobrim namjerama — kaže se — popločen je put u pakao. Dundo Maroje Tonka Lonze očajni je i načelni nesporazum. To jednako vrijedi i za Mara Dragana Mi-

jest i pokušali joj se prepustiti. Nažalost, to »prepuštanje«, to »zavođenje« gledalaca da učine dvostruki obrtaj imaginiranja, to jest da u Zagrebu gledaju Dubrovnik koji postaje Rimom — nije uspio. Razlozi neuspjeha mogu biti ovaj put dvojaki. Obratit ćemo pozornost na jedan i na drugi.

Proscenij kao igraći prostor nije ni bolji ni gori kao pretpostavka od koje se polazi. On je jednostavno samo mogućnost od koje igrom treba učiniti prostor života, teatarskog života. Redatelj predstave ogolio je, tj. uputio je glumce u očišćeni i prazni prostor, obukavši ih u renesansne kostime. Rezultat tog redateljskog »upućivanja« glumaca u prostor bez uporišta jest taj da su glumci hvatali zalet u međusobnim susretima i rastancima. Glumci su se mehanički raspoređivali po prosceniju kako bi ga »ispunili«. Glumci ove predstave dohvaćali su i oživljavali proscenij plešući i trčeći. Da, u previše trenutaka gledalac je osjećao programatski trud glumaca da zadrže i potvrde granice i obrise prostora. No to im nije uspjelo. Dakako, taj je napor još manje uspijevao gledaocu. Od čitave predstave za gledaoca je postalo očito da mora svoju dobru volju osjetiti kao neisplaćeni napor, a to nije daleko od osjećaja prevare. Prazni proscenij kao da je obećavao slobodu od tvrde i nepotrebne vezanosti za nepokretne objekte barokne kutije. No, ta sloboda od kao i svaka sloboda lišenosti, osvećuje se nerealiziranošću ako ne pronađe prave nezaobilazne razloge jedne nove i autentične **slobode za.** Prazan prostor glumci su osjećali kao livojevića. Taj nesretni Maro samo je u jednom trenutku bio uvjerljiv. No tada nije bio Maro, nego Dragan Milivojević. Bio je to trenutak kad je taj glumac s očitim zadovoljstvom cmakao svoju vjerenicu Peru, koja dakako u tom trenutku nije bila Pera.

Laura Saše Violić i Petrunjela Ivke Dabetić mogle su možda u sretnijoj predstavi biti prihvatljive, pa čak i izvrsne. No u ovoj im to nije uspijevalo, iako je njihov napor bio očit i iskren. Promatrajući tako te uloge, čovjek se ne može oteti dojmu promatrača izvrsnih pojedinosti koje se nepotrebno rasipaju. Sadi Ebreo Ilije Džuvalekovskog i Gulisav Borisa Buzančića izdvojene su, interesantne i isto tako izgubljene uloge. Njihov korak na scenu ostao je u zraku; on je mogao biti ovakav kakav jest, ali nije i **morao** biti takav. Prave predstave žive i postoje od onog što je u njima nezaobilazno.

Ova predstava bit će za neke prvi, nažalost i neuspjeli susret s Držićem, i to je šteta. U isto vrijeme ova predstava vrlo uvjerljivo govori o gotovo potpunoj izgubljenosti dramskog ansambla HNK-a. Svi ti glumci očito imaju i volje i želje da nešto učine, no što bi učinili, ne znaju. Nesporazumi, lutanja u namjerama i htijenjima vjerojatno će uništiti ovo malo dobre volje, dakako ako se ne dogodi nešto što bi sve njih prenulo i povelo jednom kolektivnom cilju koji bi u sebi imao dovoljno prostora za individualno stvaranje.

Zlatko Markus

SPEKTAKULARNA SAMOKRITIKA

Američki film »TORA! TORA! TORA!« Režija: Richard Fleischer, Toshio Masuda i Kinji Fukusaku. U gl. ul. Martin Balsam, Jason Robards, E. G. Marshall. Proizvonja: 20th Century Fox, 1970.

Američki ratni film kao zasebna vrsta u toj mamutskoj kinematografiji, koja još uvijek istodobno pobire najveće pohvale i najveće pokude, izborio je ne samo kod naših gledalaca, nego i kod gledalaca diljem svijeta posebno mjesto na ljestvici simpatičnosti. Ne samo zbog činjenice što se u većini dobrih američkih ratnih filmova izbjegavala sladunjava patetičnost i njegovao realizam tvrdog i oporog ustrojstva, nego i zbog svojevrsnog humorizma prisutnog i predstavljenog u kratkom, zgusnutom dijalogu, lapidarnoj dosjetki, »crnoj šali« i gipkoj, munjevitoj replici. Naravno, sve ove pozitivne značajke američkog ratnog filma odnose se prije svega na one filmove koji su rat prikazivali iz »žablje perspektive«, promatrali ga više s psihološkog i moralnog stajališta a manje kao opći prikaz međunarodnog vojnog sukoba i strategijsko-taktičke virulencije i samodopadljivosti. Prisjetimo se filmova »Bojište«, »Stalag 17«, »Goli i mrtvi« i još nekih koji na sličan način zadiru u psihologiju čovjeka bačenog u ratne, dakle iznimne životne okolnosti. S druge pak strane postoje filmovi kao »Najduži dan« i »Tora! Tora! Tora!«, o kojemu je ovdje riječ, filmovi koji su posvećeni posebnim i veoma važnim događajima iz prošloga rata, kojih je vojna i povijesno-politička zanimljivost i danas izvan svake sumnje. To su događaji na koje ne možemo hladnokrvno gledati ni sada, nakon toliko godina, jer slučaj Pearl Harbora podsjeća i na neka gotovo identična iskustva pojedinih zaraćenih strana u nizu nesretnih, »lokalnih« sukoba od prije nekoliko godina.

Film »Tora! Tora! Tora!« nije samo uspio »ratni spektakl« prepun neviđene komparserije, bogatog i skupog dekora, senzacionalno snimljenih scena zračnih napada (u filmu nastupaju 224 glumca koji nešto kažu, radilo je 1200 tehničara, osposobljeno 5 pravih »letećih tvrđava«, 40 japanskih aviona iz Drugog svjetskog rata, a na razne je načine sudjelovalo 15 tisuća ljudi u snimanju toga filma, što je sve platio »Fox« svotom od blizu 25 milijuna dolara!), nego je to ujedno i začuđujuće oštar, samokritički film uperen protiv vlastite (američke) samouvjerenosti, naivnosti i nevjerojatne indolencije. Ali nije samo u pitanju samokritičnost u izravnoj usporedbi s japanskom pedanterijom i gotovo genijalnom strategijsko-taktičkom intuicijom, nego se radi i o samokritičnosti prema nekim općenitim propustima i gotovo komičnoj labilnosti u američkoj vojno-političkoj strukturi i hijerarhiji. Tako, na primjer, lijepo vidimo kako šef američke tajne službe briše ime predsjednika Roosevelta s popisa »pouzdanika«, kako ministar vojske i mornarice ne vjeruje svome šefu generalštaba, a ovaj opet bagatelizira mišljenje zapovjednika mornarice, koji, sa svoje strane, ignorira neke obavijesti svojih podčinjenih. I sve tako u istome stilu. Nije stoga ni čudno što je pukim slučajem ostalo »na životu« nekoliko američkih nosača zrakoplova koji su kasnije odlučili bitku kod Midwaya. A da te slučajnosti nije bilo? Na japanskoj strani je također prikazano nekoliko zanimljivih nesuglasica između zapovjednika flote admirala Yamamota, šefa cjelokupne »operacije Pearl Harbor«, i vojne birokracije iz Tokija, zato što je taj iskusni pomorski časnik pretpostavio ulogu zrakoplovstva ulozi japanske mornarice, ponosu i tradiciji vojnih snaga Zemlje izlazećeg sunca! Prema tome film »Tora! Tora! Tora!« nije samo maksimalno objektivistička rekonstrukcija jedne od velikih bitaka iz prošloga rata (ta zadivljujuće realizirana ratna »frenezija« prikazana je u zadnjoj četvrtini filma), nego je to i nepoštedan presjek naličja ratovanja ispunjenog kadšto grotesknim, a kadšto i sarkastičnim razudbama hijerarhijske umišljenosti, taštine i papirnatog nadmetanja.

Vladimir Vuković

USPJELA MESTRIJA

Nedjeljko Fabrio: Meštar; Scenska praizvedba u Studentskom eksperimentalnom kazalištu, Zagreb. Redatelj: Tomislav Svetić; scenografija i kostimografija: Stanislava Vohalski

Dok je s »krizama« u profesionalnome glumištu ponešto teže »obračunati«, jer nužno impliciraju probleme koji se nipošto ne mogu svesti tek pod jednu ili dvije odrednice (npr. usko sociologijske ili zasukano estetičke), »kriza« **studentskog** kazališta, i u europskim razmjerima, tako očita na ovogodišnjem IFSK-u (Međunarodni studentski kazališni festival u Zagrebu), zasigurno je takva da je jednostavnije prosuditi o čemu se radi. Dobro je što ova premijera SEK-a ponovno to pitanje aktualizira, ne dajući da na nj zaboravimo. Naime, bitna je odrednica studentskog kazališta da ne postoji ni kao studentsko ni kao kazalište u času kad više **nema što reći**; a to »što« može biti samo **uvjerenje** sviju tumača da **to i treba** reći; krilatica **angažiran** bila bi podobna kad ne bi asocirala na sve domišljaje s njom u vezi, no »angažiranost« se zasigurno ne isrpljuje u »novitetu scene« zbog njega samog, »eksperimentu« koji ne potiče nikakav stav i nikakvo pitanje spram svijeta, »studentska« se predstava približava svome smislu kad što primjerenijom uporabom kazališnih sredstava (glumačkih, redateljskih) iscrpljuje i ozbiljuje **misao** do koje je ansamblu stalo, a sigurno je da »primjerenost« tih postupaka ovisi o isto takvoj prosudbi čime pojedini ansambl raspolaže: o mjeri vlastite mogućnosti dakle. Zadovoljstvo je ustanoviti da predstava MEŠTRA potvrđuje tu staru istinu, koliko u tome što je nužno registrirati i stanovite primjedbe, toliko i u onome dojmu koji stječemo o ukupnosti izvedbe. To da je SEK znao zašto se odlučuje za Fabrijevu radio-dramu (prošle godine prva nagrada na natječaju Radio-Zagreba), izvan svake je dvojbe; štoviše, misleći temu koja **raspravlja položaj mislioca** svakoga doba — u ovome slučaju zaodjenutu u vrijeme »meštra Michelagnola«, njegovih soneta i Sikstine — SEK se odlučio toj temi odreći i **scensku** »autentičnost«, kostimsku i dobnu, govoreći o onome što je iza Fabrijeve slike vremena i jedino važno: utoliko o uvijek istoj situaciji **mislioca**, ukoliko se uvijek radi o istoj slici svijeta. Odlučivši se za re-prezentiranje **misli** a ne njenih nevažnih »vremenskih« kondicija, aktualizirajući ih uglavnom primjereno i nenasilno, pogotovu u prvome dijelu drame (koji je u sebi i konzistentniji dramski i snažniji dijaloški), redatelj i jedan od glumaca, T. Svetić, primjereno je izvornu **radio-dramu** »preselio« na scenu, pažljivo sluteći i nužne razlike između ta dva roda dramske riječi. I, ako je u njegovu tumačenju **Mimma,** Meštrova poslužioca i su-putnika bila jasna nakana koju je proveo i kao redatelj, to je na trenutke glasovno i gestovno morao zaželjeti redateljskoga smirivanja: to je ujedno i gotovo sve što bi trebalo primijetiti Svetiću glumcu — jednom od najnadarenijih i najustrajnijih u zagrebačkom studentskom kazalištu. Taj su njegov žar, ovoga puta u redateljskom postupku, slijedili i svi ostali tumači, u pravilu (osim M. Dabića u ulozi Anđela kancelista) nov naraštaj SEK-a; ako je u njih bilo nespretnosti, zaboravit ćemo je jer je bilo dovoljno discipline i žara. Uostalom, živo reagiranje publike potvrdilo je da joj je više stalo do toga da misao bude s uvjerenjem izrečena no da iza nje stoji i školovan tumač. Ono pak što predstava nije uspjela riješiti leži donekle i u samome tekstu: to je **razlika** što postoji između prvog i drugog dijela, i u samoj impostaciji dijaloga i u samoj impostaciji problematike; ako je takva različnost mogla zadavati briga i u radiofonskoj realizaciji, ovdje se iskazala kao dovoljna da poremeti onu nužnu ravnotežu koju ovako koncipiran dramski tekst zahtijeva. Stoga se i dogodilo, primjerice s vrlo duhovitim scenografskim rješenjem, da u prvome dijelu funkcionira po jednom, a u drugom po nekom trećem sistemu. Gotovo je sigurno da će sâm ansambl, bez sugestija »izvana«, moći otkloniti i sve ono što je još u predstavi nečisto.

Međutim, SEK-ova izvedba, sa svim dražima i opterećenjima što ih nosi »neprofesionalni« kazališni događaj, potvrdila je da su zagrebačka (i ostala) kazališta nepravedno gluha spram Fabrijeve dramaturgije, a SEK dovoljno konzistentan i hrabar ga se ne samo odluči na »predstavljanje« jednog djela, nego i da uzme pravo da ga izloži jasno, disciplinirano i sa zadovoljstvom igre, dodajući mu sve ono što mu nužno mora dodati netko tko se kazalištem ne bavi kao činovnik, nego kao zaljubljenik.

S. Lipovčan

KRIZA U DRAMSKOM KAZALIŠTU »GAVELLA«

(Nastava ksa str. 14.)

propali redatelj ostanete plutati u ulozi »uspješnog« direktora? Ne mogu prihvatiti takve žrtve, odbacujem ih, dapače, s gnušanjem, jer mi je poznato kako su besmislene i d okakvog solunaškog busanja u prsa dovode nakon »spasonosnog« oslobođenja. Deplasirano je, stoga, pozivati me da siđem na zemlju iz »svog estetizma«, kad ja sa svima nama duboko pod zemljom pokušavam prodrijeti na površinu i »popeti se prema dnu«, kako kaže Bratanić. Kazalište je, ipak, umjetnost, te su svi problemi kazališta u osnovi **estetski** problemi. To je notorna činjenica, a ne moj estetizirajući režiserski stav.

Moram priznati da ne znam kakvo je naše zajedničko **estetsko htijenje**, ne znam čak ni kakvo je moje lično i ne bih ga mogao suvislo formulirati u obliku nekih definiranih programatskih smjernica, ali baš zato ga i nazivam **htijenjem**. Ne vjerujem ni u kakvo poetsko, ni političko, ni totalno kazalište, kao ni u teatar riječi, tijela, uha, grla ili nosa (iako bi ovaj posljednji mogao biti moj!), ali znam pouzdano da je svako umjetničko djelo posljedica stanovitog htijenja. Mi ga ne moramo **(i ne smijemo!)** proklamirati, ali moramo o njemu razgovarati preispitujući stalno sebe i svoj rad u odnosu na život i prilike oko nas, u odnosu na kazališnu umjetnost našega vremena. Samo u ime određenog estetskog htijenja imamo pravo zahtijevati od Šerbedžije da sudjeluje u »Spašenima«, inače su »Spašeni« Vančin redateljski prohtjev, a naš »radni program« pretstavlja u tom slučaju tek pokušaj usklađivanja različitih i suprotnih (kakvog li apsurda!) ličnih interesa na relaciji redatelj — glumac. Umjetnost je jedini pravovaljani kriterij u svim problemima teatra, unutrašnjim i vanjskim, i jedino **estetika** može meritorno regulirati etičke, moralne i pravne odnose unutar jedne kazališne zajednice.

Ni na jednom našem sastanku »Umjetničkog« savjeta nije, međutim, bilo govora o umjetnosti, a izvan savjeta još manje. To je činjenica zbog koje sam duboko nesretan i zabrinut, jer osjećam da nemamo nikakvog profesionalnog kontakta, da **nismo** kazalište i da postoji malo nade da to budemo. Ta trebalo je izmisliti prinudne mjere da sami gledamo svoje vlastite predstave. Kakav entuzijazam! Ako tako mislim, ne znači da nekoga osobno prezirem, a još manje optužujem ili vrijeđam, ali tvrdim da je to **i s t i n a!** Ni jedna rečenica koju sam na bilo koji način posljednjih godina izrekao u pokušaju uspostavljanja bilo kakvog estetskog (proklete li riječi!) dijaloga nije bila prihvaćena, ili je bila krivo shvaćena. Same brojke, brojke i brojke, i termini, i datumi, i brbljanja, i ogovaranja i špijuniranje. I neko bjesomučno, sladostrasno traženje krivca (po mogućnosti u jednoj osobi) da bi se pred sobom spasio onaj posljednji ostatak jednog promašenog, upropaštenog i besmislenog života. Moram upozoriti: OVO NIJE OPTUŽBA! Ovo je konstruktivan prijedlog za »estetsko« samoubojstvo. Ne može ovakva skupina obezglavljenih jadnika kao što smo mi (u prvom redu mislim na **sebe!**) praviti teatar, jer mi nemamo ljudima više ništa reći, a pitanje je da li smo ikada i imali. Tek po osmjesima i pogledima pojedinaca zaključujem da se sjećaju jednog davnog sebe. Za umjetnost teatra to je pak premalo. I sasvim otvoreno da priznam: svejedno je koje ću komade režirati i hoću li ih uopće režirati, budući da će to u svakom slučaju biti samo pokazivanje darovitosti, što nikada nije bio sadržaj ni jedne umjetnosti, a najmanje kazališne. Toliko sam očajan da se ovoga puta više ne bojim propasti našega kazališta i mislim da nas je precijenio onaj koji nas je procijenio na milijardu dinara.

Oprostite što ćete me još neko vrijeme morati podnositi kao redatelja, ali ja ću se potruditi da Vam olakšam muke, te da se ponašam pristojno, bez ikakvih naročitih estetskih prohtjeva. Tek nešto rasvjete malo muzike i — f i n i s! O komadima koje budem morao režirati dogovarat ću se direktno s Mrkonjićem i s Vama, nastojeći da ne iznevjerim svoj lični ukus i ne pokvarim repertoarnu sliku kazališta koje me drži na platnom spisku.

Još jednom zahvaljujem svim organima samoupravljanja što su mi do sada omogućili da nesmetano režiram. Nadam se da mi u buduće neće zbog nedoličnog ponašanja uskratiti tu milost.

(Božidar Violić)
redatelj DKGrama kazališta

U idućem broju HT-a B. Violić piše o NALIČJU KRIZE HRVATSKOG GLUMIŠTA.

STARINCI U NOVOM ZEMANU

(Nastavak sa str. 15.)

»Spontanitet« i nasilništvo

Objašnjavajući genezu toga tobožnjeg »spontaniteta«, Lukić nadalje piše: »Ako se tu, uistinu, već mogu naslutiti znakovi polarizacije, treba postaviti pitanje ko je započeo jezičnu polarizaciju na dijalekatski sasvim određenoj ijekavskoj bazi: da li oni što su pisali u njenom duhu ili oni koji su smatrali da se njihovo kulturno i duhovno težište ne nalazi tu gdje su živjeli. Repriza tog istog problema odigrala se na Simpoziju o jezičnoj toleranciji gdje se jako mnogo i mutno govorilo o pravima pojedinca da govori i piše kako osjeća, a zapadna varijanta se nije spominjala kao sila koja ugrožava. Trebalo je vremena i upornosti da izvjesni jezičari shvate da import ne može imati isti tretman kao i ono što je njime bilo potiskivano«.

Odgovarajući na Lubardin prigovor da Mak Dizdar i ostali pisci Hrvati iz Bosne i Hercegovine hoće da »nametnu svoj, već prilično odvojen književni jezik i pravopis«, Vitomir Lukić piše: »Jedan jezik iz dvojnog naziva može biti 'već prilično odvojen' samo u slučaju ako se promatra iz aspekta onog drugog jezika. A tu nema ravnopravnosti i zajednički naziv i pravopisna norma samo su izgovor za dominaciju jednoga nad drugim. Zbog takvog gledanja na jezičko zajedništvo i došlo je do odbacivanja Novosadskog dogovora da bi svako razvijao jezičnu kulturu u skladu s njenom pravom prirodom, bez nametanja i zlonamjernog supervizorstva ... Prema tome 'nametanje u jeziku može se ticati samo onoga ko je mogao bez savjesti i kontrole vitlati crvenom olovkom skriven kulisama bratstva da bi arbitrirao u ime nekog općeg osjećanja 'uobičajenog' i 'neuobičajenog', što su bili naivizirani oblici pritiska ... Nisu rijetki primjeri da se jedan dio leksike i drugih govornih svojstava hrvatskog življa želi proglasiti 'tuđim', da se za uredničkim stolom traži čišćenje od 'hrvatizma', da se jednom intelektualcu na službenom skupu predbacuje njegov 'mutni zagrebački jezik' iz aspekta drugog govora izvan ovdašnje dijalekatske baze.«

Osvrćući se na nepovoljnu nacionalnu strukturu bosanskohercegovačkih institucija, Vitomir Lukić piše: »Jer sve dok se koliko je moguće ustanove kadrovski ne uravnoteže, znak je da postoji neko nepovoljno političko žarište, ako ne želimo priznati antropološki apsurd o prirodnoj i rasnoj superiornosti jedne nacije nad drugom u istim uvjetima života.«

Protiv nametnutog malodobništva

Kad se imaju na umu sve diskusije i nesporazumi oko književnog i govornog jezika u Bosni i Hercegovini, izjave i tvrdnje stanovitih bosanskohercegovačkih političara da su jezični problemi u BiH riješeni na opće zadovoljstvo svih i da tu ne postoje nikakvi problemi — u najmanju ruku djeluju neozbiljno, ako ne i uznemirujuće. Nedostatak stručnih jezičnih publikacija i rasprava više upozorava na postojanje ozbiljnih problema na tom području, o kojima se doskora neće više moći šutjeti. Jednako tako bit će nemoguća šutnja i o Udruženju književnika Bosne i Hercegovine, koje već poodavno ne održava nacionalni pluralitet i koje nema sluha za autohtone nacionalne kulture. Predstojeći izvanredni plenum Udruženja književnika Bosne i Hercegovine pruža tom Udruženju velike mogućnosti da prilagodi svoju organizacijsku strukturu i djelovanje društvenim promjenama, te da izražava pored općih i parcijalne interese stvaratelja i da afirmira vrijednosti njihovih nacionalnih kultura na području Bosne i Hercegovine. Krajnje je vrijeme da se u BiH u kulturi ukine malodobništvo i da nacionalnu kulturu — recimo otvoreno: hrvatsku — prestanu objašnjavati uglavnom, pa i isključivo, pripadnici druge nacije.

Bruno Bušić

POSTUPAK JEDNOG UREDNIKA

Nedavno je **bila 400**-godišnjica bitke kod Lepanta, u kojoj je **Cervantes** izgubio lijevu ruku, te mi se činilo da i bitka **i** veliki pisac, koji je u njoj sudjelovao, zaslužuju **da** ih se i danas sjetimo. Tako sam napisao članak **od** četiri kartice (120 redaka), pod naslovom **Uz godišnjicu bitke kod Lepanta**, i odnio ga uredniku kulturne rubrike »Vjesnika«. Članak je objavljen u broju **od 5.** listopada i imao sam šta vidjeti. Naslov je glasio **Pisac kljakave ruke, u podnaslovu** je stajalo da je 7. **listopada** 1571. **održana** bitka kod Lepanta (kao da se radi **o** kakvoj predstavi), a iz **članka** je izbačeno ni manje ni **više** nego 33 retka, **više od četvrtine** teksta. Činilo mi **se** da je to ipak malo previše i da takva rabota nije naročito kulturna te sam pisao uredniku »Vjesnika« i tražio da donesu ispravak, u kojem će biti rečeno da su iz članka ispala dva veća pasusa, zbog čega je došlo do nepovezanosti teksta; da je, bez mog znanja, promijenjen naslov i stavljen nespretan podnaslov. Napomenuo sam da je takav postupak čak i uvredljiv, jer pokazuje odsutnost najosnovnijeg poštovanja prema autoru, koji je to poštovanje svojim radom zaslužio. Umjesto bilo kakva zadovoljenja ili izvinjenja, dobio sam od urednika kulturne rubrike jedan bezobrazan odgovor, u kome me poučava da svatko tko surađuje u novinama »mora pristati i na određene redaktorske zahvate«, i ako to, veli, nasam znao, e, onda mi se on od sveg srca izvinjava. Po njegovu sudu, članak su mi kratili »vrlo uspješno«. Nadalje me taj dotični poučava da se može reći da je bitka održana (po mišljenju njihovih lektora), a naslov koji su oni dali da je atraktivniji od moga. Usto, veli, njemu je tu bio interesantan Cervantes, a ne bitka, koja, po njegovu mišljenju, može zanimati povjesničare, vojne i pomorske stručnjake. I tako, da dalje ne nabrajam, sve u svemu ispada kako mi je taj dotični napravio samo uslugu, dotjerao mi članak, dao mu smisao kakav on želi, iskitio ga »atraktivnim« (čitaj: neukusnim) naslovom i podnaslovom. I kakav ispravak, molim vas! Ni govora! Mjesto da budem sretan što su mi se smilovali pa mi uzeli tu nekakav članćić, i još mi ga dotjerali, ja sam eto toliko drzak te se još usuđujem nešto prigovarati i tražiti nekakva svoja ljudska i moralna prava. A bio sam nekada namještenik »Vjesnika«, objavio sam u tom listu velik broj članaka, surađivao sam u njemu godinama, urednici kulturne rubrike su mnogo puta tražili suradnju od mene. Poznaju me svi stariji članovi redakcije; znaju da se nikad nikome nisam zamjerio, kao što nisu ni oni meni. Ali sve je to zabadava. A svi oni znaju, kao što znam i ja, da se sa svim tekstovima ne postupa jednako, da se u redakciji zna čiji se tekstovi smiju kasapiti, a čiji ne, i da se isto tako zna do koje mjere smiju ići ona nužna kraćenja pri prijelomu, jer nije svejedno 5—6 redaka ili četvrtina teksta. Uostalom, kakav je to urednik, koji u planiranju strane samo u jednom članku promaši za trideset redaka? Ali, šta se tu može!

Nikola Milićević

HRVATSKA BODLJIKAVA MUZA

Usputne bilješke uz festival »Kerempuh 71.«

(Usputne bilješke uz festival »Kerempuh 71.«)

Još svega nekoliko dana i Zagreb će postati stjecištem humorističko-satiričke čeljadi sa svih strana naše domovine što je »skladna kao vodarica s krčagom na glavi«, što rekao (de) Jure Kaštelan. Festival »Kerempuh 71.«, dakle, od saveznog je značenja i na njemu će ravnopravno biti zastupljene humorističke snage iz svih krajeva, pokrajina i republika, a da se o Zagrepčanima i ne govori. Ovaj će put dakako, Zaprečana i Zagrepčanki biti neobično mnogo po kvadratnom centimetru festivalskog prostora. Vjeruje se da će za trajanja festivala Zagreb imati najveću gustoću »ptica rugalica« u Europi, a bogme i na cijelom globusu.

Kad smo već kod ruganja i festivala, nije zgorega reći koju riječ o humoru na ovom našem tlu koje je po mnogo čemu smiješno, ali nema svoga humorističkoga lista. Na prekide je izlazio »Kerempuh« pa se ugasio kao dogorjela lojanica na groblju; onda je slijedila duga pauza, da bi se onda pojavio »Paradoks«, koji također brzo otegnu papcima.

Može se lijepo pitati: što je to s nama Hrvatima?! Nismo li dovoljno duhoviti, ne znamo li napraviti dobar vic, nemamo li dobro razvijen refleks na trenutak koji nas okružuje i prožima, ili je posrijedi nešto drugo?! Odgovor na to nije lako naći. Kao prvo, humor nije komercijalna roba. Stoga se kuće teško odlučuju da otvore boutique« u kojemu bi se tržio humorističko-satirički asortiman, jer se na tome gubi. Drugo, urednik humorističkog lista jedva može imati dobar i dubok san, a naši ljudi toliko čeznu za mirom i za zelenim novčanicama (zeleno je zdravo za oči!).

Čini se, nekome ide u račun taj mir, jer ptice rugalice trebaju analizirati svekoliki objektivitet, zadirati u sve pojave oko sebe, a to bi nerviralo, uzbibavalo. Bolje je valjda bez toga! Poklonici hrvatske bodljikave Muze moraju se baviti svim i svačim, umjesto da pišu isključivo humor i satiru pa bi iza njih ostajala djela trajnije vrijednosti. Ovako se rasipaju kao zrnje biserja kad iz ogrlice izvadiš svileni konac; pišu članke, člančiće, prisiljeni su da pišu kojekakve »cake«, »štosove«, »dosjetke«, »cvebice« i »papričice ljute«, »žurnalistički feferon«. Ili moraju biti na nečijoj »krušnoj karti« da bi živjeli i preživjeli.

»Cakaroš naš domaći« ostaje gdjekad anoniman jer su pojedini urednici izmislili još jednu u nizu podlosti: objavljuju autora, ali bez potpisa. Tako je naša domaća ptica rugalica urednikov vazal duhovni, njegov sizaren, njegova pudlica, helot ... Uredniku se širi glas — **fama est** — raste mu ugled i naslage slanine u slabini, a mali dosjetljivko ostaje anoniman ter anoniman. Humorom bi se bavio svatko, i to je poznata stvar. Ali nije sve humor. Bez temeljitog poznavanja političke ekononomije, gospodarstva, politologije, filozofije, povijesti — u prvom redu narodne, pa onda svjetske — ne može biti ni čestita humorista!

Prigovara se, dalje, srednjoj generaciji hrvatskih humorista da, doduše, jesu nadareni, ali da proizvode samo aforizme. Ne znaju, je li, ništa drugo napisati nego aforizme! Poplava aforizama! I slično. A drugo humorist i ne može objaviti, jer nema prostora (ali zato ima straha). I tako, jer nema lista humorističkoga, **vivat, crescat, floreat negligentia et stultitia nostra!**

Najslađi je smijeh na račun čovjeka, **homo sapiensa, homo practicusa**, muškarca i Dedeka Kajbunščaka. Primitivac se smije na račun slabijih, potlačenih i ugnjetavanih **(stulti est sine causa ridere)**, on se smije tuđem zlu. Civiliziran čovjek smije se sam sebi, svojoj vlastitoj karikaturi u ogledalu objektivne plemenitosti, smije se svemu što je pretjerano, iznakaženo, trulo.

Idiot i moralno čudovište smije se kljastima, slijepima, bespomoćnima, gladnima. Šizofrenik se smije svome uspjehu, što je uspio među tuštama i tmama lješinara, svrzimislilaca, nadriljudi, vozmutitelja ...

Što je to smijeh?! Bolest kao i svaga druga bolest. To je napast, stradateljstvo, sušica duha, kuga mozga, slinavka i timpanija. Smijeh je isfrizirani, našminkani i napudrani gnjev, očaj pozlaćen staniolom vesele igre, jarost i kivnost optočena dobrodušnošću. To je zapjenušani gnjev, snaga duše, duševni gverc, šestoperni buzdohan misaoni. Poezija uspavljuje, relaksira, olabavljuje moždane ćelije, nudi mjesečinu i tišinu, šapat, a smijeh guli kožu, trga hlače, nateže za uši, daje moralne packe, nadire u pore čovjekova bića kao voda u razbijen brod. Čovjek koji se raspada, voli smijeh. Pajdaš koji se nasukao na oštrim hridinama svakidašnjice, smije se grlato kao da se rakije nacapcarakao ... Smijeh ismijava snagu novčanika i nemoć duha, smijeh je zmijina mast protiv uroka nepravde! Da magare može govoriti, možda bi pravilo viceve kad ga tuku.

O tome tko su pepeljuge

Smijači, gladijatori dosjetke, dovitljivci smijurije, pikadori duhovne koride ,gutači su ne samo vatre no i čitavih roštilja, pumpi i službenih palica — to su Pepeljuge i pepeljugovići. Što je to humor — đavo će ga znati! Uostalom, pitanje umjesno i staro koliko i čovječanstvo. Smiješno je sve što nije normalno. Humor je karambolirana, isprevrnuta logika. Ništa što nije logično, ne može biti humor, a to, naravno, ne znači da je svaka logika humor i da je svaki humor logika. Može biti dvosmislica, no nikada besmislica. Nije igra riječima, već bengalska vatra duha, ludiranje silogizmima, žonglerstvo smisla. Humoran pisac gotovo uvijek postavlja u jednoj rečenici d v i j e t e z e, ali samo jedna je prava i ispravna.

Za točnost otprave jamči:
Miroslav Dolenec

1871.–1971.:

O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVIČKE BUNE

PRVI POKUŠAJ BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU (4)

Sredinom mjeseca kolovoza god. 1864. Kvaternik u Torinu više nije u službi Poljske narodne vlade. Utoliko više radi s hrvatskim bjeguncima, koji se okupljaju oko Ante Rakijaša: to su Kuretić, Halter, Leskovar, Krešnik, a s vremenom pridoći će i drugi.

Kako je mletačko pitanje bilo za Italiju trajno aktuelno, a Kvaternik je predviđao da će se ono morati riješiti u vezi s austro-pruskim sukobom o kojem sudi da je neminovan, odlučio se za »talijansku« vezu početkom prosinca 1864. Tada je započeo političke razgovore i suradnju s tajnikom u ministarstvu vanjskih poslova **Cerrutijem**, nastojeći pri tome izvršiti trostruk posao: **a)** dobiti pomoć za svoj rad u Italiji kao i za put Rakijaša u Dalmaciju; **b)** izvještavati Cerrutija, a putem novina i talijansku javnost, o prilikama u Hrvatskoj i Austriji; **c)** za ustanak u Hrvatskoj dobiti s mjerodavne talijanske strane makar tajnu suglasnost.

Rakijaš ide u Dalmaciju

U agitaciji kod Cerrutija Kvaternik je polazio od stava sabora god. 1861. prema državnome vijeću (Reichsrat) u Beču i prema »zajedničkim interesima« Hrvatske s Austrijom. Hrvatski ustanak ne bi odmah detronizirao Habsburgovce, već bi se izjasnio za pregovore s krunom. To je potrebno, izlagao je Kvaternik, da se prvenstveno Engleska odvrati od intervencije u korist Austrije, a i da Italija dobije vremena za akciju, ako bi hrvatski ustanak potrajao. Kvaternik je svoje teze podupirao geografskom kartom, adresom hrvatskog sabora god. 1861. (bila je štampana na francuskom jeziku u zbirci **»Archives diplomatiques«**, 1862. god. u Parizu); pozivao se na hrvatsku Pragmatičku sankciju **»jer naša Sankcija pragmatička ne garantira kao mađarska... cjelokupnost i nerazdjeljivost carstva i posjeda habsburškog doma, tj. garantira samo za posjed Austrije, Štajerske, Koruške, a ne i slavenskih zemalja juga«**.

Cerruti je često razgovarao s Kvaternikom, pomagao njegov i Rakijašev pothvat novcem, ali je pomoć talijanske vlade stavljao u izgled samo ako ustanak zaista uspije. No, talijanska vlada nije bila pasivna u hrvatskome pitanju: Cerruti je sugerirao Kvaterniku da se poveže sa Stjepanom Türrom; uz razne ograde i upozorenja, Kvaternik se najposlije složio da Türr kao vojni zapovjednik sudjeluje u hrvatskoj buni. Kvaternik će surađivati s njime na pripremanju bune, primati i novčanu pomoć, ali sve to uz krajnji oprez, jer je nalazio da se Türr **»u izrazima i formama samo luči od najbjesnijih Madara. On sanja o »Schutz-und Trutz Bündnissu« Ugarske i Hrvatske, Erdelja, ali da bi »jedno političko tijelo sačinjavali« — lijepe (li) alijanse! Ovi ljudi ili su ludaci, ili nas za takve drže.** (Kvaternik, Dnevnik 14. XII. 1864.).

Sugovornici su u prosincu 1864. jako zaokupili Kvaternika. Cerruti je naviještao i ugovor sa strane talijanske vlade, Türr je donio pismo koje mu je uputio princ Napoleon, i spominjao sklonost Napoleona III. za akciju, a izvijestio je Kvaternika i o svojoj poruci crnogorskom knezu za suradnju; donio je Kvaterniku i brošuru o gerilskome ratovanju kako bi je ovaj preveo na hrvatski jezik. Kako je Kvaternik imao sasvim određeno mišljenje o »mađarskom« načinu gledanja S. Türra, a zbog Crne Gore se bojao da će za njegov plan prije vremena saznati Rusija i Austrija. U biti, radilo mu se o tome da Cerruti pomogne u financiranju Rakijaševa puta u Dalmaciju.

Inače je Kvaternik sve do svibnja 1865. izvješćivao o Rakijaševim vijestima iz Dalmacije, ponekad uljepšavajući stvari; kad su austro-mađarski kontakti u proljeće 1865. postali javni, Kvaternik podnosi Cerrutiju spomenicu o tome kako valja »austro-germano-mađarske« osnove pobijati s »franko-italo-hrvatskog« stanovišta.

U svibnju 1865, međutim, talijanska se vlada, a s njome i Cerruti, selila iz Torina u Firenzu. Otada će se veza između Cerrutija i Kvaternika ograničiti samo na Kvaternikova pisma; Cerruti neće odgovarati, ali će, kako se po svemu čini, voditi računa o Kvaternikovim upozorenjima oko političkih prilika u Austriji. I list talijanske vlade »Italie« stao je pisati o Hrvatskoj u »Kvaternikovom smislu«, pa je te članke Kvaternik i slao Starčeviću u domovinu i na njima je zasnivao, slično kao god. 1861., dalekosežne osnove. Do toga vremena sva Kvaternikova »diplomacija« oko Cerrutija imala je poslužiti kao sredstvo da Rakijaš pođe u Dalmaciju. Rakijaš i Kvaternik se odlično razumiju, uvjereni u potrebu revolucionarnog rada u Hrvatskoj; Rakijaš upućuje Kvaternika o svojim **»poznanstvima kod austrijske vojske i Dalmatincima uzduž sve Dalmacije stanujućima, kroz koje ćemo imati upliv ne samo u Dalmaciji no i u Bosni i Hercegovini«** (Dnevnik, 17. X 1864). 14. XII. 1864. već je predao Rakijašu četiri dokumenta za ustanak: zakon o pravnim odnosima građansko-kaznenim za vrijeme ustanka, proglas Graničarima, proglas u ustanovljenju narodne vlade, te **»manifest kojim se svrha ustanka spram Beča ustanovljuje i razlaže«.** Rakijaš, kojega kao i Kvaternika prate od djetinjstva kazivanja o iznimnoj sudbini, čita s Kvaternikom Kačića i »La Croatie«, a Kvaternik za nj ispisuje odgovarajuće dijelove Marmontovih uspomena. Rakijaš je prepisivao i spis **»Zašto se dižemo?«**, a dobit će i dekret o svome imenovanju kao **»poglavice svih s ovu i s onu stranu Velebita djelujućih hrvatskih slobodnjačkih četa«**, dok je za sebe Kvaternik izradio punomoć za zastupanje narode vlade u inozemstvu. Još će pridoći **»obrazac prisege, zapisnika, opis barjaka«** i drugo.

Neuspjeh

Usprkos Kvaternikovih upozorenja i opomena, Rakijaš je tek početkom ožujka 1865. napustio Anconu, brodom kapetana Babarovića s otoka Brača, kojem Rakijašev pothvat nije ostao tajna. Kapetanovo mišljenje — i o Garibaldiju — Kvaternik je smjesta prenio Cerrutiju, uz ostalo i ovo: **»... kad bi se Bosna, Hercegovina, Hrvatska, Dalmacija i Slavonija sjedinile, da nema moći, koja bi nas nadvladala — te da i Napoleon dođe, da nam ništa ne bi mogao učiniti«**, a mogli bismo i Austrijance **»k vragu otjerati«** (Dnevnik, 26. II. 1865.). Kvaterniku su dobro došle i Rakijaševe vijesti sa same obale: u okolici Obrovca bilo je hajduka, a među njima i neki Rakijašev znanac. Raspoloženje je antiaustrijsko, ali bi za rad trebalo novaca; zbog nestašice novca Rakijaš nije mogao ići ni u Krajinu, pa o njoj ne može ništa reći. Kvaternik, koji je uvjeravao Cerrutija da je preko kurira u vezi s Rakijašem i obećava skoru akciju, shvatio je da Rakijaš neće moći namaći »domaća sredstva« za svoj rad. Pokušao je, uza sav raniji dogovor s Cerrutijem, da novac ipak dobije, ali se Cerruti pridržavao dogovora i Kvaternik je tako i javio Rakijašu: **kako izgleda za pomoć u novcu iz Italije nema**. Izgovarajući se na neredovite veze između Dalmacije i Ancone, koje da prisiljavaju njegovog čovjeka da »u gori leži bezposlen«, Kvaternik je još početkom svibnja 1865. primio malu pomoć od Cerrutija, ali to je bila i posljednja. On je, u obliku prosvjeda, i priznao da bez novca ne može raditi, inače potpuno svjestan da nije ispunjen uvjet pod kojim mu je pomoć bila obećana — **jer ustanak nije izbio.**

Ususret dualizmu

Cerruti će napustiti Torino tek s obećanjem za pomoć, ali Kvaternik neće posve izgubiti nadu u uspjeh Rakijaševa posla. Ta mu je nada bila uzaludna. Potkraj god. 1864. i čitave 1865. Kvaternik se stalno dopisuje sa Starčevićem, a u dnevniku dosta opširno, iako neredovito, bilježi teme njihovog dopisivanja. Procjene međusobnih odnosa zajednički su im posao. Kad se otvorilo pitanje saziva Sabora, važne su Starčevićeve procjene oko izgleda da se i god. 1865. obnovi stav Sabora iz god. 1861.; Starčević je računao na suradnju mađarona (pismo od 15. V. 1865.). Kvaternik i Starčević slažu se u tim danima u ocjeni Mađara, u vrijeme Deakovog približavanja Austriji. Starčević zapravo priznaje sav Kvaternikov »antimađarski« rad i kaže: **»Čestitujem ti na slavodobiću što ga svetkuješ nad grobom mnijenja koje imadijahu zapadnjaci o slobodoumlju** Mađara« (Dnevnik, 15. V. 1865.). Starčević je tih tjedana javljao Kvaterniku i o određenim osnovama i raspoloženju u prilog Kvaternikova saborskog programa iz god. 1861., pa mu u lipnju Kvaternik javlja svoju želju da bude biran u Sabor. Do srpnja, nakon što je Starčević bio izabran, stigle su vijesti od drugih Kvaternikovih znanaca i prijatelja, a i od samog Starčevića, da za Kvaternikovu kandidaturu nema izgleda. U Starčevićevim procjenama oko obnove stava Sabora iz god. 1861. očito je Kvaternikov rad u Italiji imao važan udio.

Za kratkog boravka E. Kvaternika u Hrvatskoj god. 1865. mogle su se tek izmijeniti najvažnije informacije, a tom je prilikom Kvaternik predao Starčeviću pečat hrvatske narodne vlade, s molbom i preporukom da ga skloni na sigurno mjesto. U danima pred rat god. 1966. i za rata angažirao se Imbro Ignjatović Tkalac u odnosima Kossuth-pariški dvor-talijanska vlada Hrvati-Srbi. S odobrenjem Pariza, a na trošak talijanske vlade, tiskao je brošuru: **Pitanje austrijsko: kome, kako i kada valja riešiti ga. Poslanica braći Hrvatima i Srbima.** Kako se Kvaternik još u proljeće 1865. ograđivao od Tkalca i izjavio da talijanska vlada mora biti između Tkalca i njega, jasno je da je za »jadransku« diverziju god. 1866. bio odabran Tkalac, a Kvaternik eliminiran. Kvaternik je i sada u stalnoj vezi sa Starčevićem, s kojim izmjenjuje misli o prilikama u zemlji i inozemstvu. Kao što je već rečeno, ljeti 1865. Starčević je računao na mađarone u borbi za obnovu saborskih odluka iz god. 1861. No Sabor se god. 1866. izjasnio za »zajedničke interese« s Austrijom, a mađaronski je prvak — grof Julije Janković, s kojim kao da je Starčević najviše računao, »prekrstio ruke«. Poslije rata brzo će sazrijevati austro-ugarski sporazum, rješenje prilagođeno i starijoj i najnovijoj krizi monarhije. Na krizu u monarhiji i računa Kvaternik kada nastoji osigurati boravak u inozemstvu, a na svoj način o tome stanju vodi računa i biskup Strossmayer, koji u pregovorima s Mađarima nije dobio podršku vlade, pa je zato sa svoje strane bio nesklon da sada podržava vladu. U siječnju 1867. Kvaterniku javljaju da je Strossmayer podupro njegovu molbu za povratak u Hrvatsku. Starčević mu pak šalje adresu Ante Rakijaša u Italiji, koji je opet jednom pobjegao iz austrijske vojske, zajedno s drugom Antonićem, Bribircem. Rakijaš se doskora našao s Kvaternikom, da bi potkraj ožujka pošao ponovno buniti narod u Dalmaciji. S nešto manje sigurnosti negoli 1865., ali računajući na krizu u monarhiji, Kvaternik opet otprema Rakijaša u Split i okolicu. Vijesti iz domovine u vezi sa Strossmayerom smjerale su na to da bi Kvaternik opet mogao pomoći u borbi protiv Mađara; zato Kvaternik upućuje novu molbu za povratak, u želji da utvrdi neće li austro-ugarski sporazum smetati njegovim osnovama. On sâm želio je da se primakne domovini i Rakijašu u času kad se činilo da bi prusko-francuski spor oko Luxemburga mogao izazvati rat. U takvim prilikama — računao je Kvaternik — mogao bi Rakijaš, koji se 7. IV. 1867. javio iz Zadra, štogod započeti. Kvaternik za svaki slučaj sprema **»Manifest Hrvata na Evropu«** i **»Manifest na Hrvate«.** U Hrvatskoj je u to vrijeme već pravaški satirički list »Zvekan« — a Kvaternik ga je redovito primao — žigosao **»austrijsku«** politiku, Strossmayer je bio prošao kroz Milano ne javivši se Kvaterniku, ali su iz Hrvatske stizali i glasovi o ustanku. Donio ih je Ante Jakić, koji je pitao: odakle uzeti novac za ustanak? Kvaternik, koji je upravo s Rakijašem zasnovao narodni ustanak bez ikakve veze i dosluha sa strancima: oglušio se na Jakićeve upite i zapisao: **»Kao da novci, a ne ljudi čine revolucije... Kada je voće zrelo, i samo pada. Revolucije koje (je) potreba kupovati u masama, dakako da rabe novaca; koje idu iz masa, same se hrane«** (Dnevnik, 8. IV. 1867.). Jakić je Kvaternika obavijestio i o tome da se Strossmayer u Firenzi našao s Tkalcem, o čijoj je aktivnosti 1866. god. već bilo riječi. Što je Kvaternik o tome znao ili što mu je Jakić mogao reći, ne znamo. No činjenica je da je »Pozor« 1867. god. bio buntovno intoniran, ali kao da to Kvaterniku za tješnju vezu sa Strossmayerom nije bilo dovoljno. On je doduše izjavio da bi želio razgovarati s biskupom, ali se sa »Zvekanovim« napadima na Strossmayera ne samo slagao, nego je uživao u njima, jer se nadao da će 24 takva broja izliječiti narod od »lepre«. Vijesti o izrazima povjerenja studentske omladine Anti Starčeviću Kvaternik bilježi kao dokaz o prodoru pravaških ideja: smjesta to povezuje s poslom Ante Rakijaša i poziva Starčevića na sastanak **»na međi italskoj«** (30. IV. 1867.), što će Starčević nešto kasnije odbiti.

Kvaternik se 24. VI. sa ženom uputio u Beč, tragom svoje molbe o povratku u monarhiju, odnosno u austrijsko državljanstvo. U razgovoru kod ministra Beusta Kvaternik je uvjeravao da se ne namjerava baviti politikom, iskazao se spremnim da radi za »pomirenje duhova u opće svrhe«, pa je i postigao Beustovu suglasnost da se vrati u Hrvatsku. No hrvatski je kancelar nalazio poteškoću oko Kvaternikova ruskog državljanstva, pa Kvaternik ni do god. 1869. neće dobiti austrijsko državljanstvo, iako je ruska odrješnica stigla u Beč još zimi 1867. Kvaternik je i računao s neprijateljstvom Mađara. Uostalom, još u Beču, putujući kući, upućivao je bečke studente kako valja pobijati Mađare uz pomoć Rumunja; Kvaternik će protiv dualizma agitirati i kod samog Raucha. Osnovu njegove uporne opozicije i otvorenosti bio je i opet račun s razvojem međunarodnih odnosa: Francuska je gubila u rvanju s Pruskom, njezino carstvo u Mexicu slomilo se katastrofalno strijeljanjem cara Maksimilijana, pa ako je htjela zadržati svoj položaj među velikim silama, morala je povesti aktivniju politiku. Istočno pitanje ostajalo je u potpunosti otvoreno za takav posao, pri čemu se austro-ruska opreka na području Turske jasno ocrtavala europskom tisku. Valjalo je čekati da se francusko-pruska i austro-ruska opreka razviju i sazore. Nakon što je Mađarska »abdicirala pred Evropom«, a Italija se nije odrekla niti odricala Istre (Garibaldi, Tommaseo), najpogodniji zaklon za Kvaternika postala je — za nevolju — mađaronska Hrvatska. On će taj zaklon iskoristiti koliko god bude mogao, pa i više od toga.

Giuseppe Garibaldi

Ljerka Kuntić

Obljetnica

Opatija Marku Maruliću

»Dani čakavskog sabora u Liburniji«

U danima »ČAKAVSKOG SABORA U LIBURNIJI« održan je niz važnih kulturnih svečanosti koje su turističku rivijeru od Rijeke do Plomina — inače kroz cijelu godinu bogatu brojnim glazbenim festivalima, znanstvenim simpozijima i sportskim priredbama — podsjetile da je i hrvatska narodna književnost dio kulturne tradicije i neprekidne aktualnosti i da ona ne bi smjela izostati baš u toj kolijevci hrvatskih pisaca Cara Emina, Drage Gervaisa, Rikarda Katalinića Jeretova i Eugena Kumičića.

U Opatiji je Glavni odbor Čakavskog sabora 30. X. 1971. pripremio svečanu akademiju u čast 450. obljetnice tiskanja **»Judite« Marka Marulića,** prvog umjetnički izuzetnog djela hrvatske književnosti. U dvorani kina »Beograd«, u prisutnosti predstavnika političkog i kulturnog života Rijeke i Istre, te znatnog dijela građanstva, u kojem su riječki sveučilištarci imali istaknuto mjesto, o značenju Marulićeve »Judite« govorio je dr. Marin Franičević. Središnji dio akademije bio je nezaboravan doživljaj suvremenog oživotvorenja drevne hrvatske čakavske pjesničke riječi Marulove u suptilnom nadahnutom recitalu koji je sama priredila, izabrala iz spjeva »Judite« te spojila u čudesnu novu cjelinu dramska umjetnica iz Rijeke Edita Karađole. Ako kažemo samo to da ovaj iznimni stvaralački doživljaj mora vidjeti i čuti i zagrebačka kazališna javnost što prije, dovoljno govori o vrijednosti tog recitala. Posebni doživljaj te večeri bio je nastup Fabijana Šovagovića s izabranim recitalom iz Krležinih »Balada Petrice Kerempuha«, koje je on prožeo novošću svoje autentične glumačke sugestivnosti, interpretiravši ih različito od dosad poznatih (Tako se simboličkim smislom ovih dvaju recitala skladno dopunjuju pjesništvo hrvatskoga sjevera i juga.) Posebni doživljaj bio je i glazbeni intermezzo prvakinje Hrvatskog narodnog kazališta Marijane Radev, koja je izvela popijevke Baranovića, Berse, Gotovca i drugih skladatelja na stihove hrvatskih pjesnika Nazora, Frana Galovića i ostalih, uz glasovirsku pratnju Darka Lukića. Na kraju akademije tajnik Čakavskog sabora Zvane Črnja predao je plaketu **»Marko Marulić«** za godinu 1971. za pjesništvo književniku Dragi Ivaniševiću, koji je tom već tradicionalnom nagradom Čakavskog sabora nagrađen zbog promicanja pjesničkih tradicija čakavske riječi u svojoj izvornoj čakavskoj lirici. Burno pozdravljen, pjesnik Drago Ivanišević pročitao je svoje tri izvrsne čakavske pjesme: »Ol' tercana ol' kvartana«, »Moj did«, te rodoljubnu »Hrvatska«, posvećenu Većeslavu Holjevcu.

U okviru Dana čakavskog sabora održan je i niz drugih vrijednih priredbi i skupova (o znanstvenom skupu — kolokviju o Eugenu Kumičiću, koji je bio središnja točka cijeloga Sabora, podrobnije u posebnom osvrtu). Od ostalih spominjemo još osnivačku skupštinu **»Društva prijatelja Gradišćanskih Hrvata«** u okviru kulturne institucije Čakavskog sabora, koja je održana u Rijeci 28. X. o. g. Za predsjednika tog društva izabran je akademik dr. Marin Franičević. Druga važna manifestacija Čakavskog sabora bijaše osnivačka skupština **Katedre za turizam i kulturu** u okviru Čakavskog sabora, koja je održana u Mošćeničkoj Dragi 29. X. u hotelu »Marina«. Uz sudionike Čakavskog sabora, književnike i prosvjetne radnike, osnivanju su prisustvovali: Antun Bubić, član Izvršnog vijeća Hrvatske; prof. Neda Andrić, predsjednik Općine Rijeka; dr. Ivo Frangeš, predsjednik Društva književnika Hrvatske, i drugi uzvanici i gosti, te domaći turistički djelatnici iz Istre, gornjeg dijela Hrvatskog primorja i kvarnerskih otoka.

M. V.

Prvi spomenik Stjepanu Radiću?

Slaveći 100-godišnjicu rođenja Stjepana Radića — ove je godine u nizu mjesta podignuta ili bista ili spomen-ploča tom velikom hrvatskom rodoljubu.

Mnogi misle, a to su napisali i neki listovi — da do ove godine nije podignuta »niti obična spomen-ploča na kućama u kojima je boravio Stjepan Radić.«

Međutim, već 1938. godine, svega deset godina nakon smrti Stjepana Radića, podignut mu je spomenik u Selcima na otoku Braču. (U istom mjestu podignut je 1914. godine prvi spomenik Lavu Tolstoju).

Ideju za spomenik izložio je klesar Ivan Tonšić. On je darovao sav kamen i platio njegovu obradu, a novčani prilozi za bistu sakupljeni su među Ilečanima u Selcima, Splitu i Zagrebu. Nakon toga se stupilo u kontakt s Antunom Augustinčićem. Poznati umjetnik je izradio brončanu bistu, koja je uz veliku svečanost u rujnu 1938. godine postavljena na veliki mramorni stup.

Ove godine, kad slavimo 100-godišnjicu rođenja Stjepana Radića, trebala se u Selcima održati komemoracija, ali se »nije mogao naći« formalni organizator, pa je 8. VIII. održana samo misa zadušnica. A netko je po noći stavio vijenac na brončanu bistu!

M. S.

Vijesti

MURTER

Predavačka tribina

»Društveni centar« u Murteru otvorio je kulturnu jesen (a vjerojatno i zimu) javnom tribinom nazvanom »Tribina ponedjeljkom«. Na programu tribine nalaze se teme iz raznih oblasti društveno-političkog i kulturnog života.

Dosad su održana tri predavanja. Posjet je, s obzirom na teme o kojima se govorilo, bio zadovoljavajući. Organizatori obećavaju da će predavači uvijek biti stručne osobe. Osobito naglašavaju da će na tribinu dovoditi poznata književna imena.

Građani Murtera s nestrpljenjem očekuju predavanja kao što su: hrvatska povijest, devizni sustav i druga, u ovom trenutku i za Murter aktualna predavanja.

Zaželimo organizatorima puno uspjeha u radu!

I. M.

BETINA

Primjer za isticanje

Betina je mali gradić na otoku Murteru, gradić po broju stanovnika (oko 800) tek treći po redu na ovom otoku, ali zato u mnogo čemu ostalom prvi.

Građani Betine s ponosom ističu Kulturno-umjetničko društvo »Zora«. Nedavno je »Zora« gostovala na »Vinkovačkim jesenima« i svojim izvornim folklorom osvojila najviše aplauza.

Nije nam namjera ovaj put pisati o folklornim uspjesima, nego o drugim akcijama koje ovo malo, ali zato vrlo vrijedno društvo poduzima. Zajedno s turističkim društvom »Zora« se prihvatila i organizacije oko upisa zajma za izgradnju auto-ceste Split—Zagreb. Ako ovakve akcije možda i ne spadaju u programski rad društva, to je svakako vrijedno istaći i kao primjer drugima.

I. Matanović

SLAVONSKI BROD

Obnovljen »Davor«

Nedjelja, 24. listopada 1971. godine, dan je ponovnog rođenja nekad slavnog Hrvatskog pjevačkog društva »Davor« u Slavonskom Brodu. Pjevački zbor koji je diljem domovine pronio slavu svoga grada, u poratnim je godinama prestao djelovati zbog raznih, no sigurno ne opravdanih razloga. Poslije »Davora« Brod nije nikada ništa značajnije imao u toj vrsti umjetnosti. Bilo je bezuspješnih pokušaja da se stvori nešto što neće biti »Davor«, no osim pokušaja — ništa više.

»Davor«, ta sentimentalna sveza Brođana s prošlošću, tinjala je u srcima starih Brođana i eto, napokon, u godini kad bismo trebali proslavljati 100. obljetnicu tog znamenitog pjevačkog zbora, možemo javiti radosnu vijest da je »Davor« ponovno rođen. Rođen je na inicijativu Ogranka MH u Slavonskom Brodu i članova koji su shvatili da gradu od 40.000 stanovnika takvo društvo treba.

Na skupštini obnovljenoga »Davora« okupio se velik broj Brođana, zahvalnih na ovom značajnom obolu brodskoj kulturi. Kada je u dvoranu donesena zlatom izvezena zastava, posuđena za ovu priliku iz muzeja, dvoranom se prolomio pljesak, koji je ujedno bio i znak da zastavi nikako nije mjesto u muzeju, nego u rukama naraštaja koji će je znati dalje nositi isto onako čistu i svetu kao u dane kad je bila vezena i predana društvu iz ruku J. J. Strossmayera preko kume I. B.-Mažuranić.

Ogranak Matice hrvatske u Brodu, koji je pokrenuo »Davor«, spreman je za početak i financijski pomoći društvu. On u Brodu ustupa »Davoru« na korištenje svoje prostorije, koje se uređuju, i spreman je u svakom pogledu pomoći novi »Davor« kako bi on opravdao želje onih koji od njega očekuju sadržajan i plodonosan rad.

U nazivu društva ima promjene utoliko što to sad neće biti Hrvatsko pjevačko društvo, nego Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo »Davor«, koje će imati: pjevački zbor, tamburaški, harmonikaški i komorni orkestar, recitatorsku družinu i likovne stvaratelje. Ovime će sadržaj Društva biti bogatiji. Pozdravljen od Stipice Rajkovića, koji je u ime društveno-političkih organizacija poželio »Davoru« plodonosan rad, novi se Upravni odbor obvezao da će svojim radom opravdati povjerenje svih koji to očekuju. Predsjednik novog HKUD-a »Davor« prof. Ivan Fratrić, a tako i stručni voditelji zbora i orkestra J. Jerković, M. Ferić, B. Panti i osamnaest članova UO-a, jamstvo su da će se obećanja ostvariti. Sve se zaboravlja. Zaboravlja se da je NETKO — nakon zabrane »Davora« — partiturama Društva ložio peći, da je zastava stavljena u muzej; zaboravlja se da se htjelo zaboraviti »Davor«. Zaboravlja se to. I bolje. Krenut ćemo iz početka, sigurni u opravdanost našega duga ovom gradu i narodu. Dokaz da Brođani nisu zaboravili »Davor« jest audicija pjevača, na kojoj je formiran zbor od pedeset članova. Inicijatori »uskrsnuća« »Davora«, MH u Brodu, sigurni su da će se uskoro diljem domovine ponovno čuti za rezultate ovoga Društva.

Joža Prudeus

SPLIT

Predsjednik Matice u Splitu

U povodu izlaska knjige »Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća« njezin je autor, prof. dr. Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske, govorio u Splitu o hrvatskom književnom jeziku toga razdoblja.

Njegov je dolazak u Split upriličila Matica hrvatska i Centar za kulturu Narodnog sveučilišta »Đuro Salaj«. Ovaj istaknuti hrvatski lingvist održao je svoje predavanje u maloj dvorani kina »Zlatna vrata«, pa je velik broj ljudi koji su ga željeli čuti ostao na ulici jer u dvorani nije bilo mjesta za sve. Ovo je već drugi put da se predavanje ovog znanstvenika održava u toj maloj dvorani, neprikladnoj za predavanja ovakve vrste. Dakako, ima mnogo prikladnijih dvorana za ovakva i slična predavanja, ali čini se da se organizator nije ni potrudio (!) zadovoljiti barem veći dio onih koji su željeli čuti izlaganje dr. Jonke.

Autor spomenutoga važnog djela na području hrvatskoga jezika najprije se ukratko osvrnuo na razvitak hrvatskoga književnog jezika od samih njegovih početaka do godine 1836. Ovu godinu, naime, uzima kao prekretnicu u dotadašnjem razvitku. Te je godine, kao što je poznato, Ljudevit Gaj iznio tadašnju težnju za ostvarenjem jedinstvenoga jezika za sve Hrvate.

Dr. Jonke je potom opširno upoznao prisutne s razvitkom književnoga jezika od 1836. do naših dana, spomenuvši i svoj udio u stvaranju našega jezika, koji sigurno nije malen. Osvrnuo se na mnoge događaje i mnoga imena vezana uz naš jezik — od toga vremena — preko Vuka Karadžića, Bečkog dogovora, Jovana Skerlića, Maretića, pa sve do Novosadskog dogovora i Deklaracije, govoreći o položaju i nazivu hrvatskoga književnoga jezika. Prisutni su pažljivo slušali dr. Jonku, jer ih je upoznao s nekim činjenicama i imenima, uloga kojih većini nije bila poznata.

Nakon izlaganja nastala je vrlo živa rasprava. Prisutni su postavljali pitanja najrazličitijih sadržaja i tematike. Ipak, najviše se govorilo o događajima novijeg datuma (od Novosadskog dogovora naovamo). Dr. Jonke davao je iscrpne odgovore, koji su često prekidani aplauzom.

J.—Ž. Sedlar

Ninjani ne žele izgubiti svoju kulturnu ostavštinu

U »Slobodnoj Dalmaciji« br. 8262 od petka, 8. listopada 1971. g., pod naslovom »Rasprava o zadarskoj izložbi sakralne umjetnosti« saznajemo da će pojedini vrijedni predmeti iz Nina, kao i mnogi drugi dosad, morati napustiti Nin. Dolaze li time ostaci kulture starohrvatske prijestolnice u pitanje? Nin je ponos i simbol svakog poštenog Hrvata.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti sa sjedištem u Zagrebu donosi odluku da se relikvijari iz Nina prenesu u Muzej sakralne umjetnosti u Zadar. U tome su prednjačili dr. Vjekoslav Maštrović i mr. Marijan Grgić. Postavlja se pitanje je li Nin uopće vrijedan svog značenja.

Upravo 3. listopada ove godine u Ninu se osnovao Ogranak Matice hrvatske, koji po svom programu iznesenom na osnivačkoj skupštini ima glavni zadatak da za kulturno blago nađeno u Ninu poradi da bude i izloženo u samom Ninu.

Područna zbirka Arheološkog muzeja u Ninu raspolaže s bezbroj gipsanih odljeva, a originali su rasuti diljem naše domovine i Europe (Zadar, Split, Zagreb, Beč, Venecija i drugdje).

Dr. Vjekoslav Maštrović založio se na osnivačkoj skupštini Matice hrvatske u Ninu da kulturne vrijednosti koje su nađene u Ninu budu i vraćene tom drevnom starohrvatskom gradu. Međutim, pročitavši članak objavljen u »Slobodnoj Dalmaciji« od 8. listopada saznali smo da baš on nastoji na odnošenju tih vrijednosti iz Nina.

Za vrijeme II. svjetskog rata Nin su pokušali osiromašiti okupatori (Talijani); međutim, građani Nina izložili su svoje živote opasnostima i kulturno blago zakopali u katedrali Sv. Asela. Zar da baš sada, kad Hrvatska poslije toliko stoljeća upotpunjuje svoju državnost (zadnji put ju je imala kad je upravo Nin bio glavni grad), žele Nin potpuno osiromašiti?

10. listopada ove godine revoltirani građani Nina još su jednom pokazali veliku ljubav prema svojim duhovnim i kulturnim vrijednostima izišavši ispred katedrale Sv. Asela, smatrajući da je zadarski nadbiskup msgr. Marijan Oblak došao s namjerom da njihove relikvijare odnese u Zadar. Zaneseni velikom ljubavlju prema svome blagu, neki su se počeli neodgovorno ponašati, a u takvoj situaciji nije bilo moguće iznijeti pravi razlog dolaska nadbiskupa (on je došao sa sasvim drugom svrhom).

11. listopada 1971. g. održan je javni skup u katedrali Sv. Asela kome je predsjedavao župnik Srećko Frka-Petešić, koji je pročitao svoju izjavu o navedenom događaju. Izjava ninskog župnika osvijetlila je cijeli događaj i Ninjani su je u cijelosti prihvatili. Skupu u katedralnoj crkvi bili su nazočni: predsjednik SSRN Nin Ante Ljubičić, sekretar osnovne organizacije SK Mate Čvrljević, predsjednik SUBNOR-a Šime Ljubičić, predsjednik Omladinske organizacije Jakov Šalov, predsjednik Mjesne zajednice Ante Ćurko, tajnik Ogranka MH prof. Božo Kera, te velik broj građana Nina. Na skupu su se za riječ javili mnogi diskutanti, koji su se jednoglasno založili da sve ninske znamenitosti koje su pronađene i koje se ubuduće pronađu — ostanu u Ninu. K tome, valja poraditi da se predmeti koji se nalaze u zbirkama izvan Nina vrate natrag. Svi su se nazočni složili da se odmah pristupi skupljanju potrebnih sredstava za postavljanje trezora.

J. PIJACA i B. LJUBIČIĆ

GOSPIĆ

Muzej »Lika« traži pomoć

Gospićki Muzej »Lika« nedavno je teško nastradao. Plamen koji je zahvatio staru drvenu konstrukciju zgrade u kojoj je smješten muzej uništio je velik dio materijala i uništio više zbirki i muzejskih postava. Najteže je u požaru stradala Arheološka zbirka. Ukupna šteta iznosi preko 400 tisuća novih dinara.

S tim u vezi Muzej »Lika« traži pomoć od svih Ličana i drugih koji su voljni pomoći plemenitu akciju obnavljanja uništenih zbirki znamenitih u povijesti ovog dijela Hrvatske. U tom smislu otvoren je radi prikupljanja pomoći Muzeju »Lika« i poseban **žiro-račun kod Službe društvenog knjigovodstva u Gospiću pod brojem: 319-8-200,** pa građani i radne organizacije mogu svoju pomoć uplaćivati na njega.

Očekuje se da će pomoć Ličanima prvenstveno dati Muzejski dokumentacioni centar u Zagrebu, zatim Arheološki muzej u Zagrebu, Muzej narodne revolucije u Zagrebu, i Regionalni zavod za zaštitu spomenika u Zagrebu. Pomoć se očekuje i od svih radnih organizacija s ličkog područja i iz drugih krajeva Hrvatske i Jugoslavije.

NIKOLA BIČANIĆ

ZAGREB

Zavičajni klub Kuprešana

Na osnivačkomu saboru ZAVIČAJNOG KLUBA KUPREŠANA, 24. listopada, dvorana studentskog doma »Nina Maraković« bila je dupkom puna, premda na Hrvatskomu sveučilištu u Zagrebu iz tog kraja studira samo 20 sveučilištaraca, »koji tek pridolaze u zadnje dvije godine«. No u Zagrebu živi 200 obitelji Kuprešaka. U uvodnom je referatu **Tomo Dumančić** naveo temeljne probleme svoga zavičaja, označivši tako potrebe i područje Kluba: »Kupres nema toliko nužne kvalificirane kadrove, i dok su oni na Kupres dolazili iz drugih republika, Kuprešani su morali napuštati svoj zavičaj. Unitaristička ludost htjela nam je nametnuti osjećaj kompleksa i krivnje za grijehe koje nismo počinili. Klub želi upoznati stvarno stanje općine i vratiti svoje stručnjake, da djeluju i pridonose vlastitim radom narodu kupreškog kraja. Nastojat ćemo oko stipendija i kredita za kupreške studente, te analizirati društveno-politička zbivanja. Znademo da će naš rad naići na oporbu zastarjela mentaliteta i preživjelih struktura, kojima novi povijesni hod izbija tlo pod nogama, te oni već unaprijed očituju bojazan u dobronamjernost naše akcije. Bez obzira na sve oporbe, naš je put jasan, nadahnut je povijesnom X. sjednicom CK SKH i SK Jugoslavije, i pridonosit ćemo, u dosegu svojih skromnih moći, istinskoj politici jačanja socijalizma u našoj zemlji.«

Branko je Čolić doputovao s Kupresa, prenijevši roditeljske poruke, govoreći o pradjedovskoj težnji da djeci omoguće školovanje. Pomalo se diskusija ražarila, posvjedočivši mnoštvo problema: od opadanja broja žitelja do ucjena poradi upisa u Maticu hrvatsku. No ponajviše se zborilo o općinarima, koji se nisu odazvali pozivu da pribivaju utemeljenju Kluba, te je **Ante Lukač,** predsjednik zavičajnoga kluba Duvnjaka »Tomislav«, upozorio na potvore i unaprijedne osude, kakve su pretrpjeli svi zavičajni klubovi studenata iz Herceg-Bosne.

Na kraju je prof. **Grgo Pejinović** izmamio dug pljesak, govoreći o svrsi zavičaja: »Svaka seoba s Kupresa ili iz Ramske doline doimala me se bolno. Nisam mogao djeci izravno govoriti, ali se razgovaralo i očima i srcem. Vama je Kupres zavičaj, i nitko vas otamo neće moći goniti. Valja se vratiti . . .«

U Upravni je Odbor Kluba izabrano sedam članova: **Tomo Dumančić, Stipo Keškić, Dragan Janković, Drago Mioč, Ivo Ćurković, Marko Čolić i Leon Ivančić.**

Josip je Planinić prenio dobre želje kolega iz Sarajeva, a nazočne su Kuprešake pozdravili **Čičak i Budiša.** Sa zborišta je poslan pozdravni brzojav **Branku Mikuliću i Savki Dabčević-Kučar.**

YU25%

MEĐUKONGRESNI ZAPISI (3.)

zašto u zagrebu nema satire a tko kaže da je nema
znam tko kaže
lažu
pa sad malo sam možda pretjerao ali pretjeraše i oni pa nikom ništa a beogradskim izdavačima kredit na tri godine i zdrav duh njihov u zdravom tijelu mislim na sportsku dvoranu
a nama malo
crnog humora
i satiranja
i tako se kod nas mogla godinama objaviti i najoštrija satira
ako je ispod pisalo
prijevod sa engleskog
a lola bekrija je uvijek pitao objekte svoje satire gdje ih najmanje boli i s markom r je igrao preferans a s milijunima gledatelja se poigravao i izigravao hrabrog
srećom crni snijeg je davno okopnio i nema više jednosatnih reklamnih emisija za čvrstu ruku
i plavu
a u beogradskim novinama najčešće i najviši hrvatski rukovodioci govore ekavski
svi
i oni koji inače miješaju
ali ima i ijekavski kad citiraju stefanovića karadžića vuka
ali izbjegavaju
ne vuka
o vukovu da ne govorimo
a kažem ja njima
sad ne mislim njih nego ove
a kažem ja njima zagrebačka bi koncertna dvorana već davno bila gotova da je izabrana sretnija lokacija a kažu oni meni kad mi nemamo koncertnu dvoranu ne možemo svirati a kažem ja njima ali ne morate plesati kako drugi sviraju a kažu oni meni
nije za tisak
čak ni za štampu
a zapravo ako nema para za koncertnu dvoranu neka se izgradi
glazbena
zagrebom se pjesma ori
iz sto grla zborska
ne znaš koja je dvorana ljepša
koncertna ili sportska

(nastavak u 1. nezabranjenom broju)

pajo kanižaj

ZAGREBULJE

Kino – ali s vanjske strane

»Naša kina se tak fino zovu kak da si v Tunguziji, a ne v Zagrebu«.

Za vrijeme nenarodnog režima u staroj Jugoslaviji zagrebački kinematografi imali su manje-više kozmopolitske, međunarodne i prilično otuđene nazive: »Capitol«, »Union«, »Astoria«, »Urania«, »Rex«, »Luxor« i još neke kojih se u ovome trenutku ne mogu sjetiti. To nije bilo čudno jer je između dva rata tako bilo u cijelome svijetu. Film je uvijek asocirao na nešto blještavo, svijetleće, raskošno, iznimno, a sama imenica »kinematograf« privlačila je ljude kao što svjetiljka privlači mušice. Odatle valjda i želja prijašnjih kino-vlasnika da i oni budu na razini svjetskih zbivanja i pomalo snobističkog »glanca« presađenog iz tuđine. Ni jedan film nije u reklamnim najavama bio samo »film«, nego je redovito bio »velefilm« u kojem su, recimo, Spencer Tracy i Heddy Lamar izgarali u »vrtlogu strasti« i »cijenjenim gledaocima odigrali neke scene o kakvima nisu ni sanjali«. Tako vam je bilo nekoć. Istina, neki od tih kino-vlasnika, malo patriotskije, ili lokalpatriotskije navudrenih, davali su svojim kinematografima nazive kao »Grič«, »Dom« i »Građanski« u kojima, kao što vidite, nije bio zastupljen samo lokalpatriotizam, nego su bile prisutne i neke malograđanske i sitnoburžujske oznake našeg nesretnog agramerskog mentaliteta. Fuj! Baš smo bili nekakvi malograđanski kmezljivci!

Nakon oslobođenja mnoge stvari na tom području bitno su se izmijenile. Nestalo je ogavnih kozmopolitsko-malograđanskih naziva i pojaviše se novi, koji sve do današnjega dana simboliziraju, rekao bih, borbeno-revolucionarno stanje u našemu gradu. To je u ondašnjem vremenu donekle bilo i shvatljivo, ali ako danas promotrimo taj problem s jednog suvremenijeg stajališta, vidjet ćemo da su neke stvari i u tom sektoru zagrebačkih neprilika prilično zastarjele. Nemam ništa protiv toga da se neki kinematograf zove »Kozara« »Kosmaj«, »Triglav« ili »Sloboda« i shvaćam da takvi nazivi simboliziraju otpor prema okupatoru, ističući i važna mjesta iz narodnooslobodilačkog rata izvan Socijalističke Republike Hrvatske, ali ne mogu shvatiti da nema ni jednog kinematografa koji bi se, recimo, nazivao »Dubrovnik«, »Split«, »Osijek«, »Sljeme«, »Hvar«, »Ilica«, »Lotrščak«, »Dubrava«, »Černomerec«, »Harmica«, »Grič« (bez obzira na doba prije rata), »Kaptol« (opet: bez obzira na klerikalno-mistični prizvuk tog naziva; ipak je to dio Zagreba!) »Maksimir«, »Trešnjevka«, »Zelengaj«, »Tuškanac«, »Zrinjevac« i tome slično. »Malo mi je bedasto« — izjavio je Štef na redovitoj javnoj sjednici za novinstvo »Kod dva goluba« — »da od prek dvadeset i pet zagrebačkih kina ni jedno nema naziv nekog poznatijeg zagrebačkog firtla«. To je doista čudno. Kao da je Ljokijeva administracija već onda razmišljala o potpunoj dezintegraciji, dekroatizaciji i »dezagrebizaciji« Zagreba! Oprostite, ali to nije samo čudno — to je zapravo monstruozno. U Ljubljani, Beogradu, Sarajevu, Titogradu, Skopju, Prištini, Novome Sadu, ili ako hoćete u Hamburgu, Frankfurtu, Londonu, Zurichu ili New Yorku postoji barem jedan kinematograf koji nosi naziv neke poznatije gradske četvrti, odnosno predjela. U to sam duboko uvjeren. U Zagrebu nema ni jednoga. Ne računam kinematografe narodnih sveučilišta koji se mogu zvati, recimo, »Kino narodnog sveučilišta Peščenica«. Ne računam ni kino »Kustošija« »Remetinec«, »Sigečica« i »Sesvete«. To ne spada u ovu priču.

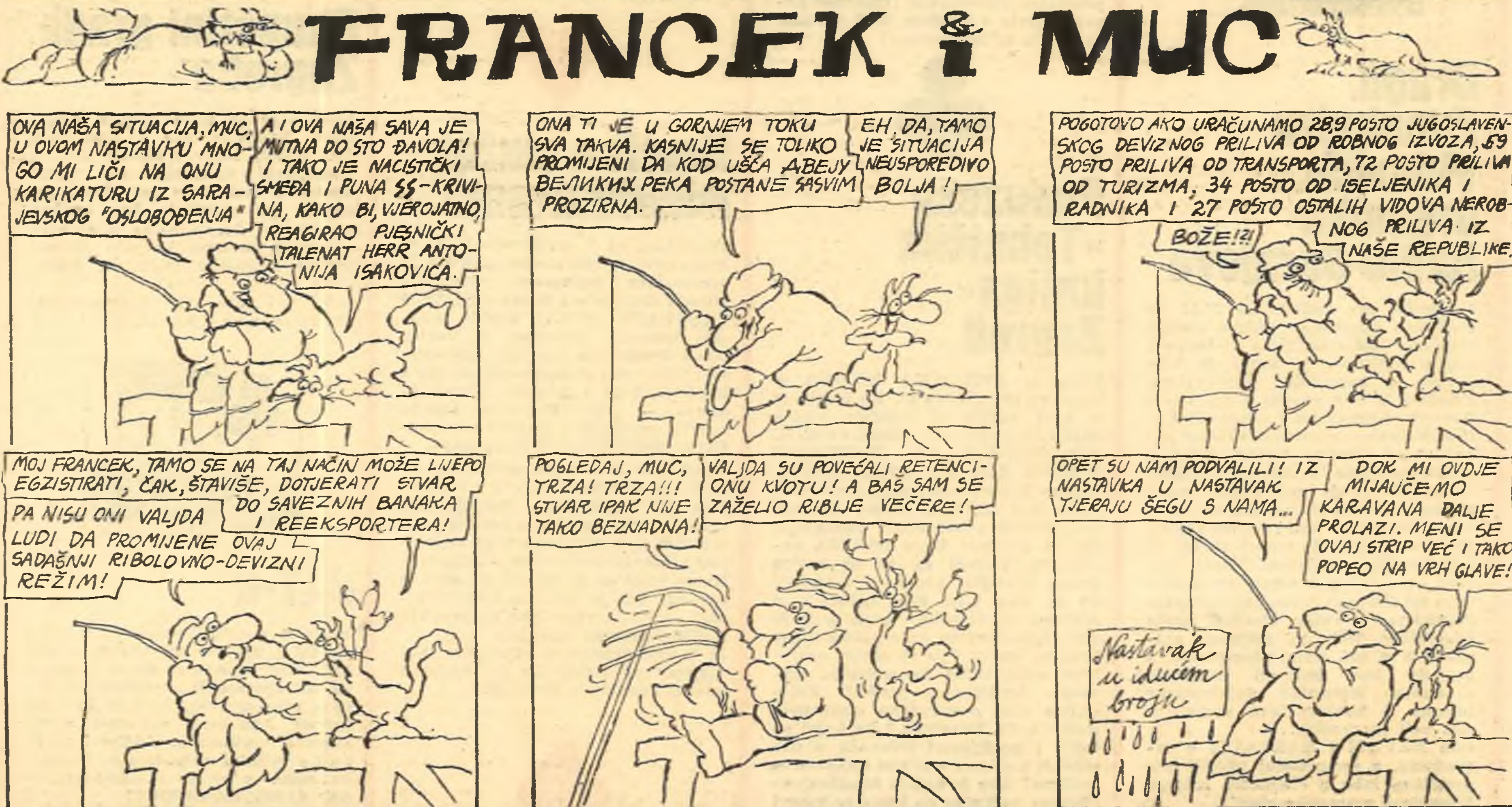
A s druge strane, teško je zamisliti — uzmimo jedan takav primjer — neki noćni bar koji bi se nazivao »Mikleuš«, »Pleternica« ili »Podravska Slatina«. Ruku na srce, to više ne bi bila dobroćudna folklorizacija anemičnog gradskog života, nego čisti idiotizam. Slična je stvar i s kinematografima. Teško se oteti dojmu da u tim nazivima kina, noćnih lokala i sličnih ugostiteljsko-zabavnih ustanova ima nešto od kozmopolitizma, lažnog sjaja, staniola, posrebrenih balustrada, zvučnosti i napirlitanosti. Što se Zagreba tiče, dobro je da se malo izbrisala ta predratna kičerska pozlata nekih imena i naziva, ali nije dobro da se to učinilo s takvom ljokističkom dosljednošću, nesnošljivošću i mržnjom prema svemu što ima kakvu-takvu tipično zagrebačku tradiciju. Nije to više pitanje nikakvih obzira prema nekim časnim evokacijama i ljudima, nego je to pitanje načela i korektnog odnosa prema Zagrebu koji je, nadamo se, već odavno isplatio neke tobožnje »grijehe iz prošlosti«. To ne smijemo zaboraviti!

ZATO: ŠALJITE PODUZEĆU »KINEMATOGRAFI« U ZAGREBU ODGOVARAJUĆE PRIJEDLOGE ZA PROMJENU NAZIVA NEKIH UGLEDNIJIH ZAGREBAČKIH KINEMATOGRAFA! TAKO ĆETE JOŠ JEDNOM POMOĆI ZAGREBU I ODMOĆI LJOKIJU!

Vladimir Vuković

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik«?

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

PITANJA

Predsjedništvu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Hrvatsku javnost zanima čime se može objasniti činjenica da Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, koja bi imala biti najviša znanstvena ustanova hrvatskog naroda, do sada stoji sasvim izvan svih društvenih i nacionalnih zbivanja u najnovije vrijeme i što (izuzev nekoliko njezinih časnih članova koji nastupaju isključivo u svoje ime, a ne i u ime Akademije) do sada nigdje i nijednom nije založila svoj znanstveni autoritet i svoje intelektualne potencijale u prilog ostvarivanja vitalnih težnji i potreba hrvatskog naroda i SR Hrvatske, kao što su to učinili Hrvatsko sveučilište, Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske i drugi. A poznato je na kakve sve smišljene i podmukle zapreke nailazi provođenje tih opravdanih težnji hrvatskog naroda, pa čak i onih koje su već ozakonjene ustavnim amandmanima SFRJ. Glas Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti bio bi, ako ništa drugo, snažna moralna podrška svima koji se u ovom trenutku grčevito bore za političku i gospodarsku ravnopravnost hrvatskog naroda i SR Hrvatske.

Sjećamo se još kako je ista Akademija prilikom ustavne reforme 1963. godine bila organizirala neka javna predavanja i debate, a na jednoj od njih jedan tadašnji Akademijin član — A DA MU SE NI JEDAN OD PRISUTNIH AKADEMIKA NIJE SUPROTSTAVIO — utvrdio je, sasvim unitaristički, da su Hrvati i Srbi jedan narod i da bi to moralo biti na neki način i Ustavom označeno. Pitamo vas stoga: možemo li sadašnju potpunu šutnju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dovesti u vezu s ovim nimalo znanstvenim i politički veoma sumnjivim istupom jednog akademika? Važno je to znati, jer o tome uvelike ovisi ugled ove stoljetne institucije u redovima hrvatskog naroda!

Ako laže koza, ne laže rog

Prema izvještaju »Tanjuga«, na konferenciji za novinstvo u Saveznom zavodu za statistiku »novinari su zamolili Latifića da komentira izjavu dra Hrvoja Šošića da, ne postoje potrebni podaci, odnosno da mi uopće nemamo elemenata za raspravu o takozvanim čistim računima, jer postoje statistike o prometu paprike, ali o izvozu i uvozu po republikama ne postoje'. Ne upuštavajući se u komentiranje te izjave, dane na skupu zagrebačkih studenata, Latifić je istakao da se podaci o vanjsko-trgovinskoj razmjeni svih republika objavljuju svaki mjesec u 'Indeksu' Saveznog zavoda za statistiku, na strani 7. 'Indeks' je dostupan svim jugoslavenskim građanima, pa iznenađuje da dr Šošić to ne zna.«

Savezni zavod za statistiku ne samo što ne objavljuje podatke o uvozu i izvozu po republikama u Statističkom godišnjaku Jugoslavije (opseg 700 stranica), već njegov direktor Ibrahim Latifić obmanjuje javnost. Donosimo faksimil str. 7 publikacije »Indeks«, po kojemu se vidi kako NIJE ISTINA da se (u »Indeksu« na 7. str.), kako kaže Latifić, svakog mjeseca objavljuju »Podaci o vanjsko-trgovinskoj razmjeni svih republika«.

Objavljuju se podaci samo o izvozu ali ne i o uvozu, pa je upravo zbog toga Šošić i rekao da nema elemenata za raspravu o tzv. čistim računima. I to u isto vrijeme dok se objavljuju podaci o prometu na malo i otkupu velikog broja artikala po republikama, a jednako tako i potpuni podaci o uvozu i izvozu npr. za Mali ili Tajland, i to vrlo pregledno, tako da se na jednom mjestu može vidjeti kretanje vanjskotrgovačke razmjene kroz više godina za svaku zemlju.

Latifić ne objavljuje ni podatke neophodne za devizne bilance republika. Jednako tako ne objavljuje ni podatke o našim radnicima u inozemstvu, a njihov je popis tako loše organizirao u travnju ove godine da su dobiveni pogrešni podaci. Nije li drug Latifić ipak plaćen upravo za to da organizira prikupljanje i objavljivanje svih tih podataka?

Javni auto-saobraćaj										
Avgust 1971. u mil.	(674)	85	31	137	82	(147)	192	133	55	4
Januar-avgust 1971. u mil.	(4 711)	552	176	935	573	(1 166)	1 309	923	358	28
Avgust 1971/ø 1970.	(121)	123	148	122	130	(111)	121	122	117	133
Indeks nivoa¹)	(114)	106	107	110	123	(119)	112	116	103	127
SPOLJNA TRGOVINA										
Izvoz										
Avgust 1971. u mil.	2 250	250	25	623	76	433	843	610	212	21
Januar 1971. u mil.	16 938	1 739	195	4 782	831	3 056	6 333	4 712	1 476	145
Avgust 1971/ø 1970.	107	113	96	103	75	117	109	101	137	140
Indeks njvoa¹)	107	106	92	107	99	108	107	102	126	123
UNUTRAŠNJA TRGOVINA										
Promet na malo										
Avgust 1971. u mil.	(7 977)	(1 087)	(187)	(2 221)	(491)	(1 233)	(2 758)	(1 801)	(783)	(174)
Januar-avgust 1971. u mil.	(55 862)	(7 283)	(1 225)	(15 174)	(3 319)	(8 577)	(20 284)	(13 451)	(5 629)	(1 206)
Avgust 1971/ø 1970.	(136)	(143)	(145)	(140)	(145)	(138)	(128)	(124)	(135)	(135)
Indeks nivoa¹)	(133)	(135)	(131)	(132)	(136)	(133)	(132)	(130)	(138)	(130)
Otkup poljoprivre)nih proizvoda										
Avgust 1971. u mil. din.	(1 667)	(95)	(20)	(363)	(100)	(178)	(911)	(298)	(565)	(47)
Januar-avgust 1971. u mil. din.	(10 354)	(558)	(67)	(2 134)	(695)	(1 186)	(5 714)	(1 776)	(3 791)	(147
Avgust 1971/ø 1970.	(150)	(154)	(227)	(143)	(118)	(140)	(158)	(156)	(154)	(269)
Indeks nivoa¹)	(134)	(129)	(112)	(124)	(114)	(133)	(141)	(128)	(149)	(137)
UGOSTITELJSTVO										
Promet u gostiteljstvu										
Avgust 1971. u mil. din.	(1 400)	(105)	(80,0)	(745)	(39,0)	(180)	(251)	(185)	(55,0)	(11,0)
Januar-avgust 1971. u mil. din.	(6 445)	(671)	(291)	(2 575)	(220)	(1 003)	(1 685)	(1 251)	(360)	(74,0)
Avgust 1971/ø 1970.	(218)	(155)	(329)	(318)	(184)	(174)	(139)	(138)	(143)	(142)
Indeks nivoa¹)	(128)	(129)	(142)	(131)	(130)	(124)	(121)	(120)	(124)	(127)

¹) Januar-avgust 1971 : januar-avgust 1970.

7

Drugu Zvonimiru Vidoviću, uredniku Radio-Sarajeva

8. ožujka ove godine, od 23,04 do 23,20 sati imali smo priliku slušati emisiju Radio-Sarajeva »Tragovi starih kultura«, u kojoj je bilo govora o humačkim franjevcima. Posebno je bilo govora o fra Lovri Sitoviću Ljubušaku i njegovoj Latinsko-ilirskoj gramatici. Citiran je i predgovor njenom trećem izdanju, objelodanjenom u Mlecima godine 1781.: »Moj dragi i mili štioče, nemoj se čuditi ovomu momu, ako ne i malahnu trudu; jer kad razumiš razlog, jur je tebi očito da mnozi narodi, to jest Frančezi, Italijanci, Nimci, Ungari, i druzi, lašnje nauče gramatiku nego mi (Hrvati), jerbo oni štampaju gramatike u svoje vlastite jezike istomačene, jerbo mi neimamo gramatikah u naš jezik istomačenih. I premda jesu kojigodi naučitelji gramatike istomačili deklinacione imenah, i konjugacione verbah u naš jezik (harvaski) . . .»

Ono HRVATI i HARVASKI u zagradama, u spomenutoj emisiji nije pročitano iako u citiranom izdanju Sitovićeve gramatike stoji!

Budući da ste Vi redigirali spomenutu emisiju, postavljamo Vam pitanje: je li ispuštanje HRVATSKOG IMENA nužna posljedica odredene politike Vaše ustanove? Ili ste hrvatsko ime dali ispustiti Vi da Vas netko ne bi proglasio hrvatskim šovinistom? Ili — možda — da hrvatskim šovinistom ne bi bio proglašen Hercegovac franjevac Lovro Sitović Ljubušak, koji življaše prije više od 200 godina?!

Poduzeću »Tehnička knjiga«, Zagreb

Poduzeće TEHNIČKA KNJIGA iz Zagreba (Jurišićeva ul. 10) izdalo je u ovoj godini II. izdanje knjige POZNAVANJE I ODRŽAVANJE AUTOMOBILA SA TEHNIKOM VOŽNJE dipl. ing. Dušana Lučića. Knjiga je lijepo opremljena, a vjerojatno je i sadržajno dobra. Kupuju je i učenici u hrvatskim gimnazijama za predmet Opća tehnička naobrazba. Budući da je tu knjigu izdalo hrvatsko poduzeće i budući da se ona rabi kao udžbenik u školama SR Hrvatske, kako to da je ona objelodanjena na srpskom književnom jeziku i sa stručnim nazivljem uobičajenim na području srpskoga književnog jezika? Zašto knjiga nije prilagođena službenom jeziku u SR Hrvatskoj? Po kojoj su logici i predgovori izdavača u oba izdanja napisani srpskim književnim jezikom? Ako je knjiga namijenjena čitavom području na kome se govori hrvatski i srpski, zar se nije mogla prirediti i »hrvatska varijanta« uz ovu srpsku?

Za izdavača ovog izdanja odgovara dipl. ing. KUZMAN RAŽNJEVIĆ, a glavni je urednik dipl. ing. ZVONKO VISTRIČKA. Kome će prvi odgovarati za ono što je drugi tako lijepo »uredio«?

Neolit u službi iskorištavanja

»Politika«, od 7. studenoga 1971. za jedan svoj poveći članak izabrala je ove naslove i podnaslove: »Otvorena pitanja društvenog plana«; SISTEM ZAUSTAVIO PLAN«. »Među mnogim spornim pitanjima u Nacrtu plana društvenog razvoja, najdublje su razlike oko ekonomskih odnosa s inostranstvom i pomoći nerazvijenima« — »SR Hrvatska stavila najviše primedbi i najžešće se protivi nekim sistemskim rešenjima«.

Ispod članka s ovim naslovima na istom je mjestu donesena i karikatura na kojoj hrpu divljaka što vijećaju oko oglodalih kostiju promatraju dva civilizatora sa slijedećim komentarom: »—Šta mislite profesore kako to da su ovi još uvek u neolitu? Šta je sprečilo njihov razvoj? — Pa . . . verovatno su predugo tražili sistemska rešenja!«

Je li ovo, drugovi iz »Politike«, Vaš odgovor na Zaključke 22. sjednice Saveza komunista Hrvatske?

Skupštini grada Zagreba

Zbog čega je ulica nastala spajanjem Kukuljevićeve i Radničkog dola dobila naziv Radnički dol? I. Kukuljević Sakcinski ima svoje mjesto u hrvatskom kulturnom nasljeđu, pa zaslužuje bar ovakav znamen — da se jedna ulica zove njegovim imenom. To više što već imamo Radničku cestu (Đ. Đakovića).

Hoće li, i gdje, grad Zagreb dobiti ulicu s imenom I. Kukuljevića?

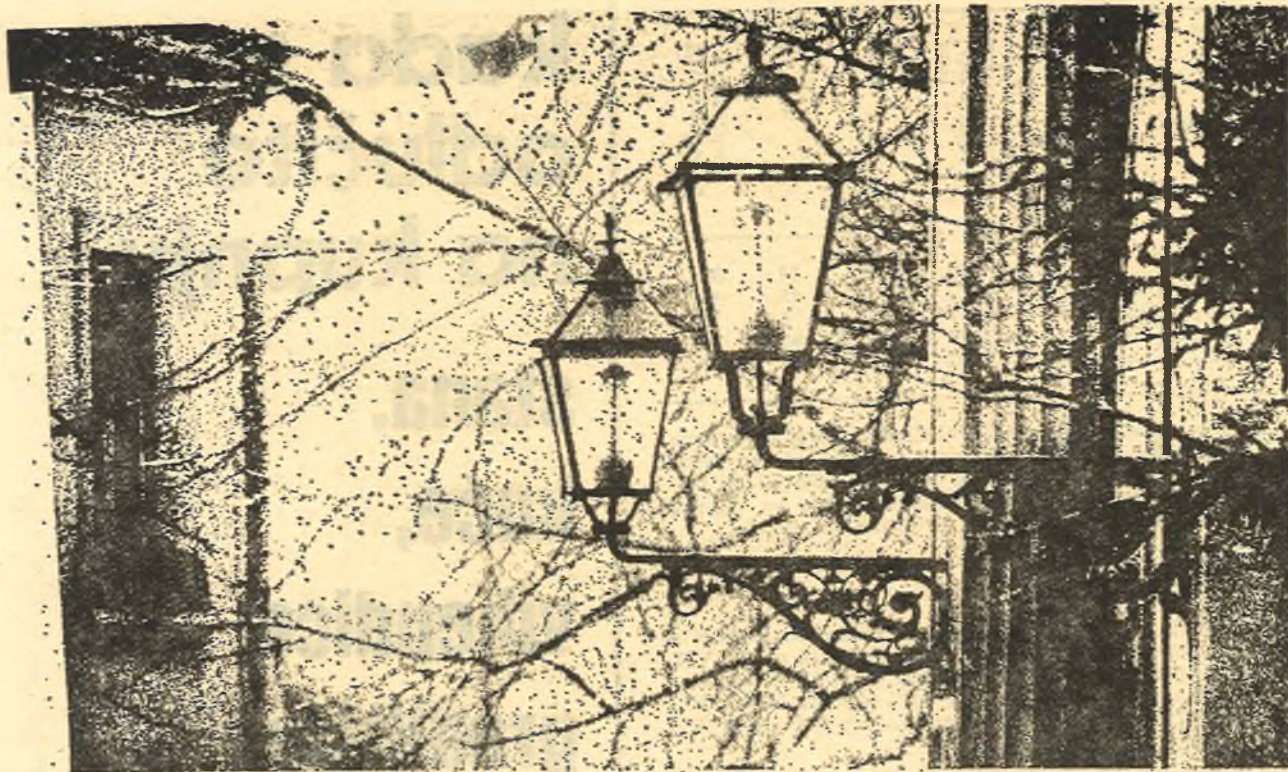
JAT-u

Već smo u nekoliko navrata pisali o čudnoj i uporno provodenoj praksi JAT-ovih poslovnica da se oglušuju na sva upozorenja u pogledu leksike koju rabe u našoj sredini. Evo još jednog JAT-ovog »bisera«: usred Zagreba vozikaju se JAT-ovi autobusi s velikim natpisima na bočnim stranama, a glase: JUGOSLOVENSKI AEROTRANSPORT!

PITAMO: Bi li vam doista bio prevelik izdatak da »o« natpisima autobusa promijenite u »a«?

ZAGREB, ZAGREB...

GLEDAMO LI NA POVIJEST OVOG GRADA, VIDJET ĆEMO DA JE ON NASTAJAO I RASTAO USPRKOS I USUPROT HIROVITOM VREMENU I HIROVITIM LJUDIMA

Zagreb je jedini grad, jedini pravi grad za Hrvate. Svi ostali hrvatski gradovi samo djelomično ili u ovom ili onom vidu nose cjelokupnu hrvatsku dušu u sebi. No duša ovog naroda, sa svim ožiljcima, sa svim izdajama, bolima, prevarama i bludnjama, slegla se u ovaj grad podno Medvednice. Stoga ne prezrite ovaj grad; samo u njemu imate nade da se prepoznate, samo u njemu, i to na trenutak, živi prastara i luda hrvatska nada. Samo u Zagrebu i nigdje više možete vidjeti svoj unezvjereni hrvatski obraz. I to ne na dugo i precizno. Vidite ga na trenutak kao blijesak u očima žene koju volite. Vidite ga onda kad za to viđenje platite, i to krvavo platite. Možete vi, dragi moji, ako ste Hrvati, pristati ponekad na lažne slike sebe samih širom svijeta. Znači li to da niste izdržali? Priznajem — teško je izdržati. No nije li bolje izdržati i nazreti svoj lik tek ponekad i tek toliko da se ne pomahnita? To što nas uvijek tjera da se ovamo vraćamo, ta ukleta pupkovina spoznaja živi u ovom gradu i, vjerujte mi, neće nikad umrijeti.

Stvari dakako vrijede samo onoliko koliko vrijede. Mi često plaćamo surogate fiktivno jeftinim cijenama. Prava za nas samo je jedna žena i pravi za nas samo je jedan grad. Znam toliko Zagrepčana koji se nisu rodili ovdje. pod ovim najčešće sivim nebom što zaklanja sunce, budi sjetu i uznemiruje unutrašnjost. No svi ti Hrvati, došli oni s juga ili sa sjevera, dobauljali su u ovaj grad sluteći sebe. sluteći prikriven i daleki smisao. Nikad nisam vjerovao u internacionalne i apatridne istine. Istine ili su obojene krvavom prisutnošću trenutka i mjesta ili ih nema.

Jedna od najprisnijih knjiga o Zagrebu ponovno je izišla ovih dana. Napisao ju je već 30 godina mrtvi Đuro Szabo. Nježna je i pametna, precizna i nadahnuta ta knjiga. Ono što se zove topografijom duha, to eto sadrži ova knjiga: topografiju zagrebačkog duha. Između redaka nazirete ukleti tijek kontinuiranog diskontinuiteta. Nazirete somnambule koji su, uvijek nanovo opčarani prisutnošću pritajene i zakrivene duše ovog grada i ovog naroda, iznova povjerovali da ništa nije izgubljeno i da sve može i mora nanovo započeti. »Osvanuo je nenadano, osvanuo je u teškim vremenima — tä, konačno, koja vremena nisu bila Zagrebu i svemu hrvatstvu teška?! Malen narod, smješten na prometnim putevima, za kojim su vrebali i vrebaju i vrebat će svi ti 'mili' i 'nemili' susjedi«.

»Dakle, 'Zagreb' je prvotno ime biskupskoga grada, a tako je ostalo kroz stoljeća. Tu i u Vlaškoj ulici vršio je vlast biskup, a kaptol u kasnije osnovanoj Novo Vesi.«

»Nu, još je opasnija od svih elementarnih nesreća bila ljudska nedotupavost.«

Tako, eto, piše Gjuro Szabo u svojoj knjizi »Stari Zagreb«. Što reći danas kad se ovaj grad provincijalizira, što reći da nas kad se tupo širi divljenje gradovima koji nemaju duše, a ako je imaju, ona je u novcu i vlasti. Zagreb je danas nagrđena i silovana ljepotica koja s dostojanstvom zaklanja svoje oskvrnjene grudi. No neka mi nitko ne kaže da je igra gotova, ona tek počinje.

U Zagrebu se ne živi žestoko

Žestine dakle— spasonosne, samosvojne i estetički i moralno opravdane žestine stvaranja i življenja — u Zagrebu nema još na vidiku. Znači li to da treba odustati kao što su mnogi odustali ostavivši zauvijek grad u kojem su mogli i morali postati ono što treba da budu: slobodni ljudi? Treba li se, dakle, usidriti u onu prokletu i uvijek prisutnu hrvatsku raspolovljenost o kojoj govore oni koji poznaju hrvatsko biće, oni koji žive sudbinu tog bića, oni koji iskazuju njezin okvir? Nije slučajno što su južni Hrvati došavši u svoj grad, s mora u maglu, najtemperamentnije živjeli i nosili se s prokletstvom i blagoslovom grada pod Medvednicom, grada koji bi što se maglâ tiče mogao. i to s razlogom, preuzeti primat Londonu. Govoriti bi dakle trebalo o zagrebačkoj, a ne o londonskoj magli. Književnici su, dakako, oni koji izražavaju ono što se živi i ono što živimo. Jozo Laušić je svojom »Klačinom« opet podsjetio na raspolovljenost i tragičnost hrvatskog duha bez obzira gdje taj duh našao geografski i lokalni okvir za tragičnu i samrtnu igru svojih suprotnosti. Čitajući Laušićevu priču o dva brata od kojih svaki u sebi nosi s istom strašću svijet onog drugog. mislio sam o Zagrebu, mislio sam o tome kako je Zagreb ipak ponajviše i najmračnije u svom zametku destruiran od onih koji ga naseljuju. Ne mogavši podnijeti rasutu i prigušenu svjetlost zagrebačkog neba, ogorčeni i usamljeni, najteže su udarce Zagrebu davali oni koji su se, izgleda, već rodili otrovani. Govorimo o otrovu, jer nije li otrov htijenje koje i svrhu i cilj svog postojanja pronalazi samo u gledanju unatrag, da bi se poput hipnotizirane žabe najednom zapjenjeno i neurotično pljunulo na sve što je stoljećima građeno, na sve što je dobilo plemenite obrise vremena koje je iskušalo i ljepotu i svrhu? Pogleda unaprijed u ovako otrovanome nema ni za lijek. Istina je pak, pogledamo li malo na povijest ovog grada, pa i naroda, istina je da su uvijek i gotovo u potpunosti imali pravo oni koji su slutili i gledali unaprijed. Poslije rata Zagreb nije imao ljudi koji slute i gledajući unaprijed grade trenutak u kojem žive. Mislim ovdje na vizije. Jedini svijetli i na žalost kratkotrajni primjer takvog čovjeka i takvog mišljenja bio je Većeslav Holjevac. On je grad vidio preko Save, i ovaj grad. ma koliko mi bili nezadovoljni načinom, prekoračio je i obgrlio Savu. Ima li išta prirodnije nego što je Zagreb na rijeci? Ova rijeka pripada ovom gradu, on nije grad bez nje. Ne treba maštati, treba sagraditi kejove uz Savu. Treba posaditi lipe i topole ulicama koje vode na rijeku. Treba pustiti one koji se vole i one koji vole živeći da sagrade ovaj grad ,treba ostvariti njegov slućeni oblik, njegov prostor ispuniti onim što on očekuje. Zagreb od Medvednice do Posavlja. Taj Zagreb, pun neispunjenih i spriječenih namisli, taj grad lijep toliko koliko nismo zaslužili. Bit ćemo ga dostojni tek onda kad skinemo namaze i prepreke koje stoje pred njim onemogućujući mu da diše. Gledamo li povijest ovog grada, vidimo da je on tako često, čini mi se i prečesto da bi to ostalo bez posljedica, nastajao i rastao usuprot nekome. Previše odvinjavanja i lukavosti treba da bi se živjelo. gradilo, mislilo i voljelo usuprot. Živi li se i gradi često i predugo usuprot, deformiraju se i geni u novorođenima. Takva situacija može biti sjetna i interesantna u svojoj dekadenciji, ali ona ne obećava budućnost, a samo se o njoj radi i samo je ona u pitanju. Thomas Mann je uostalom s pravom govorio da je za literaturu jedino zanimljivo ono što je dekadentno. Zanimljivo, dakako, ponajviše zbog toga što nam ta sjena i sjetnost dekadentnosti budi glad i čežnju za svijetlim i budućim.

Između smrti i lišća

Nedavno je umro hrvatski pjesnik Josip Pupačić i još uvijek su svježe emocije i sućut za njegovom blagom i ljudskom pojavom.

Čitajući njegovu zadnju zbirku, zbirku u koju je htio i uspio sabiti sav onaj »jalovi sjaj«, svoju očajnost i nadu, naišao sam na pjesmu o Zagrebu.

SIROMAŠNI BOGATAŠ

»Uoči rata, sredinom 1939. u gradu Zagrebu je bilo 236.786 stanovnika, a 1970. 570.000 stanovnika ili 2,4 puta više. Stanovništvo grada Zagreba predstavlja 60,23 posto stanovništva regije grada Zagreba (bivši kotar Zagreb), 25,31 posto stanovništva srednjohrvatske makroregije, 12,56 posto stanovništva SR Hrvatske i 2,7 posto stanovnika SFRJ... Jedna od značajnih karakteristika zagrebačke privrede je njena otvorenost prema nacionalnom teritoriju u cjelini kao i vanjskom području. Od ukupne vrijednosti proizvodnje zagrebačke privrede 49 posto se realizira na užem području grada, 4,6 posto na širem području, 36,7 posto na ostalom području Jugoslavije i 9,7 posto u inozemstvu putem izvoza. Industrija Zagreba 13 posto svoje proizvodnje plasira u inozemstvo, a 49,2 posto izvan gradskog područja na ostalom području naše zemlje... U strukturi privrede zagrebačka industrija ima gotovo jedan puta veće učešće nego beogradska i ljubljanska, dok je podjednako učešće u SRH i SFRJ. Zbog toga zagrebačka privreda u znatnoj mjeri i stvara veći dio svoje novostvorene vrijednosti u materijalnoj proizvodnji. Ovo ilustriraju i podaci da ostvareni dohodak u trgovini prema ukupnoj privredi u Zagrebu iznosi 19:81, Beogradu 24:76, Ljubljani 31:69. Ovakva struktura reflektira se kako na alimentiranje sredstava kroz promet, tako i na njihov odliv van područja grada... Nakon ohrabrujućih rezultata u prvoj godini poslije donošenja mjera reforme, kada se učešće privrednih organizacija u neto produktu povećalo od 54 posto u 1965. god. na 58,6 posto u 1966. godini, dolazi do naglog pada tog učešća: u 1967. na 56,3 posto i u 1968. na 55,3 posto.

Podaci za Jugoslaviju pokazuju da je učešće radnih organizacija u raspodjeli društvenog proizvoda u 1969. godini bilo 61,9 u usporedbi sa 1966. kada je bilo 63,1. U tom prosjeku Zagrebu je 1969. godine ostalo 54,1 ili 7,8 posto manje od prosjeka Jugoslavije.

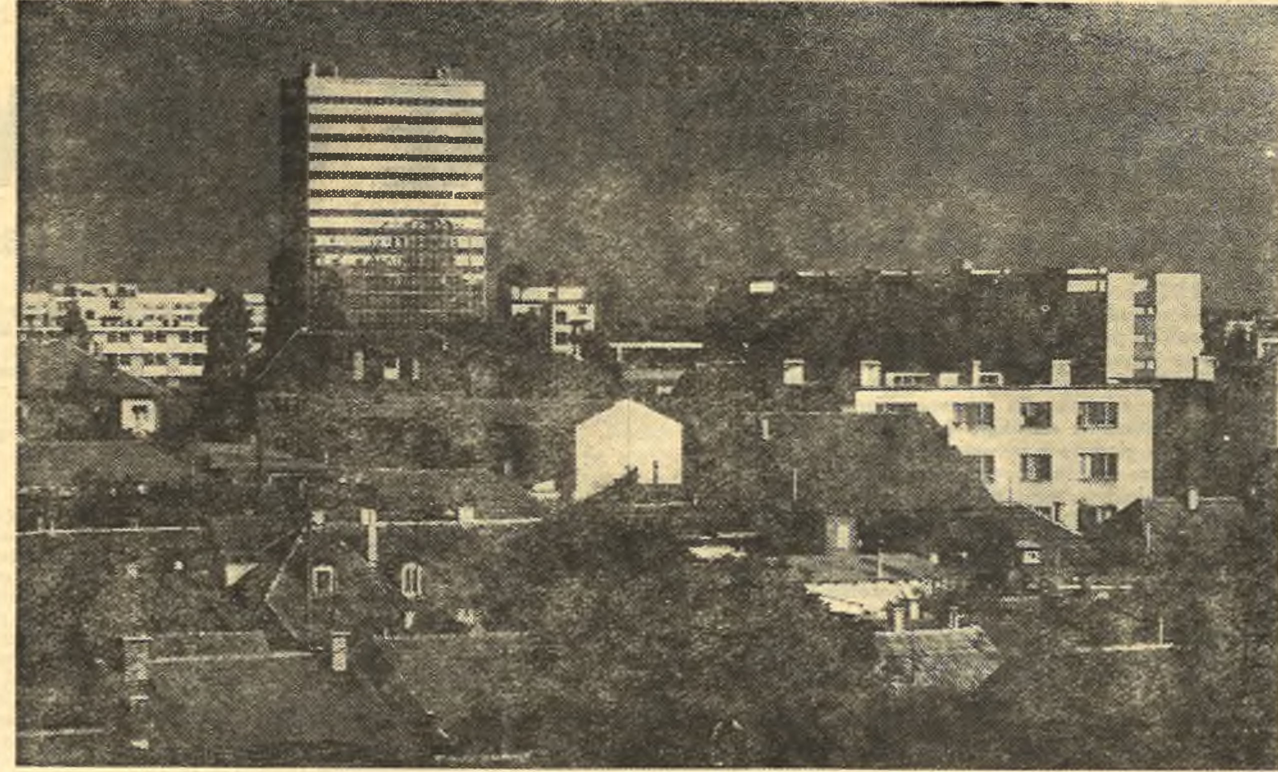
Ovo sve veće zahvaćanje sredstava radnih organizacija od društveno-političkih zajednica govori da nam je kurs razvoja išao obratno od proklamiranog kursa privredne i društvene reforme, obratno od Zaključaka Devetog kongresa SKJ i mnogih drugih zaključaka i rezolucija, a u takvoj općoj situaciji zagrebačka privreda zbog svoje specifičnosti prolazi još teže. Taj se proces nastavlja i u 1970. godini. Zagreb je za prvih pet mjeseci 1970. u odnosu na prvih pet mjeseci 1969. godine dao 34 milijarde i 400 milijuna starih dinara više, od čega federaciji 17 milijardi, Republici 15 milijardi, a gradu milijardu dinara...

UČEŠĆE DRUŠTVENO-POLITIČKIH ZAJEDNICA U OSTVARENIM BRUTO PRIHODIMA NA PODRUČJU GRADA

Godina	Ukupno	Federacija	Republika	Grad
1966.	100	57,3	14,1	28,6
1967.	100	59,8	16,2	24,0
1968.	100	59,3	17,3	23,4
1969.	100	61,0	16,6	22,4

Prema tome, u strukturi od 1966. do 1969. godine rastu sredstva Federacije i Republike, a znatno se smanjuju sredstva grada. Ova tendenca se odražava i na apsolutnom porastu sredstava, jer sredstva Federacije iz grada Zagreba u 1969. godini rastu u odnosu na 1966. godinu za 82,1 posto, sredstva Republike za 93,6 posto, a sredstva grada samo za 39,3 posto. (Iz knjige: »Aktualna pitanja komunalnog sistema u gradu Zagrebu«, izd.: Skupština grada Zagreba, Zagreb, veljača 1971.)

JA VUČEM ČEMER MAGLE
TVOJIH GORAH
Griče
Tiha tišino uspavanih sanjara
Između zvijezda
Što te gase nad zemljom
O, moja žarka ljubavi
O, moja željo pusta!
Niti te pjevam
Nit plačem;
Ja sam samo tu
Nijem
U tebi
Ovdje
Između smrti i lišća
I promatram i smrt i lišće
I čemer, i maglu, i vjetar
I ništa

Pupačić se rodio u selu Slimenu kraj Omiša u Južnoj Hrvatskoj. Kažu da je selo u kamenjaru, lišća dakle nema. Spominjem lišće jer u ovoj Pupačićevoj pjesmi vrhunac značenja i vrhunac ostvarenosti pjesme nalazimo u stihu: *Između smrti i lišća*. Lišće kao lišće, lišće su otpaci drveća koje se prikriva da preživi zimu. Lišće ima specifičan miris. Lišće ima nevjerojatno mnogo prelijeva. Zagreb ima ulica koje nemaju lišća; međutim, Zagreb nije Zagreb tamo gdje nema lišća. Mnogo je pjesama napisano o Zagrebu, no u novijoj hrvatskoj književnosti dovršenije i punije pjesme o Zagrebu od ove Pupačićeve ja bar nisam našao. Vjerujem da svaki grad ima svoje godišnje doba i svoje rekvizite opstanka. svoje znakove i svoje uvijek prepoznatljive simbole. Godišnje doba koje pripada Zagrebu jest jesen. Jesen i lišće, lišće, taj čudni raznobojni i meki sag koji nije smrt, ali vodi smrti, i kao što kaže pjesnik bez bolećivosti: oni koji žive i vole ovaj grad nalaze se između smrti i lišća. Dakako, sa sigurno u srednjoj Europi ima još gradova čije je godišnje doba jesen. Ne znam njihovu sudbinu osim kao pribilježenu činjenicu, no znam da jesen u Zagrebu otvara ime i nutrinu ovog grada. Ovaj grad pun tihe glazbe, bezglasnog smijeha i suspregnute patnje! Zaljubljenost u patnju, mazohizam, pozovemo li medicinu u pomoć, a ne srž ovog grada: to je radost bez buke i patnja bez jecaja. Pjesnici u ovom gradu nestaju bez galame i Matoš je kao činjenicu govorio da pjesnik u Hrvatskoj može umrijeti od gladi. U Srbiji, pisao je Antun Gustav. to se ne može dogoditi. Preselio se prirodno i jednostavno Josip Pupačić iz Slimena pod Sljeme u Zagreb. Ovu sličnost Slimena i Sljemena Pupačić ne oživljuje tek jednom u svojim pjesmama. Preselio se, dakle, pjesnik i otkrio prastaru bît svoje sudbine i svoje duše. Stao je pred nju i zagledao se mrmoreći i shvativši: *Ja sam samo tu.*

Sonatna struktura Zagreba

U Zagrebu ima i previše došljaka koji još uvijek žive u namjeri da ovaj grad treba pokoriti i učiniti »našim«. Došavši u Zagreb još onda kad se položaj i upravljanje Zagrebom dijelilo za nagradu, previše je došljaka aktiviralo svoje rodovske instinkte, previše njih mislilo je da mora upokoriti i nanovo oblikovati ovaj grad i njegove stanovnike po »našoj« (svojoj) mjeri. To što su oni osvojili ne smije da digne glavu i da postoji, da diše oslanjajući se na svoje inherentne tokove, one koji su oduvijek bili u dosluhu sa svakim europskim duhovnim pokretom. Nigdje poslije rata nije postojalo toliko otvorenog prostora da se nešto učini i nešto ne učini. Ta izručenost živog tkiva koje se rezalo bez anestezije rezultirala je upravo frapantnim barbarstvom i glupostima. Odustavši, na primjer, od toga da se osloni na bilo koji tradicionalni i prokušani oblik duhovnog opstanka, karakterističnog za sredinu i tradiciju. odustalo se u stvari od trajanja, odustalo se zapravo od nastavljanja životne igre koja je sad postala samo borba opstanka, a to grad koji je toliko toga već ostvario ne može podnijeti bez posljedica. U isto vrijeme Zagreb nije imao otpornih i strpljivih domaćina koji bi zatočnički izdržali oslanjajući se na svoje osjećanje svijeta i na svoju ugrađenost u srž ovoga grada izraslog na rubu europskih klanja. Znači li to da je identitet ovog grada u osnovi neotporan ako se nije izdržalo? Čini mi se da se to ne bi smjelo ustvrditi jednostavno zbog toga što su iskušenja u biološkom smislu bila prevelika i u efikasnom razračunavanju ekstremna.

Stoljećima je samo jedna umjetnost davala ton Zagrebu. To je glazba. I likovne umjetnosti donekle. Glazba u Zagrebu nije slučajno našla svoj prirodni dom. Glazba i njezin jezik mogu se učiniti bezazlenima i nevažnima onima kojima je stalo da grad drže u pokornosti. Glazba je, uostalom, u osnovi ovoga grada, u njegovoj, rekao bih, sonatnoj strukturi. Likovne umjetnosti isto su tako služile onima koji su »ukrašavali« zgrade i simbole svoje vlasti. Uvijek je bilo samo pitanje jesu li se naručioci namjerili na dobrog majstora. Ono što nam je ostalo najvećim je dijelom dobro i ukusno, a na žalost neki briljantni primjerci arhitektonskog i likovnog stvaranja uništeni su maloumnim zahvatima inspiriranim od onih koji su htjeli i na vanjski način manifestirati i potvrditi svoju vlast. Najtragičniji podatak u tom smislu jest rušenje stare zagrebačke katedrale koja je, ne samo po Szabovom

sudu, bila prekrasan primjer europskog graditeljstva. Kaptol, koji je kroz povijest pokazivao dosta smisla za očuvanje kulturnih vrijednosti, u ovom je slučaju bijedno zatajio. Uostalom, Matoš s pravom kaže da Kaptolu mogu »ali ne moraju biti identični interesi stališki i konfesijski s narodnima«. Tu dilemu Kaptol i danas proživljava pred pozornim očima probuđene Hrvatske i ovo nije njegov prvi ispit, no zato je najteži.

Književnici u Zagrebu nisu nikad nailazili na dobru i otvorenu atmosferu. Pa ipak, ostavili su velikih djela. Prpošne i maliciozne, spretne i uporne figure Krčelića, Habdelića, Gregura kapucina i Tituša Brezovačkog primjeri su snalaženja talenta i upornosti na onim mjestima i situacijama kad se obično zaključuje da valja zašutjeti i bježati. Nitko nije lucidnije, beskrupuloznije rastvorio Zagreb i njegovu dušu od Miroslava Krleže. Izgleda ponekad kao da je pogon takva pisanja gola okrutnost, no znamo da oni koji su tepali Zagrebu nisu pomogli. Znamo, također, da je ovo krležijansko razotkrivanje najefikasniji oblik prodiranja do duše i sudbine ovog grada: mi smo se, naime, našli i prepoznali u njoj. Zagreb danas stoji licem pred novim vremenom. Opet je stao na noge. Opet jedan mladi čovjek, naizgled bez nade. gradi kazalište za mlade. Za one koji ništa, ili gotovo ništa, o sebi i svojoj sudbini ne mogu čuti u osvijetljenim i časnim zgradama. Pažnja i novac koji su utrošeni u te velike zgrade nisu bili uzalud. Bio je to način da se ušutka ono što se tamo moralo izgovoriti.

Zlatko Markus